

JAK NAPSAT KVALIFIKAČNÍ PRÁCI

Ing. Vojtěch Kouba, Ph.D.

Mgr. Andrea Kučerová

Vysoká škola ekonomická v Praze
Fakulta podnikohospodářská

Jak napsat kvalifikační práci

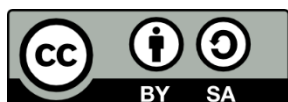
Vojtěch Kouba, Andrea Kučerová

2024

VŠE / NAKLADATELSTVÍ
OECONOMICA

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Toto dílo podléhá licenci [Creative Commons Uvedte původ-
Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní License](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

Kapitoly 1–3, 6 a 7 napsal Ing. Vojtěch Kouba, Ph.D.

Kapitoly 4 a 5 napsala Mgr. Andrea Kučerová

© Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica – Praha 2024

ISBN 978-80-245-2522-8

DOI: <https://doi.org/10.18267/tb.2024.kou.2522.8>

Obsah

Úvod	6
1. Závěrečná práce jako završení vysokoškolského studia	7
1.1 Čtenář práce	8
1.2 Vedoucí práce	9
1.3 Oponent.....	11
2. Proces vzniku a obhajoby závěrečné práce	12
3. Výzkum	14
3.1 Cíl výzkumu a výzkumná otázka	15
3.2 Projekt výzkumu	16
3.3 Metody výzkumu	18
3.3.1 Případová studie.....	20
3.3.2 Výzkumné šetření	22
3.4 Stručné základy kvalitativního výzkumu	29
3.5 Etické aspekty výzkumu	31
4. Rešerše	34
4.1 Kritický přístup ke zdrojům	34
4.2 Klíčová slova	34
4.3 Operátory	35
4.4 Citační manažery	36
4.4.1 Zotero	36
4.4.2 Mendeley.....	36
4.5 Zdroje pro literární rešerši	36
4.5.1 Katalog knihovny VŠE.....	36
4.5.2 Citační rejstříky.....	38
4.5.3 Databáze odborných textů	39
4.5.4 Online učebnice	40
4.5.5 Discovery Service VŠE (dále jen DS VŠE)	41
4.5.6 Další zdroje	43
4.6 Tipy pro čtení odborných textů	43
5. Citace	45
5.1 Citace v textu	46
5.1.1 Struktura citace	46
5.1.2 Primární a sekundární zdroje.....	47
5.1.3 Rozhovor.....	48
5.1.4 Zdroje z výuky a intranetu	48
5.1.5 Osobní komunikace	48
5.1.6 Přímá citace.....	48
5.1.7 Parafráze	49
5.2 Reference – seznam citovaných zdrojů	49
5.2.1 Autor.....	50
5.2.2 Datum.....	52
5.2.3 Název.....	52
5.2.4 Zdroj	53
5.3 Problematika legislativních citací	54
5.3.1 Citace v textu	54
5.3.2 Legislativní citace v Referencích	54
6. Formální náležitosti	55
6.1 Řádkování	55
6.2 Font a velikost písma	55
6.3 Rozsah práce.....	55
6.4 Paginace (číslování stránek)	56
6.5 Členění textu	56
6.6 Svázání odstavců a pevná mezera	56
6.7 Psaní číslic a procent	57
6.8 Tabulky a obrázky	58

7. Stylistická pravidla a doporučení	59
7.1 Vlastní jména	62
7.1.1 <i>Přechylování a gender</i>	62
7.2 Názvy děl a institucí	62
7.3 Zpodstatnělá jména	63
7.4 Stupňování přídavných jmen a příslovcí	63
7.5 Zájmeno jenž	63
7.6 Zájmeno svůj	64
7.7 Čas a rod sloves	65
7.8 Předložková spojení	66
Závěr	67
Reference	68
Příloha 1: Návrh projektového plánu pro tvorbu závěrečné práce podle Briana Greethama (2019)	72
Příloha 2: Výzkumné strategie v závislosti na účelu výzkumu podle M. Denscombeho	74
Příloha 3: Typy a příklady chyb v konstrukci dotazníkových otázek	76
Příloha 4: Praktické příklady referencí	80
a) Knihy	80
b) Články v časopisech	81
c) Příspěvky ve sbornících	82
d) Příspěvek na konferenci	83
e) Závěrečné/kvalifikační práce	84
f) Šedá literatura a zprávy	85
g) Online média	86
h) Recenze	88
i) Audiovizuální díla	89
j) Data set (soubor dat) a software	89
k) Legislativa	91
l) Nástroje AI	91

Úvod

Když jsme se pouštěli do práce na textu věnovaném závěrečným pracím, netušili jsme, že rychlý rozvoj nástrojů umělé inteligence přinese změny v celém vzdělávacím systému, dojde k zrušení bakalářských prací pro studenty Fakulty podnikohospodářské přijaté ke studiu počínaje akademickým rokem 2024/25, a ve veřejném prostoru se s novou naléhavostí začne diskutovat otázka, kterou jsme si od počátku kladli i my: Co je smyslem studentských závěrečných textů?

Vzhledem ke zjevným výhodám, které lidstvu přineslo rozšíření čtenářství, patří psané texty mezi hlavní výstupy vzdělávání. Schopnost psát lze totiž hodnotit snáze než schopnost číst. I proto naše civilizace produkuje stále větší množství textů. Rychlé rozšíření nástrojů umělé inteligence, která na základě pravděpodobnosti výskytu slov generuje texty rychleji než člověk, přitom nemusí znamenat další vystupňování tohoto trendu. Pokud schopnost vytvořit text už není výsadou lidí, musí se lidé soustředit na to, v čem jsou nezastupitelní – přicházet s novými nápady, myslet kreativně a kriticky.

Cílem tohoto textu je shrnout podmínky a doporučení pro tvorbu závěrečné práce na Fakultě podnikohospodářské Vysoké školy ekonomické v Praze. Má sloužit především studentům oboru Arts management, kteří ve svém studijním plánu nemají povinně zařazený předmět věnovaný akademickému psaní. Přestože se týká závěrečných prací (především diplomových, ale také ještě několik let dokončovaných bakalářských), má pomoci při tvorbě kteréhokoliv odborného textu.

Téma „jak psát odborný text“ se stalo samostatným žánrem, jehož součástí jsou nejen obsáhlé návody, ale i internetové články nebo memy, které se s vtipem zabývají jedním nebo několika vybranými problémy. Základní pravidla pro studenty stanovují dokumenty vysokoškolských pracovišť. Po smyslu celého snažení se ptají publikace autorů, jejichž tématem se stala metodologie vědy. Přidávat k množství materiálů na toto téma další, z většiny pochopitelně opakující již napsané, je zdánlivě zbytečné. K sepsání tohoto textu však vedla mnohokrát vyřčená touha studentů i pedagogů v našem okolí, mít materiál „na míru“, na který se bude možné v průběhu vzniku práce spolehnout a odkazovat na něj.

Vzhledem k tomu, že se otázky v procesu tvorby kvalifikačních prací opakují, nebudou většinou nové ani odpovědi. Naší ambicí bylo napsat text, který vedle základních povinností a doporučení nabídne i odkazy na rozšiřující zdroje, ať už elektronické, nebo dostupné ve fondu Centra informačních a knihovnických služeb VŠE. Takový text ovšem nikdy nemůže být kompletní a stává se buď milníkem, anebo – v lepším případě – procesem. K tomu je mimořádně vhodná forma e-skript. Ta přináší možnost vkládání videí či odkazů a rychlé automatické vyhledávání. Přímo také vyzývá k aktualizacím na základě poznámek čtenářů.

Při vzniku tohoto textu svými poznámkami přispěli naši kolegové a přátelé, především Karel Čada, Irena Děkanovská, Anna Janištinová, Aleš Kubíček, Lucie Mařanová, Pavla Petrová, Klára Smolíková, Václav Šubrt, Lucie Vrbová a mnozí další, kterým upřímně děkujeme.

Doufáme, že tato skripta budou dobře sloužit. Budeme rádi, pokud nám svůj názor a případné komentáře k textu zašlete na e-mailu:

Vojtech.kouba@vse.cz

Andrea.kucerova@vse.cz

1. Závěrečná práce jako završení vysokoškolského studia

Tato kapitola stručně popisuje vznik a historické proměny samotného fenoménu kvalifikační práce. Zamýšlí se nad rolami hlavních aktérů, především autora a vedoucího práce. Představuje ale také koncept fiktivního Čtenáře, který je platný pro kteroukoliv odbornou práci. Proto je přínosná nejen pro ty, kdo potřebují znát proces tvorby závěrečné práce na Fakultě podnikohospodářské (dále jen FPH).

Podle platného zákona (Zákon 111/198 Sb., 2023) je vysokoškolské studium v ČR uzavřeno výstupním textem. Součástí státní závěrečné zkoušky je u bakalářského studia zpravidla (§ 45) a u magisterského studia v každém případě (§ 46, odst. 3) obhajoba bakalářské (dále také BP) či diplomové práce (dále také DP), přičemž „vysoká škola nevýdělečně zveřejňuje bakalářské, diplomové, disertační a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a záznamu o průběhu a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje“ (Zákon 111/198 Sb. § 47b, 2023).

Vize výstupního textu byla součástí reformy univerzitního vzdělání v Německu, která proběhla po založení Berlínské univerzity Wilhelmem von Humboldtem v roce 1810. (Chotaš et al., 2015, s. 91) Humboldt v protikladu vůči praxi prováděné v napoleonské Francii požadoval vzájemné propojení pedagogické a výzkumné činnosti. Univerzita měla být nejen místem šíření informací, ale i „vyšším vědeckým ústavem“, kde „učitel...není pro žáka, ale oba jsou zde pro vědu“ (Humboldt in Chotaš et al., 2015, s. 340). Základní rysy Humboldtova programu během 19. století přejaly téměř všechny západní univerzity a ve 20. století se rozšířil do většiny globalizovaného světa.

Vysokoškolské studium, nejprve vyhrazené úzké skupině vzdělanců, dlouho výhradně nebo převážně mužů, se v několika vlnách demokratizovalo. Už po celá desetiletí zaznívá námitka, že Humboldtův požadavek na propojení výuky a výzkumu je stále obtížnější naplňovat. Hans-Georg Gadamer již na začátku osmdesátých let 20. století litoval, že ve věku industrializace, kdy vzhledem k masovému šíření vysokoškolského vzdělání zaniká „univerzita pro občanskou elitu“ roste také odcizení – mezi vyučujícími a studenty, mezi obory navzájem a mezi studenty vůči sobě navzájem i vůči společnosti. (Gadamer in Chotaš et al., 2015, s. 408–409) Vzhledem k rostoucímu podílu vysokoškoláků v populaci se vypracování kvalifikační práce pro část studentů stává jen formální povinností. Není běžné, že se diplomová práce stane první knihou, kterou vydá budoucí akademik (Eco, 1997, s. 25), to se očekává spíše od dizertací.

Jinou kvalifikační práci odevzdá student masové univerzity, jinou absolvent malého uměnovědného oboru, kde jsou všechny texty podrobeny diskusím na seminářích a odevzdané práce uchovávané v tištěné verzi v knihovně slouží jako podklad pro další studenty. Značnou váhu má kvalifikační práce na společenskovědních oborech, menší na medicíně. Zcela specifické jsou závěrečné práce výkonných umělců nebo programátorů, které jen doprovázejí hlavní výstup – umělecké dílo nebo naprogramovaný kód.

Všeobecný požadavek na vypracování kvalifikační práce však zůstává. Proces tvorby a obhajoby závěrečné práce se svými jasně danými pravidly sjednocuje studenty-autory a stává se významnou součástí života stále větší části populace. Taková všeobecná povinnost vede malou část studentů k podvodnému jednání, což nelze spojit s rozvojem umělé inteligence. Podle ankety z diplomové

práce Veroniky Králíkové (2017, s. 86) se v roce 2015 podíl studentů, kteří si svou kvalifikační práci nechali napsat za peníze, pohyboval kolem 8 %, což odpovídalo výsledkům z USA na počátku století.

Podobné protizákonné jednání přitom není nutné. Autorský text lze s běžně dostupnými prostředky zpracovat kvalitně, a to i v obtížných životních situacích. Při dobrém time-managementu nemusí být proces tvorby závěrečné práce dlouhý ani drahý. Díky kvalitě českého systému knihoven a možnostem internetu není obtížné provést potřebné rešerše. Ti, pro něž čeština není prvním jazykem, mohou a mají využít služeb překladatele či korektora, svůj zdánlivý hendikep mohou snadno změnit v přednost, když využijí svých jazykových znalostí a interkulturních zkušeností při volbě a zpracování tématu. A také případné osobní problémy v průběhu studia je lepší překonat s pomocí lidí a příslušných institucí v bezprostřední blízkosti, spíše než důvěřovat firmám nabízejícím často pofiderní produkt, anebo algoritmům AI.

Smyslem závěrečné práce není pouze příprava na budoucí povolání. Nelze tvrdit, že ten, kdo vypracuje vynikající diplomovou práci, bude úspěšný ve svém profesním životě. Nižší kvalita výstupního textu je pochopitelná v případě autorky, která již v průběhu studia založila úspěšnou firmu, nebo u vrcholových sportovců. Závěrečné práce také někdy zaostávají daleko za očekávanými a svým potenciálem, protože se nesetkají příznivé okolnosti: dojde k nepochopení mezi autorem a vedoucím práce, anebo k jiné souhře okolností, které způsobí, že odevzdaný text způsobuje spíš rozpaky než nadšení. Přesto jsou i takové texty lepší než opsané kvalifikační práce, jejichž „autoři“ jsou i po letech snadným terčem ve chvíli, kdy například usiluje o veřejnou funkci, viz např. (Troníček, 2018).

Tvorba závěrečné práce se může pro svého autora stát podnětem k změnám a nastartovat procesy probíhající následně po mnoho let, pomáhá překonávat limity a zlepšovat se. Skutečný smysl závěrečné práce je hledaný a nalézáný, a to většinou až z odstupe.

1.1 Čtenář práce

U značné části kvalifikačních prací je počet reálných čtenářů minimální. Přesto je pro úspěch každé závěrečné práce klíčové zodpovědět otázku, kterou klade Wright Mills ve svém *Umění intelektuální práce*:

Pro každého autora je velmi důležité, aby měl na mysli, k jakému druhu lidí se snaží mluvit – a také co si o nich skutečně myslí. Nejsou to jednoduché otázky a odpovědět na ně vyžaduje rozhodnout sám o sobě a také znát okruh svých čtenářů. Píši-li, znamená to, že chci být čten – ale kým? (Mills, 2002, s. 187)

Prvním čtenářem a hodnotitelem je bezpochyby vedoucí práce. Práci bude číst také oponent a alespoň zběžně i členové komise, která bude rozhodovat o její obhajobě. To je třeba brát v úvahu a přizpůsobit text jejich požadavkům a potřebám. Před odevzdáním by však práci vždy měli číst ještě další lidé, nejlépe nezávislí na prostředí instituce. Nikdy přitom nejde jen o pouhou „kontrolu češtiny“, byť ta často slouží jako záminka. Cenné poznámky mohou mít nejen spolužáci nebo členové rodiny, ale i čtenáři ze zcela jiné generace či sociálního prostředí. Těmi mohou být například informanti či narátoři

kvalitativního výzkumu, kteří někdy mohou být vyzváni k tomu, aby okomentovali definitivní podobu textu.¹

V průběhu tvorby práce je vhodné vytvořit si postavu fiktivního Čtenáře, jemuž je text určen. Tím v žádném případě není vedoucí práce nebo oponent. Mezi základní vlastnosti fiktivního Čtenáře patří vstřícnost, zvědavost a otevřenost. Má všeobecný přehled i základní znalosti v oboru, a chce se dozvědět víc o konkrétním problému, který je mu představen. Neustále se zajímá o souvislosti, včetně detailů a doplňujících poznámek. Nelze mu odepřít výsledky výzkumu, stejně jako je škoda nedat mu dokonalé odkazy na zdroje informací a zakrývat před ním případné problémy. Takový Čtenář si zaslouží, aby text obsahoval jen to, co se týká výzkumné otázky a aby nebyl nudným výčtem zbytečných faktů.

Pokud se práce podaří, vlastnosti Čtenáře získávají živí lidé – jsou zvědaví na výsledky výzkumu, jsou otevření novým pohledům, jsou smířliví k omezením a problémům textu. Koncept fiktivního Čtenáře je spojen s rozvíjením schopnosti číst prostřednictvím psaní. V tomto slova smyslu tedy autor píše práci sám pro sebe. Psát práci tak, aby ji chtěl číst někdo, kdo je stejný jako (mé nejlepší) já, je způsobem, jak napsat kvalitní text.

1.2 Vedoucí práce

Zatímco částečně fiktivní Čtenář je konstruktem, jehož hlavní vlastností je vstřícnost, vedoucí práce (školitel) je skutečným člověkem s jedinečnými vlastnostmi, schopnostmi a potřebami. V realitě českého veřejného školství je to navíc člověk, pro něž je vedení závěrečných prací spíše vedlejší součástí pracovní náplně, která není nijak speciálně sledována ani hodnocena. Nikde také není přesně stanoveno, jak vypadá standardní podpora od vedoucího práce a co má student očekávat. Je proto třeba přistupovat k výběru vedoucího obezřetně, zjistit si dostupné informace a nenechat výběr na poslední chvíli.

Student má právo zvolit si svého vedoucího práce, v první řadě podle jeho odborného zaměření. Na Vysoké škole ekonomické jsou témata prací zveřejněna v Integrovaném studijním informačním systému (dále jen InSIS). Práci lze psát vždy jen na domovské fakultě, není tedy například možné zpracovávat diplomovou práci u oblíbeného vyučujícího předmětu z vedlejší specializace, který je zaměstnán na jiné fakultě. I to však lze řešit – obdobné téma možná zpracovává někdo i z domovské fakulty, zmíněný oblíbený pedagog může sloužit jako konzultant, případně i jako oponent práce.

Pedagog má právo studenta odmítnout, nejen kvůli nevhodně zvolenému tématu, ale i například z kapacitních důvodů. K takovému rozhodnutí lze dojít také v situaci, kdy závěrečná práce neprojde obhajobou. V takovém případě může komise po dohodě s pedagogem navrhnout změnu tématu nebo změnu vedoucího, anebo obojí.

Jak v knize *How to Write Your Undergraduate Dissertation* uvádí Bryan Greetham, (2019, s. 11) vlastnosti ideálního vedoucího nejsou předem dané. Zatímco někdo své studenty jen chválí, jiný je zahrnuje kritikou – a obojí může někomu vyhovovat.² Mezi autorem a vedoucím práce vždy vzniká určitý vztah, od naprosté nevšimavosti jedné nebo obou stran až k široké spolupráci. Vždy je potřeba,

¹ I pokud nedostanou text k dispozici, aby se k němu vyjádřili před odevzdáním, je slušností zaslat jim definitivní podobu práce po obhajobě, anebo alespoň dopředu počítat s tím, že si obhájenou práci dohledají a přečtou.

² Ideální je samozřejmě vyvážený přístup. „Vedoucí, který svědomitě prochází práci a s důkladností odhaluje její problémy, je k nezaplacení.“ (Greetham, 2019, s. 11)

aby s tímto stavem byly obě strany srozuměny. Pečlivý vedoucí se oprávněně cítí uražen, pokud mu student těsně před odevzdáním zašle celou, samostatně zpracovanou práci k zběžné kontrole – což může být snem některých jeho kolegů. Aktivní student nemá chuť svůj čas věnovat případové studii vycházející z výzkumného záměru učitele – za což by jiní, tematicky nevyhranění studenti byli vděční. V rámci úvodní domluvy by proto obě strany měly vyjádřit své preference a ujasnit si rámec, v němž se spolupráce bude pohybovat. I proto je vhodné, aby alespoň první konzultace proběhla osobně. Ani to však díky rozvoji technologií není nutné, přičemž o formě konzultací rozhoduje školitel.

Vzájemný vztah vedoucího a autora práce není symetrický. Vedoucí práce je současně jejím prvním hodnotitelem, v krajním případě může dokonce ve svém posudku navrhnout, aby práce nebyla přijata k obhajobě. Leží na něm totiž zodpovědnost vůči instituci – obhájené závěrečné práce jsou vizitkou oboru a podkladem k akreditačnímu řízení.

Autor bude za čas strávený tvorbou závěrečné práce odměněn, získá akademický titul jako doklad o kulturní kompetenci a všechny s tím spojené výhody. Vedoucímu práce by měl být odměnou samotný proces, který z výše uvedených důvodů usměrňuje a řídí – což ovšem nesmí vést k tomu, aby kladl na studenty nesplnitelné nebo nelogické požadavky.

Bryan Greetham (2019, s. 13) ve své knize uvádí čtyři principy, které by měl mít na paměti student při spolupráci se svým školitelem:

- Flexibilita

Vzhledem k tomu, že student je tím, kdo po vedoucím práce něco chce, měl by být ochotný přizpůsobit se jeho časovým požadavkům. Autor i školitel mají právo zrušit domluvenou schůzku, vedoucí práce to však může studentovi spíše vyčítat. Vedoucí práce není povinen odpovídat na e-maily po pracovní době, může však například navrhnout konzultaci pomocí kteréhokoliv média, na což student může, ale nemusí přistoupit.

- Termíny

Ideální formou time managementu je vypracování Ganttova diagramu nebo tabulky s úkoly, které má student splnit, s pevnými daty odevzdání či konzultace. Pokud student nedodrží interní deadline, oběma stranám to slouží jako varování. Pokud se vyskytnou nějaké problémy, které nelze řešit jen vyšší aktivitou na straně studenta, obě strany se o tom díky tomuto systému dozvědí včas.

- Příprava

Aby byla konzultace prospěšná, je třeba se na ni připravit – vědět, co je potřeba prodiskutovat, jaké nejasnosti se objevují v již dokončeném textu nebo jaké problémy lze očekávat v dalších etapách práce. Pomáhá, pokud se obě strany dohodnou například na termínech odevzdání kapitol zasílaných v dostatečném předstihu před konzultací. I pokud tomu tak není, aktivita na konzultacích nemůže vycházet jen ze strany školitele. Vedoucí práce může pracovat jen s tím, co je mu předloženo (Greetham, 2019, s. 13), a to může být například zásadní, dobře naformulovaný dotaz.

- Zpětná vazba

Vedoucí práce dává autorovi zpětnou vazbu. Aby byla maximálně účinná, je potřeba psát si během konzultace poznámky a sledovat také nápady, které se objeví během setkání nebo krátce po jeho skončení. Ideální je snažit se co nejrychleji provést zásahy do diskutovaných textů.³

Za standardních okolností by autor i vedoucí práce měli mít stejný cíl: úspěšné dokončení a obhájení textu přínosného pro obě strany i pro všechny další aktéry. Vedoucí však není odpovědný za definitivní podobu textu.

Po odevzdání práce musí vedoucí zkontrolovat odevzdaný text protiplagiátorským systémem a v podepsaném dokumentu, který je k dispozici členům komise na obhajobě práce, vysvětlit případnou shodu s jinými odbornými texty. Dále musí vypracovat posudek vedoucího podle kritérií uvedených v dokumentu na stránkách fakulty (Vysoká škola ekonomická Fakulta podnikohospodářská, 2022, s. 1). Posudek by měl být vložen do InSIS s dostatečným předstihem, podle stránek FPH nejméně 3 dny před obhajobou, aby se s ním student mohl seznámit, zvláště pokud jsou součástí posudku také doplňující otázky. Účast vedoucího práce na obhajobě je povinná, na rozdíl od studenta se však z vážných důvodů může z obhajob omluvit a zkouška přesto proběhne.

Autor obvykle vedoucímu práce v jejím úvodu děkuje. Není to však nutné, zvláště pokud role školitele nebyla nijak výrazná. Bizarní je děkovat vedoucímu, který na textu pracovat nemohl, protože ho autor těsně před odevzdáním postavil před hotovou věc. Naopak v případě harmonické spolupráce je vhodné poděkovat také osobně na poslední konzultaci, popřípadě po úspěšné obhajobě.

1.3 Oponent

Kvalitu odevzdané práce a dodržování základních akademických standardů má ověřit nezávislý oponent, jehož posudek je nutnou součástí obhajoby. Oponent závěrečné práce na Fakultě podnikohospodářské „musí být vysokoškolsky vzdělaným odborníkem v oblasti, kterou se [bakalářská či] diplomová práce zabývá a nesmí být spřízněnou osobou autora práce“ (Vysoká škola ekonomická Fakulta podnikohospodářská, 2022), jiné podmínky stanoveny nejsou. Může tedy jít o odborníka z praxe, obvykle ne ve chvíli, kdy je například významným respondentem. Je vhodné, aby se oponent obhajoby přímo účastnil, není to však povinné, zvláště v případě oponentů z praxe.

Na některých katedrách FPH VŠE jsou oponenti z praxe častější, na jiných naprostou většinu prací opoují kolegové školitelů. Výběr oponenta tedy obvykle není úkolem autora, je však zcela relevantním tématem k diskusi se školitelem.

³ Nad rámec Greethamovy knihy lze podotknout, že studentské zápisky z konzultací pomáhají také méně pečlivým vedoucím, a mohou sloužit jako argument při jednání s vedoucími nesystematickými nebo pedantskými.

2. Proces vzniku a obhajoby závěrečné práce

Následující kapitola stručně popisuje standardní proces vzniku kvalifikační práce na Fakultě podnikohospodářské Vysoké školy ekonomické v Praze, především s přihlédnutím k specifickým oboru Arts Management. Jednotlivé body z tohoto výčtu budou dále rozpracovány v následujících kapitolách. Vzhledem k nezávislosti a svobodomyšlnosti akademického prostředí, kde spolupracují dospělí a vzájemně odpovědní lidé, může být reálný proces vzniku kvalifikační práce výrazně odlišný. Práci může například pozdržet, nebo naopak akcelarovat, výměnný pobyt v zahraničí. Různé životní okolnosti mohou vést k přerušení studia, které může (a nemusí) znamenat také přerušení tvorby výstupního textu. V problémových situacích je hledání optimálního řešení náplní práce studijního oddělení.

Základem pro vznik kvalitní závěrečné práce je nosné téma, které si zasluhuje pozornost, je vhodné ke zpracování a odpovídá zaměření oboru a vedoucího práce. V případě, že se takovému tématu student dlouhodobě věnuje, může být proces tvorby práce jednodušší, než je naznačeno.

- Výběr z témat prací

Pedagogové zveřejňují v InSIS témata vedených prací. Jde často o širší okruhy zkoumání, které mají studentům představit zaměření daného vyučujícího, a pro účely konkrétní práce je potřeba je zacílit. Výběr z témat prací je zcela stěžejní, ovlivňuje metodologii i definitivní podobu práce. Ať už má student své konkrétní téma rozpracované, nebo zatím tápe, vždy je třeba kontaktovat vedoucího, a to nejlépe osobně, a domluvit se na dalším průběhu prací a na termínu odevzdání. Zaneprázdněný pedagog může vedení práce odmítnout, popřípadě posunout odevzdání práce na další semestr. Na Fakultě podnikohospodářské lze závěrečnou práci obhájit, aniž by student musel mít uzavřené všechny předměty, není spojena s dalšími částmi státní závěrečné zkoušky.⁴ U dobře připravených témat, rozšiřujících výzkum z předchozího studia, je zcela přirozené, že student kontaktuje vedoucího v předstihu, například už na začátku magisterského studia.

- Projekt diplomové práce

Zpracovaný projekt diplomové práce je na většině kateder FPH VŠE nutnou podmínkou pro zadání závěrečné práce do systému InSIS. Několikastránkový materiál shrnuje základní parametry práce: Název, cíl práce, metodologii a reference, obsahuje ale také časový plán pro tvorbu textu. Obvykle je výstupem semináře zaměřeného na psaní odborných textů, který je součástí studia na většině oborů vyučovaných na Vysoké škole ekonomické (studenti oboru Arts Management si tento předmět mohou zapsat jako volitelný). Formulář *Projekt diplomové práce* je dostupný na studentském intranetu.

- Zadání

Vedoucí práce na základě zpracovaného projektu vypracovává zadání v InSIS. Diplomová práce musí být zadána do InSIS nejpozději 6 měsíců před obhajobou.⁵ Součástí zadání je název práce, stručná anotace formou Zásad formulujících cíle, přínos, a také metody výzkumu, a nejméně tři odborné

⁴ Státní závěrečnou zkoušku na FPH VŠE tvoří v magisterském stupni studia Státní zkouška ze studijního oboru, Státní zkouška z ekonomie, Souborná zkouška z vedlejší specializace a Obhajoba diplomové práce. Více viz (*Státní závěrečná zkouška*, 2022)

⁵ Bakalářské práce musí být zadány 3 měsíce před obhajobou.

publikace, o něž se práce opírá. Zadání je provázáno s katalogem Knihovny VŠE, publikace jsou tedy vkládány v podobě dané citační normou ČSN ISO 690 (tedy nikoliv normou APA, kterou je jinak vyžadována v celé práci). Zadání musí v InSIS schválit autor, vedoucí práce, vedoucí katedry (který může tuto pravomoc delegovat) a garant specializace, oboru či programu. Pokud se rozhodnou zadání neschválit, měli by své výtky uvést v komentáři. Zadání práce je v InSIS veřejně dostupné.

- Konzultace

Proces vzniku práce řídí školitel, který by si měl se studentem domluvit podobu a čas konzultací. Aktivita by však měla vycházet ze strany studenta, konzultace by měly navazovat na milníky uvedené v Projektu diplomové práce, resp. v časovém plánu, k němuž se student zavazuje. Konzultace pochopitelně mohou probíhat pouze online, popř. formou komentářů k průběžně zasílaným textům.

- Odevzdání práce

Fakulta podnikohospodářská stanovuje pevná data odevzdání – obvykle v polovině prosince pro práce obhajované v zimním semestru a v polovině května pro práce obhajované v červnu. V některých semestrech jsou vypisovány také zářijové termíny obhajob, na které se práce odevzdávají na konci srpna. V den odevzdání musí být práce vložena do InSIS ve formátu pdf, a současně musí být na sekretariát příslušné katedry zasláno potvrzení o vložení. Student se následně přihlašuje na katedrou vypsaný konkrétní termín obhajoby. Pokud práci není možné odevzdat v termínu, lze pokračovat v tvorbě bez nutnosti měnit zadání, prodloužení není nutné nikomu oznamovat.

- Oponent

Na oboru Arts Management je obvyklé, že oponenta práce vybírá školitel, může samozřejmě vycházet z návrhu autora. Pokud je externí oponent navrhován studentem, je potřeba vyplnit a odevzdat formulář „Návrh oponenta diplomové práce“, který schvaluje také vedoucí katedry.

- Posudky

Posudek vedoucího a oponenta práce by měl reflektovat *Podrobný popis kritérií používaných pro hodnocení diplomové práce*, dostupný na stránkách fakulty (Vysoká škola ekonomická Fakulta podnikohospodářská, 2022). Oponent, stejně jako vedoucí, musí svůj posudek vložit do InSIS, a současně jej podepsaný doručit na sekretariát příslušné katedry. Student měl mít posudky k dispozici nejméně 3 pracovní dny před obhajobou. Součástí posudku obvykle jsou doplňující otázky k obhajobě. U obhájených prací jsou oba posudky veřejné.

- Obhajoba práce

Student s sebou na obhajobu přinese vytištěný jeden exemplář práce, který není archivován a autor jej získá zpět. Veřejná obhajoba závěrečné práce je řízena předsedou komise, který také určuje její konkrétní podobu. Student komisi stručně představí svou práci, většinou s využitím powerpointové či jiné prezentace. Prezentace by ideálně neměla být delší než 10 minut, měla by se soustředit na metody, proces a výsledky vlastního výzkumu. Následně se komise seznámí s oběma posudky, student na ně může reagovat, například zodpovědět doplňující otázky. Závěr obhajoby patří volně rozpravě.

3. Výzkum

Tato kapitola se věnuje výzkumu: jeho významu, cíli a metodám, a také výzkumné etice. Je předřazena části zaměřené na rešerše a citování s cílem zdůraznit klíčovou roli výzkumu v kvalifikačních pracích. Kapitola vysvětluje, jak zpracovat projekt/plán výzkumu a kterou výzkumnou strategii či techniku zvolit. Vedle výčtu vzájemně se prolínajících výzkumných metod přináší praktická doporučení a množství odkazů. Podrobněji se věnuje specifikům případových studií a výzkumných šetření.

Závěrečná práce není pouhým soupisem faktů nebo subjektivní úvahou na zadané téma. Má být zprávou o provedeném výzkumu, který slouží veřejnosti, je veřejným statkem a nesmí být zbytečný, sebestředný nebo dokonce agresivní (Denscombe, 2021, s. 22). Od každodenní zkušenosti se empirický výzkum liší zejména tím, že je založen na „promyšleném a uvědomovaném postupu – metodě“, přičemž metoda „představuje postupy a principy, kterými by se měli výzkumníci a výzkumnice řídit, aby svá zjištění mohli považovat za podložená a spolehlivá“ (Novotná et al., 2020, s. 17). Metody a styly výzkumu se mohou výrazně lišit, od vědecko-technického k abstraktnímu filozofickému či uměleckému (Greetham, 2019, s. 17), základní podmínka ale zůstává stejná: výzkum přináší informace nebo nový pohled na určité téma a posouvá všeobecné poznání.

Základem práce profesionálních výzkumníků je přirozená lidská touha po poznání. Právě tento étos, dětské nadšení z objevování, vyžaduje po společenských vědcích Wright Mills (2002).

„Domnívám se, že nejprve bude dobré připomenout vám, začínajícím vědcům, že nejvýznamnější členové vědecké pospolitosti, do níž jste vstoupili, nikdy neoddelují svou práci od svého života“ (Mills, 2002, s. 165). „Znamená to, že se musíte naučit využívat v intelektuální činnosti svých životních zkušeností, neustále je zkoumat a vysvětlovat. V tomto smyslu je dokonalé ovládnutí vědeckého řemesla středem vaší osobnosti, angažujete se osobně v každé intelektuální činnosti, jíž se věnujete. ‚Mít zkušenosti‘ znamená, že vaše minulost ovlivňuje vaši přítomnost a určuje vaši vnímavost do budoucna“ (Mills, 2002, s. 166). „Každý vědecký pracovník by měl mít vždy tolik plánů, tj. myšlenek, aby si neustále kladl otázku: Kterou z nich mám začít rozpracovávat jako další“ (Mills, 2002, s. 167)?

Že je taková profesionalizace přínosem pro společnost si uvědomil už Adam Smith.⁶ I když se jen minimum vysokoškoláků bude profesionálně zabývat výzkumem, v rámci tvorby své kvalifikační práce jsou (téměř) všichni nuceni provést vlastní výzkum. Očekává se totiž, že tím získají znalosti a dovednosti, které jim budou prospěšné, i když se budou následně věnovat něčemu zcela jinému. Pochopitelně, že jsou v této životní výzvě někteří zvýhodněni – jako třeba při snaze uběhnout půlmaraton nebo zpívat karaoke. Kvalifikační práce však není pro žádného absolventa vysokoškolského studia nedosažitelnou metou.

⁶ Ve svém *Bohatství národů*, vydaném v roce 1776, Smith uvádí: „Některá zlepšení jsou pak dílem těch, kteří jsou nazýváni filosofové nebo myslitelé; jejich povoláním není něco vyrábět, nýbrž všechno pozorovat, a proto dovedou často navzájem spojit vlastnosti věcí velmi si vzdálených a velmi málo si podobných. Jak se společnost vyvíjí, stává se filosofie nebo myslitelství, jako každé zaměstnání, hlavním nebo jediným oborem a povoláním určité vrstvy občanů. Jako každé jiné zaměstnání, i ona je rozdělena na množství různých oborů, z nichž každý zaměstnává jistou skupinu filosofů. I ve filosofii, stejně jako při každé jiné činnosti, zvyšuje taková dělba práce dovednost a šetří čas. Každý jednotlivec se stává ve svém oboru lepším znalcem, vykoná se dohromady více práce a věda se tím značně obohatí.“ (Smith, 2001, s. 12) Zjevný rozpor mezi nutností specializace, která vede k bohatství národů, a podstatou vědy („spojování myšlenek velmi si vzdálených“), přitom zakladatel ekonomie nijak nevysvětluje.

Publikace *How to Write Your Undergraduate Dissertation* doporučuje všem budoucím výzkumníkům, aby si zodpověděli tyto základní otázky (Greetham, 2019, s. 18):

- Co vás zajímá?
- Co děláte rádi a v čem jste dobří?

Pro hledání vhodného tématu lze vedle klasických metod pro podporu sociologické imaginace (Mills, 2002, s. 179–183) doporučit techniky z knihy *Research Methods for Business Students* (Saunders et al., 2019), které autoři rozdělují na racionální a kreativní. Mezi racionální techniky patří (Saunders et al., 2019, s. 32–35):

- Poznávat vlastní zájmy a silné stránky;
- zkoumat odborné zájmy akademických pracovníků (potenciálních vedoucích práce);
- sledovat dříve obhájené práce;
- diskutovat o tématu, mluvit s kolegy, přáteli i pedagogy;
- vyhledávat zdroje, zkoumat relevantní literaturu;
- sledovat média, vnímat společenský kontext.

Pro hledání vhodného tématu navrhuje Saunders, Lewis a Thornhill následující kreativní techniky (Saunders et al., 2019, s. 35–38):

- Vést si deník pro zapisování nápadů a myšlenek;
- využít emoce spojené s dříve obhájenými pracemi (ptát se, co se mi na daném tématu líbí a nelíbí, sledovat, co a proč mě oslovuje);
- hledat a objevovat význam teorií pro ekonomickou praxi;
- využívat metody grafického znázornění myšlenek (relevance tree, myšlenkové mapy);
- využít brainstorming.

3.1 Cíl výzkumu a výzkumná otázka

Podoba výzkumu je do značné míry určována oborem či disciplínou, přesto je ale v mnoha případech možné vybrat si vlastní metodu, styl nebo přístup, který autorům nejvíce vyhovuje. Většina výzkumných projektů ve skutečnosti využívá směsici různých metod (Greetham, 2019, s. 18), projekt může být čistě teoretický, založený například na kritickém čtení a evaluaci odborných textů, anebo téměř kompletně empirický, přinášející především nové poznatky z praxe. Stěžejní pro úspěch výzkumu není samotná metoda, ale rozpoznatelný přínos pro čtenáře a obor.

Ať už je práce zaměřena jakkoliv, měla by mít jednoznačně definovaný, konkrétní cíl, který chce co nejlépe naplnit. Tento proces by měla obsáhnout výzkumná otázka, která rámuje celý výzkum a vede jak autora, tak také čtenáře. Je proto ideální, aby se výzkumná otázka, formulovaná jako tázací věta, objevila v Úvodu práce. Závěr práce by pak měl na tuto otázku odpovídat. Výzkumná otázka se průběhu tvorby práce může významně proměnit. Od cíle práce a výzkumné otázky se však odvíjejí další kroky, je proto třeba definovat si obojí alespoň předběžně již v projektu závěrečné práce.

S odkazem na známou pohádku o Mášence a třech medvědech⁷ navrhuje Peter Clough a Cathy Nutbrown „Mášenčin test“, podle něž je výzkumná otázka (Saunders et al., 2019, s. 43):

- „moc velká“ – výzkum nejde zvládnout s dostupnými prostředky, je příliš ambiciózní;
- „moc malá“ – podstata výzkumu je nedostatečná nebo banální;
- „moc horká“ – výzkum se zabývá příliš citlivými tématy; anebo
- „tak akorát“.

Bryan Greetham (2019, s. 19–21) doporučuje při promýšlení výzkumné otázky rozdělit základní předpoklady výzkumu na dvě skupiny. Nejprve vyřešit, jaká je povaha zkoumaných fenoménů, z čeho se skládají a jak se tyto části vzájemně ovlivňují – to shrnuje pojmem ontologické předpoklady. Následně je potřeba promyslet, jaký druh důkazů (angl. „evidence“) lze použít pro zodpovězení výzkumné otázky a jak tyto důkazy získat – tedy řešit epistemologické předpoklady, které stanovují rámec výzkumu. Správně naformulovaná výzkumná otázka totiž určuje metodu výzkumu, nikoliv naopak.

3.2 Projekt výzkumu

Projekt/návrh/plán⁸ výzkumu je stručný materiál, který pomáhá dopředu promýšlet náležitosti výzkumu a zavazuje k důsledné realizaci jednotlivých kroků od prvního nápadu po předložení definitivního výstupu. Zpracování takového materiálu také umožňuje průběžnou kontrolu a diskusi. Projekt je obvykle výstupem propedeutických předmětů zaměřených na tvorbu závěrečných prací. I proto je na většině kateder Fakulty podnikohospodářské zpracování výzkumného projektu, jehož šablona je dostupná na studentském intranetu, nutnou podmínkou pro zápis tématu závěrečné práce do InSIS.

The Good Research Guide představuje sedm otázek, na něž by měl projekt výzkumu odpovídat (Denscombe, 2021, s. 15–19):

1) Co je cílem výzkumu?

Téma výzkumu nesmí být bezbřehé. Byť je pro přípravu výzkumu potřeba získat množství informací, cíl výzkumu nesmí být nesrozumitelný nebo nedosažitelný. Výzkum by měl mít jasnou vizi, která vysvětluje, co a proč je třeba zkoumat. V nejstručnější možné podobě ji reflektuje název. Výstižný a přiměřený název je prvním, s čím se setkají čtenáři i hodnotitelé, i proto je třeba názvu věnovat náležitou pozornost.

2) Co už je o navrhovaném tématu známo?

Samotnému výzkumu předchází rešerše dostupných zdrojů, která slouží jako „příprava jeviště“, (Denscombe, 2021, s. 16) a pomáhá zasadit výzkum do kontextu. Přeskočením této etapy se výzkumník

⁷ V anglickém originálu jde o Zlatovlásku (Goldilock). Původní příběh o ženě, která pronikne do brlohu tří pořádkumilovných medvědů a zkouší teplotu jejich jídla a kvalitu jejich nábytku, napsal v 19. století anglický romantický básník Robert Southey. Stal se jedním z nejoblíbenějších dětských vyprávění, ve 20. století se ze staré ženy postupně vyvinula dívka-blondýnka. Pro ruské děti příběh převyprávěl Lev Nikolajevič Tolstoj, i v českém prostředí se hlavní hrdinka obvykle jmenuje Mášinka.

⁸ Martyn Denscombe (2021) i Bryan Greetham (2019, s. 119) používají pojem „proposal“ (návrh). Jan Hendl (2012, s. 39) mluví o „plánu výzkumu“, Jadwiga Šanderová (2009, s. 110) vede své studenty k tomu, aby vytvářeli „projekt“. Pro závěrečnou práci na FPH VŠE je nutné zpracovat Projekt kvalifikační práce.

vystavuje riziku, že bude zbytečně objevovat objevené. Rešerše zpřesňují cíl výzkumu a už ve fázi projektu zvyšují důvěryhodnost autora.

3) Které konkrétní informace bude výzkum shromažďovat?

Ještě před provedením výzkumu je třeba také vyjasnit, jakou podobu budou mít sbíraná data. U číselných výstupů je možné požadované výstupy specifikovat předem, v případě kvalitativních dat by to bylo předčasné. Přesto je možné alespoň odhadnout charakter výstupu. Tomu napomáhá nějaký vzor, dříve provedený výzkum podobného zaměření nebo zkoumající podobné pole. Najít takový výzkum znamená získat konkrétní informace, které pomohou při definici výzkumné otázky a hledání vhodné výzkumné metody.

4) Jaká metoda bude použita k získání informací?

Pokud je precizně vydefinován cíl práce a je jasné, který typ informací je potřeba, aby bylo možné smysluplně přispět k tomu, co je doposud známo, následuje logicky otázka: „Jakým způsobem tyto informace získat?“ (Denscombe, 2021, s. 16) Odpověď lze rozdělit do dvou částí. Je potřeba uvést, co se bude dělat, tedy stručně představit (Denscombe, 2021, s. 17):

- místo a čas sběru dat;
- volbu strategie (např. výzkumné šetření, případová studie, experiment);
- typ výzkumu (kvantitativní, kvalitativní, smíšený);
- počet respondentů;
- výběr vzorku (nebo případu zkoumaného v case study) a
- způsob analýzy dat.

V projektu/návrhu výzkumu by ale nemělo chybět také zdůvodnění, proč bude zvolena právě daná metoda či technika. Cílem této druhé části je podle Denscombeho (2021, s. 17) ukázat, že jsou zvolené metody:

- vhodné ve vztahu k výzkumné otázce;
- v souladu se svou základní filosofií (paradigmatem);
- uznávané a etablované (tj. existuje nějaký precedens pro jejich použití);
- praktické a použitelné pro získání potřebných dat.

5) Jaké zdroje jsou k provedení výzkumu zapotřebí?

Tato otázka se sice v první řadě týká velkých výzkumů, jejichž projekt/návrh slouží jako základ pro fundraising, ale je vhodné ji klást i v případě závěrečných prací. Také jejich autoři musí do svého výzkumu investovat – v první řadě svůj čas, ale někdy i finanční prostředky. Před zahájením výzkumu je třeba promyslet, kolik jeho provedení zabere času, a také, zda k nákladům obětované příležitosti bude potřeba připočítat například cestovní náklady, náklady na literaturu a další informační zdroje, vybavení či software (např. statistický).

6) Je výzkum v souladu s příslušnými etickými standardy?

Již ve fázi projektu je nutné promýšlet etické aspekty výzkumu, který nesmí nikdy ohrožovat ty, jichž se týká. Ten, kdo projekt schvaluje (v případě závěrečných prací tedy vedoucí práce) by měl vždy vyžadovat informace týkající se etiky výzkumu.

7) Jaké výsledky výzkum přinese?

Ve fázi projektu pochopitelně nelze popsat finální zjištění a přínos. Je ale nutné promýšlet například typy výstupů, a také způsob jejich budoucí prezentace. V případě závěrečné práce jsou hlavní výstupy dané (text práce a prezentace na obhajobách), už ve fázi projektu je ale možné promýšlet, zda budou data prezentována spíše v tabulkách či grafech či jaký typ příloh bude práce obsahovat.

3.3 Metody výzkumu

Typologie výzkumných metod členěných podle různých kritérií tvoří značnou část rozsahu publikací věnujících se metodologii vědy. Pro studenty, kteří usilují o vznik kvalitní kvalifikační práce, je klíčové vědět, že výzkum může k žadoucím výsledkům dojít různými cestami. K výběru vhodné metody vždy napomůže diskuse s vedoucím práce. Legitimním cílem diplomové práce může být například ověření nějaké již zkoumané hypotézy v českém prostředí – zatímco výsledky výzkumu musí být vždy originální, metodu výzkumu lze kompletně převzít.

Podle Jana Hendla (2012, s. 33) jsou základem pro členění výzkumných metod dvojice přístupů analýza–syntéza a indukce–dedukce, přičemž:

- analytické metody usilují o rozdělení celku na jednotlivé části a objevování vztahů mezi těmito částmi;
- syntetické metody popisují vztahy mezi částmi a snaží se je zařadit do určitého celku;
- deduktivní metody spočívají v logickém odvození závěrů z množiny jiných tvrzení, která považujeme za pravdivá (Hendl, 2012, s. 34), jde tedy o aplikaci teorií na konkrétní případ; zatímco
- induktivní metody sledují vlastnosti jednotlivých fenoménů, hledají v nich pravidelnosti a usilují o vytvoření obecného pravidla či teorie.

Výzkum založený na dedukci, popisující a ověřující pravdivost dosavadní teorie a z ní odvozených hypotéz Hendl (2009, s. 24) definuje jako kvantitativní. Lze jej provádět formou experimentu nebo neexperimentálně. Data získává pomocí měření, strukturovaného dotazování nebo pozorování, s významnou rolí statistických metod, které umožňují potvrzení nebo vyvrácení zvolených hypotéz. Cílem je přinést takové poznání, které je možné spolehlivě zobecnit na širší populaci nebo na určitou kategorii jevů (Novotná et al., 2020, s. 29). Takový výzkum musí být:

- validní – tedy zjišťovat platné informace a měřit to, co je třeba měřit; a také
- reliabilní – tedy spolehlivý v měření, naplňující „přesnost ve smyslu stálosti, absence chyb vznikajících při opakovaném měření téhož jevu za stejných podmínek“ (Buriánek, 1996b), se snahou o minimalizaci vlivu tazatele na podobu získaných dat.

Pojem kvalitativní výzkum zahrnuje širokou skupinu metod⁹, které usilují především o lepší porozumění světu. Soustředí se na „vhled a porozumění barvitosti a vrstevnatosti (sociálního) světa,

⁹ Pojem „metoda“ je obecně používaný i tam, kde by bylo vhodné vedle metod rozlišovat například „techniky“ či „přístupy“. Martyn Denscombe (2021, s. 51) navrhuje používat nadřazený pojem „výzkumná strategie“, který rozlišuje od výzkumných metod jako pouhých „nástrojů pro sběr dat – například dotazníků, rozhovorů, pozorování...“ (Denscombe, 2021, s. 51). Kvantitativní a kvalitativní přístup k datům spojuje s různými

významů, které mu různí lidé přisuzují, způsobů, jak jej prožívají, kontextů, jež se na této mnohosti podílejí“ (Novotná et al., 2020, s. 30). Poznávání je většinou induktivní, výzkumník ale provádí induktivní i deduktivní závěry (Hendl, 2012, s. 48). Tazatel je důležitou, v některých případech dokonce klíčovou součástí výzkumného procesu – výzkum má vysokou validitu, avšak nízkou reliabilitu.

Tyto dva přístupy nelze vnímat jako protikladné, lze je použít komplementárně. Smíšený výzkum využívá výhod obou přístupů. Některé současné metodologické publikace se již členěním na kvantitativní a kvalitativní výzkum téměř nezabývají. Například publikace *How to Write Your Undergraduate Dissertation* v samém úvodu definuje sedm základních typů výzkumu, které se navzájem překrývají a lze je většinou kombinovat. Jde o výzkum (Greetham, 2019, s. 24):

- experimentální, typický především pro přírodní vědy, ale využívaný i ve vědách společenských/humanitních. Jeho základem je sledování změn, které nastanou, pokud se mění jedna součást v systému, zatímco ostatní součásti, faktory, elementy či podmínky zůstávají bez zásahu zvenčí.
- naturalistický (fenomenologický), usilující naopak o co nejmenší zásah do pozorovaného objektu či fenoménu s tím, že přítomnost pozorovatele vždy vede k určitým změnám a zkreslením. Jde o popisný výzkum využívající kvalitativní metody sběru dat.
- praktický (intervenční), vyznačující se zásahy v reálném prostředí a sledováním jejich efektů. Jako příklad mohou podle Greethama (2019, s. 26) sloužit intervence ve vybraných základních školách a sledování jejich výsledků v půlročních intervalech, vždy s úpravou parametrů na základě daných zjištění.
- historický, využívající pro řešení současných problémů srovnání s minulostí. Nejde však o pouhý popis dějinných událostí, ale o hledání takových historických příkladů, které umožní předvídání budoucího vývoje.
- komparativní, který hledá rozdíly a podobnosti mezi předměty či jevy. Srovnávat lze věci, organizace, procesy, ale také ideje. Při sledování vzájemných vztahů je ale vždy potřeba mít na mysli, že korelace neimplikuje kauzalitu. Například zjištění, že existuje statistická závislost mezi rozvodovostí a prací na směny, nic neříká o tom, že jedno je příčinou druhého. (Greetham, 2019, s. 27)
- evaluativní, hodnotící vybraný jev na základě co možná nejvíce objektivních kritérií: firmu podle ziskovosti či efektivity, argumenty podle logické konzistence, sociální politiku podle účinnosti. Úspěch evaluace závisí na správné definici těchto kritérií a z nich vycházejících konkrétních ukazatelů.

The Good Research Guide (Denscombe, 2021) navrhuje členit výzkum podle účelu, pro který se provádí, přičemž žádná výzkumná strategie není automaticky lepší nebo horší než jiná, jejich použití závisí na konkrétním záměru a smyslu výzkumu. Deset základních výzkumných strategií shrnuje tabulka v příloze.

„paradigmaty“ výzkumu, v kapitole o smíšeném výzkumu mluví o smíšení kvalitativních a kvantitativních „komponentů“. (Denscombe, 2021, s. 193) To vše jiné publikace označují slovem „metoda“. Vyjasňování pojmů je však věcí odborníků na metodologii vědy, nikoliv studentů, kteří potřebují v projektu své práce, v samotném textu, a také v průběhu obhajoby přesvědčivě vysvětlit, jakou metodu použili.

Autoři publikace *Research Methods for Business Students* (Saunders et al., 2019) se drží osvědčeného rozdělení na kvantitativní, kvalitativní a smíšený výzkum. Mezi výzkumné strategie řadí (Saunders et al., s. 190):

- experiment,
- výzkumné šetření,
- výzkum dokumentů,
- případovou studii,
- etnografický výzkum,
- akční výzkum,
- zakotvenou teorii a
- analýzu narativů.

Z těchto strategií jsou studenty FPH obvykle využívány především případová studie (využívající obvykle především kvalitativní metody) a výzkumné šetření (obvykle kvantitativní), kterým se věnují následující subkapitoly. V jejich rámci budou také stručně popsány základní výzkumné techniky – pozorování, analýza dokumentů, a také rozhovor.

3.3.1 Případová studie

Případovou studii definuje Hendl (2012, s. 102) jako „detailní studium jednoho případu nebo několika málo případů“, přičemž zkoumaný případ tvoří „systém s určitými sociálními hranicemi“ (Hendl, 2012, s. 103). Pro popis vztahů v rámci zkoumaného systému je třeba získat velké množství dat, často jen od jednoho či několika málo jedinců. Hendl (2012, s. 105) dále rozlišuje případové studie:

- intrinsitní, které zkoumají případ jenom kvůli němu samému, typicky u málo známých jevů nebo výjimečných, neopakovatelných případů; cílem je celostní porozumění případu;
- instrumentální, kdy výzkumník volí případy demonstrující určitý fenomén, případně reprezentující jeho aspekty a případ je prostředkem pro dosažení cíle.

Pro úspěch případové studie je klíčové správně zvolit předmět zkoumání a správně jej ohraničit. Zkoumat lze například (Hendl, 2012, s. 102–103):

- jednotlivce, resp. určitou část osobnosti či celou biografii s důrazem na určitý aspekt života;
- sociální skupiny, a to jak malé (primární), tak i větší, s cílem popsat a analyzovat vztahy ve sledované skupině;
- komunitu nebo komunity, obvykle ve vymezeném území, s cílem popsat či srovnávat hlavní aspekty jejich života;
- organizace a instituce, a to s různorodými výzkumnými cíli, a také
- programy a události, role a vztahy.

V případové studii lze v závislosti na účelu použít různé techniky: pozorování, rozhovor, analýzu dokumentů či dotazníkové šetření. Denscombe (2021, s. 96) rozlišuje případové studie s popisným, exploračním, komparačním, explanačním, ilustračním, a dokonce experimentálním účelem. Případová studie by měla být objevná, v rámci stanovených hranic vyčerpat zkoumané téma. Je zpracována čtivě a přehledně, přináší dostatečné množství dat a čtenáři nabízí alternativní pohledy a různá řešení. (Hendl, 2012, s. 113)

Otázkou je, nakolik lze výsledky případové studie zobecnit. Generalizace je možná, pokud lze prokázat, že je předmět zkoumání typickým příkladem určitého jevu. Naopak při výzkumu extrémních případů (např. úspěšných jedinců či firem), anebo případů zcela výjimečných (například jediných zástupců svého druhu) zobecnění není cílem. Pokud lze zkoumat jen jediný případ, který je dostupný, k zobecnění nemůže dojít, resp. je možné zobecnit pouze to, co není unikátní vlastností případu.

Výhody a nevýhody použití případové studie jako výzkumné strategie shrnuje následující tabulka:

Tab. 1: Výhody a nevýhody případové studie

Výhody	Nevýhody
Případové studie jsou vhodné pro výzkum malého rozsahu.	Výsledky lze jen obtížně zobecnit.
Zkoumají přirozeně se vyskytující jevy (proto například není nutné kontrolovat, zda se nezměnily klíčové faktory či proměnné).	Výzkumník musí získat přístup k danému prostředí, je často závislý na ochotě zkoumaných aktérů.
Lze použít množství výzkumných technik (s cílem zkoumat detailně).	Výzkum se někdy zaměřuje spíše na samotný proces než na (měřitelné) výsledky.
Cílem je získat celostní náhled na zkoumanou problematiku či celý zkoumaný jev.	Někdy je obtížné vydělit zkoumaný jev a definovat jeho jasné hranice.

Zdroj: Vlastní zpracování podle (Denscombe, 2021, s. 102–104).

POZOROVÁNÍ

Případová studie se neobejde bez pozorování. Studenti mají tendenci tuto základní techniku podceňovat, vnímají je jako něco samozřejmé. Vědomé, resp. vědomě selektivní pozorování je přitom klíčovou metodou výzkumu. Může být jak čistě kvalitativní, například pokud jsou data sbírána formou nestrukturovaných terénních poznámek, tak také kvantitativní, kdy jsou data získávána strukturovaně s cílem zjistit „které věci se dějí, jak často a v jakém pořadí, spíše než proč“ (Saunders et al., 2019, s. 400).

Podle míry zapojení se obvykle rozlišuje pozorování zúčastněné (pozorovatel je členem skupiny) a nezúčastněné (do této kategorie patří také všechna nepřímá pozorování, včetně pozorování prostřednictvím nahrávek, videí nebo jiných médií), podle pozice pozorovatele pak zjevné a skryté.¹⁰ Toto rozdělení je smysluplné vzhledem k možným dopadům na výsledky výzkumu. Zatímco zjevné pozorování může výrazně ovlivnit výsledky kvůli sebestylizaci pozorovaných, kteří se přestávají chovat přirozeně, skryté pozorování je vždy spojeno s etickými dilematy. Typ pozorování je třeba obhájit – a v případě studentských výzkumů vždy předem prodiskutovat s vedoucím práce.

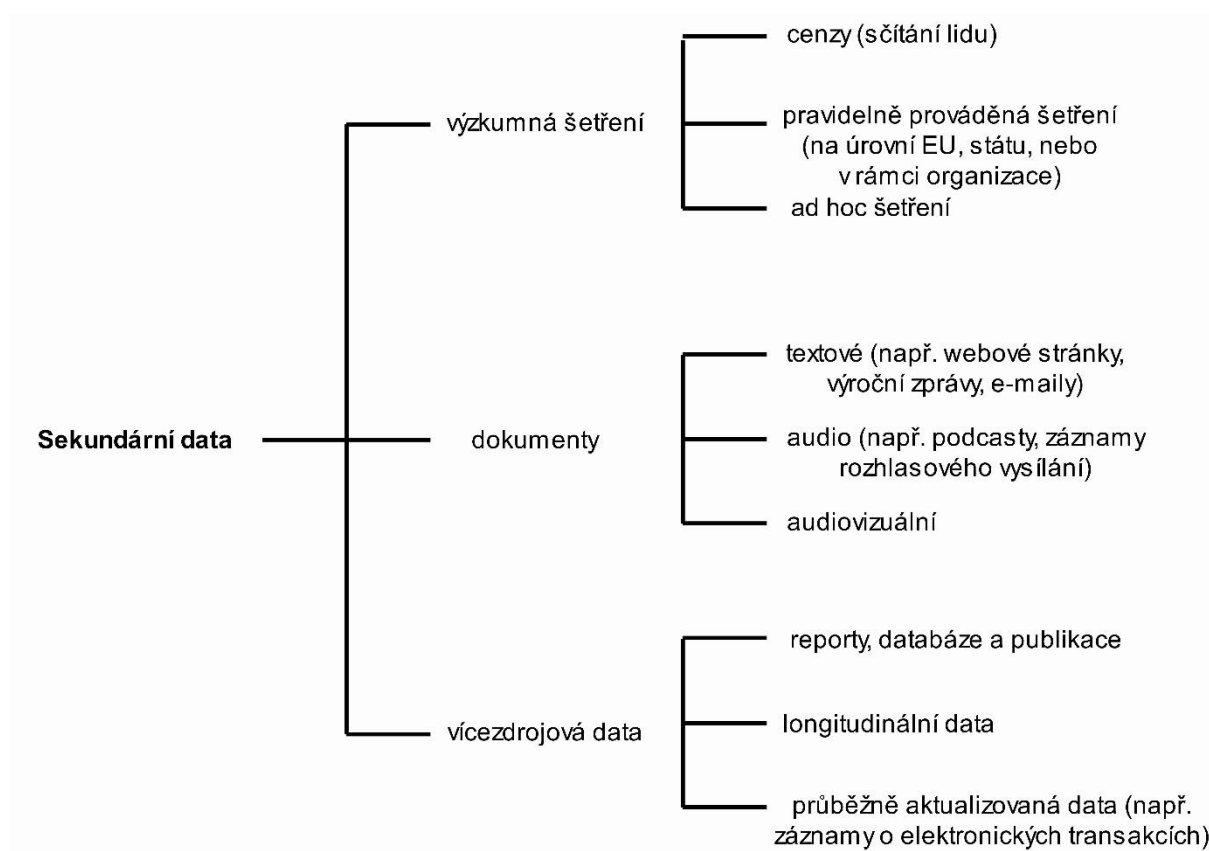
¹⁰ Saunders, Lewis a Thornhill (Saunders et al., 2019, s. 388) rozlišují šest možných rolí pozorovatele, od spolupracujícího pozorovatele přes role „úplný účastník“, „účastník jako pozorovatel“ a „pozorovatel jako účastník“ až po „úplného pozorovatele“ a pozorování zcela nezúčastněné.

ANALÝZA DOKUMENTŮ

Pro získání informací je možné využít také analýzu dokumentů. Jak uvádějí autoři manuálu *Research Methods for Business Students* (Saunders et al., 2019, s. 338), mnoho studentů automaticky uvažuje o sběru primárních dat, ačkoliv pro účely výzkumu existuje dostatek sekundárních dat, které přinášejí poznání, umožňují interpretaci i formulaci závěrů.

Analýza dokumentů může být jak čistě kvalitativní, tak směřovat ke kvantifikaci. Využívá strukturovaná či nestrukturovaná data z různých zdrojů – ze samotného zkoumaného prostředí (archiv sledované firmy, kroniky a výroční zprávy), ze zdrojů ověřených státními nebo jinými autoritami (statistická šetření), až po data volně dostupná na internetu. Základní typologii sekundárních dat vhodných k analýze shrnuje následující schéma:

Obr. 1: Typologie sekundárních dat

Zdroj: Vlastní zpracování podle (Saunders et al., 2019).

3.3.2 Výzkumné šetření

Výzkumné šetření je ve společenských vědách natolik oblíbené, že je někdy považováno za „ústřední sociálněvědní strategii“ (Punch, 2008, s. 11). Příčinou je také rozmanitost technik, které tento pojem zahrnuje. Výzkumné šetření může být založeno například na pozorování, může využívat rozmanité kvalitativní i kvantitativní přístupy. Keith Punch (2008, s. 24) definuje výzkumné šetření

v protikladu k experimentu¹¹, historicky první společenskovední výzkumné strategii napodobující postupy přírodních věd, běžně používané například v psychologii. Na rozdíl od experimentu výzkumné šetření využívá „přirozeně se vyskytující“ variabilitu proměnných, s nimiž není manipulováno, nejčastěji jednoduše „klade lidem otázky“ (Denscombe, 2021, s. 53). Výzkumné šetření lze definovat jako cílevědomý sběr relevantních dat, jejichž interpretace umožňuje komplexní pohled na zvolenou problematiku.

Jak uvádí Denscombe (2021, s. 53–54), výzkumné šetření je empirické, probíhá v určitém časovém úseku a usiluje o co nejširší pokrytí dané problematiky. Výhody a nevýhody této výzkumné strategie shrnuje následující tabulka.

Tab. 2: Výhody a nevýhody výzkumného šetření

Výhody	Nevýhody
Výzkumná šetření pracují s aktuálními daty získanými přímo od zdroje.	Data nejsou v některých případech reprezentativní, protože část výzkumného vzorku není z různých důvodů dostupná (angl. „hard-to-reach population“).
Sběr dat je relativně levný a nenáročný, zvláště v případě online šetření	Míra návratnosti může být nízká, zvláště v případě online šetření.
V rámci šetření lze sbírat jak kvalitativní, tak kvantitativní data.	Kvantitativní šetření často postrádají hloubku a nevěnují se detailům. Kvalitativní šetření získávají množství informací od malého množství lidí (a tedy většinou nejdou zobecnit).

Zdroj: Vlastní zpracování podle (Denscombe, 2021, s. 67–68).

V užším slova smyslu se za výzkumné šetření považuje kvantitativní výzkum, který hledá, popisuje a interpretuje vztahy mezi proměnnými. Základní vlastností proměnné je její testovatelnost. Reálné pojmy jsou pro účely výzkumu převáděny do empiricky zjištěných znaků – proměnných.

Proměnné jsou vnímány jako vlastnosti nebo charakteristiky jedince, skupiny nebo například organizace. Kategoriální (jindy také klasifikační) proměnné označují kategorie nereprezentují stupeň nebo úroveň kvality, příkladem je místo bydliště nebo typ zaměstnání. Škálované (někdy též ordinální) proměnné nabývají číselných hodnot, které lze řadit od nejnižší po nejvyšší – příkladem takové proměnné je třeba spokojenost v zaměstnání (Punch, 2008, s. 16).¹² Spojité proměnné mohou teoreticky nabývat jakýchkoliv hodnot z určitého intervalu reálných čísel (Hendl, 2009, s. 48).

¹¹ Více o experimentu jako výzkumné strategii viz (Novotná et al., 2020, 197–217).

¹² Jinou typologií nabízejí autoři knihy *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Kvantitativní proměnné rozdělují na spojité (mohou nabývat libovolných hodnot) a diskrétní (mohou nabývat pouze celočíselných hodnot), kvalitativní proměnné na ordinální (lze určit pořadí) a nominální (nelze srovnávat a řadit). Jako „kategorické“ (nikoliv kategoriální) proměnné označují jak oba typy kvalitativních proměnných, tak také některé

Vztahy mezi proměnnými vymezuje v kvantitativním výzkumu jak výzkumná otázka, tak obvykle¹³ také hypotéza, kterou Jan Hendl (2009, s. 25) definuje jako „tvrzení o podstatě určité situace ve zkoumané oblasti“. Hypotéza je formulována jako oznamovací věta, výrok o vztahu dvou či více proměnných (Novotná et al., 2020, s. 117), resp. návrh vztahů mezi proměnnými, který se výzkumem zamítá nebo potvrzuje.¹⁴ Pro zodpovězení výzkumné otázky lze formulovat několik hypotéz, které má výzkumné šetření testovat.

Statistická závislost mezi proměnnými se označuje pojmem korelace. Jak uvádí *Velký sociologický slovník*: „Korelace jako taková může být také chápána jako zvláštní případ statistické závislosti, která v kontextu analýzy číselných dat vyjadřuje lineární vztahy.“ (Řehák, 1996, s. 533) Úkolem výzkumníka je ovšem nejen najít, ale i správně interpretovat vztah mezi proměnnými. „Korelace sama nevyjadřuje směr vztahů mezi vlastnostmi, ten je nutno určit mimostatistickými prostředky.“ (Řehák, 1996, s. 533)

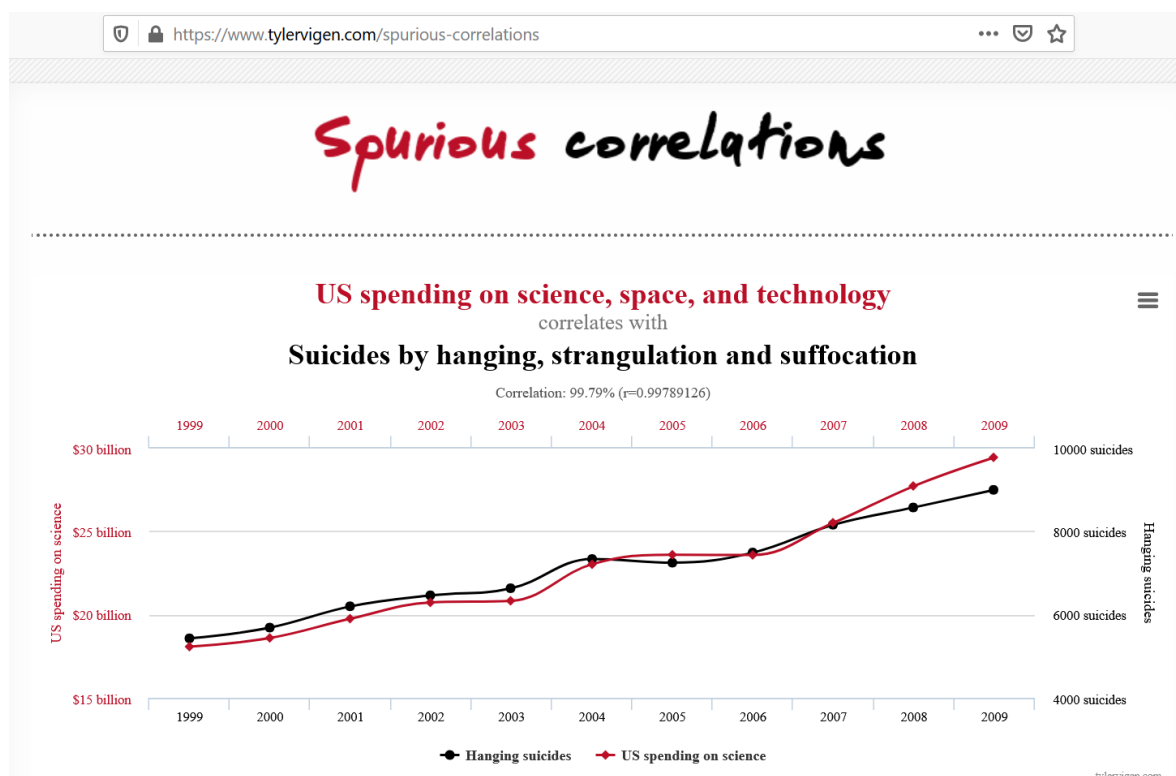
Korelace je nutnou, nikoliv ale postačující podmínkou kauzality, tedy vztahu, kdy „jev nazývaný příčinou vyvolává za určitých podmínek vždy nutně jiný jev, nazývaný účinkem či následkem“ (Čechák, 1996, s. 480). Vzhledem k filosofickým obtížím s pojmy příčina a následek jsou v teorii výzkumu většinou používány výrazy nezávisle proměnná a závisle proměnná, přičemž se předpokládá, že jedna či více nezávislých proměnných ovlivňuje proměnnou závislou – tedy například, že úroveň motivace u žáků základní školy ovlivňuje jejich studijní výsledky; nebo že věk, velikost příjmu, velikost rodiny a míra fatalismu ovlivňují míru užívání vitamínů (Punch, 2008, s. 17–18). Je přitom potřeba vyhnout se falešným korelacím, tedy situaci, kdy závěry ovlivňuje nějaká vnější příčina či třetí proměnná. „Při vysvětlení korelovanosti pomocí třetí, resp. dalších proměnných hovoříme o tzv. nepravé korelaci. O tzv. skrytou korelaci jde tehdy, když korelace projevující se v různých intenzitách a typech v částech souboru se v celku neprojeví.“ (Řehák, 1996, s. 533) Rozpoznat falešné korelace většinou není jednoduché. Na zjevně bizarní korelace se na své webové stránce zaměřil analytik a právník Tyler Vigen:

diskrétní kvantitativní proměnné, například počet dětí v domácnosti. Některé „kategorické“ proměnné tedy lze kvantifikovat, což pro „kategoriální“ proměnné podle Hendla neplatí. Viz (Novotná et al., 2020, s. 224–225).

¹³ Důsledné využívání hypotéz je typické například pro oblíbenou publikaci *Jak se vyrábí sociologická znalost* Miroslava Dismana (2021). Námitky vůči tomuto přístupu shrnují *Metody výzkumu ve společenských vědách* (Novotná et al., 2020, s. 117).

¹⁴ Hendl (2009, s. 30–33) s odkazem na kritický racionalismus Karla Poppera připomíná, že výzkum v posledku nemůže hypotézy dokázat, ale pouze zpochybnit. Vědecké teorie se mají konstruovat tak, aby byly falzifikovatelné a výzkumník má udělat vše pro to, aby je vyvrátil. Cenné jsou takové teorie, které přestály úsilí o falzifikaci, které však nelze vnímat jako platné, ale jako prozatím ověřené.

Obr. 2: Falešné korelace na webu Spurious Correlations

Zdroj: Archiv autora, převzato z domény tylervigen.com (Vigen, 2023, s. 1).

Dotazníkové šetření využívá předem připravený soubor otázek, vyžadující většinou písemné odpovědi¹⁵, vyplňované buď přímo respondentem, nebo tazatelem. Vytvořit kvalitní dotazník není jednoduché. Dotazníkové otázky musí být jednoznačné, srozumitelné a musí minimalizovat vliv tazatele na výsledek, tedy splňovat princip reliability. Více k teorii testů a principům měření ve společenských vědách uvádí kniha *Psychometrika* (Urbánek et al., 2011). Některé chyby při konstrukci dotazníkových otázek jsou uvedeny také v příloze těchto skript.

Keith Punch (2008, s. 48) ve svých *Základech kvantitativního šetření* několikrát připomíná, že výzkumník může pro své šetření využít již existující dotazník, anebo jeho část, pokud lze upravit pro „lokální podmínky“ – a že se tím vyhne náročné tvorbě vlastního výzkumného média. Vzhledem k tomu, že v průběhu dotazníkového šetření již není možné otázky v dotazníku měnit, je klíčové, aby každý dotazník prošel obsahovou i stylistickou korekturou a bylo provedeno pilotní šetření, po kterém je možné výzkumné médium ještě upravit.

Základem dotazníkových šetření jsou obvykle uzavřené otázky, u kterých respondent vybírá ze dvou nebo více alternativ jednu nebo více odpovědí. Hlavní výhodou uzavřených otázek je jejich snadné vyhodnocování – a v případě správně naformulovaného dotazníku i snadné vyplňování. Naopak otázky otevřené žádné předem dané možnosti nenabízí, respondent odpovídá vlastními slovy. Otevřená otázka tím pádem „klade vyšší nároky na ochotu a iniciativu respondenta. Stejně tak je ale

¹⁵ Pro šetření mezi negramotnými, například v mateřské škole, lze ovšem využít i obrázky, z nichž si děti vybírají a odpovědi zapisuje tazatel.

i zpracování otevřených otázek poměrně náročné“ (Novotná et al., 2020, s. 152). Polootevřené otázky nabízejí vedle předem daných možností i možnost vlastní odpovědi. Odpověď „jiné“ s možností vlastního textu je vhodné k otázce přidat, pokud není možné zaručit, že předem dané odpovědi pokryjí celou šíři problému, zvláště pokud jde o názory či hodnoty respondentů.

Pro zjišťování míry souhlasu, posuzování pravdivosti výroků, kvality či frekvence se využívají škály, vč. nejznámější tzv. Likertovy škály¹⁶, tedy výběru z možností „rozhodně ano“ – „spíše ano“ – „spíše ne“ – „rozhodně ne“. Škály ovšem mohou nabídnout respondentům také výběr číselný (například od 0 do 10, anebo známkování jako ve škole¹⁷) či grafický (výběr z různých typů smajlíků). V kombinaci s hodnotící škálou se někdy používá větší množství, tzv. baterie otázek.

Vzhledem k tomu, že významná část respondentů má tendenci k vyvažování a neutrálním stanoviskům, je výhodné, aby počet stupňů škály byl sudý. U hodnotících otázek by neměla chybět odpověď „nevím“, protože respondenti, kteří problematiku neznají, často volí neutrální stanoviska, a tím ovlivňují výsledné hodnocení.

Velký sociologický slovník dále rozlišuje například otázky (Dvořák, 1996, s. 222):

- **projektivní**, kdy respondent zdánlivě neodpovídá sám za sebe, ale odhaduje a posuzuje, jak by na danou otázku odpověděla celá populace, anebo určitá její část¹⁸;
- **filtrační**, na které odpovídá jen respondenti, kteří naplňují určité charakteristiky nebo jsou nositeli znaku či proměnné;
- **identifikační**, které rozlišují respondenty podle určitých parametrů.

Identifikačními otázkami není vhodné celé šetření zahajovat. Citlivé informace o věku, genderu nebo výši příjmů patří na konec dotazníku. Výzkumné šetření je ideální zahájit buď zásadními otázkami směřujícími k jádru věci, anebo naopak jednoduchou otevírací otázkou sloužící především pro uvolnění atmosféry.

Přesto jsou identifikační otázky klíčové a v dotazníku by nikdy neměly chybět. Pro úspěch výzkumu je stejně důležité, koho se ptáme, jako na co se ptáme. Ani obsahově vynikající výzkum nelze interpretovat, pokud je špatně zvolen vzorek respondentů. Jenom v malých skupinách je přitom šance oslovit všechny potenciální respondenty, tedy celou populaci (základní soubor). Na úrovni celého státu tuto možnost přináší pouze census (sčítání lidu), časově i finančně náročný statistický projekt, v českých zemích pravidelně organizovaný od roku 1869 v přibližně desetiletých intervalech. (ČSÚ, 2022)

Výběr (vzorek, též výběrový soubor) je podmnožinou zkoumané populace. Plán výběru popisují mnohé publikace, některé z nich vypisuje např. Punch (2008, s. 138). Hendlův *Přehled statistických metod* rozlišuje následující typy výběru (Hendl 2009, s. 57):

¹⁶ K historické nesprávnosti pojmenování této techniky po psychologovi Rensisi Likertovi viz (Novotná et al., 2020, s. 156).

¹⁷ I když se české školství odklání od klasického známkování, je škála 1 (nejlepší) – 5 (nejhorší) natolik zažitá, že jde o jeden z nejběžnějších způsobů hodnocení i prezentace dat, využívaný v médiích, viz např. (Štefan, 2020), i výzkumné praxi. Při tvorbě číselných škál je třeba s touto skutečností počítat. Nikdy například není vhodné v dotazníku hodnotit na stupnici 1 (nejhorší) – 5 (nejlepší), u značné části respondentů dojde k záměně krajních pólů. Známkování „jako ve škole“ je jednoduché a oblíbené, pokud je třeba vyhnout se středové variantě, lze navrhnout známkování 1–6.

¹⁸ V takých případech nejde o otázky hypotetické, které jsou vnímány jako nevhodné, viz tabulka v příloze.

- na základě dobrovolnosti, kdy jedinci z populace sami rozhodují, zda odpovědět; tento tzv. samovýběr je typický pro anketu, tedy dotazování obvykle s malou návratností a s neprokazatelnou reprezentativností, které má ve společenskovědním výzkumu „ve srovnání s ostatními postupy jen doplňkový význam“ a pro jeho interpretaci nedává smysl popisná statistika¹⁹;
- na základě dostupnosti, kdy jsou do výběru zařazeni ti jedinci, kteří jsou právě k dispozici (v případě terénního šetření v daném čase a na daném místě);
- kvótní výběr, do nějž jsou zařazeni tazatelé podle předem zvolených kategorií, například podle věku, pohlaví/genderu nebo ekonomického statusu;
- náhodný výběr, kdy každý jedinec má předem známou pravděpodobnost, že bude do výběru zařazen.

Náhodný výběr se využívá při velkých statistických šetřeních, jen obtížně lze ale realizovat v rámci šetření malého rozsahu. Jeho podmínkou je totiž existence opory výběru, tedy úplného seznamu všech jednotek v dané populaci, z něž se následně pomocí předem stanovených postupů vybírá (Novotná et al., 2020, s. 127). Pro prostý náhodný výběr je třeba očíslovat všechny prvky základního souboru a následně pomocí generátoru náhodných čísel vybrat respondenty. S rostoucím množstvím respondentů se vzorek blíží normálnímu rozdělení, svou roli však hraje nejen velikost populace, ale i její heterogenita – při různorodější populaci je třeba větší vzorek. *The Good Research Guide* (Denscombe, 2021, s. 83) v přehledné tabulce uvádí, jak velký je potřeba získat vzorek, aby byla přesnost měření dostatečná:

Tab. 3: Velikost výběru v závislosti na velikosti základního souboru (náhodný výběr)

Velikost populace	Doporučená velikost výběrového souboru (s 95% intervalem spolehlivosti)		
	5% tolerance chyby	3% tolerance chyby	1% tolerance chyby
50	44	48	50
100	80	92	99
250	152	203	244
500	217	341	475
1000	278	516	906
5 000	357	879	3 288
10 000	370	964	4 899
100 000	383	1056	8 763
1 000 000	384	1066	9 513
10 000 000	384	1067	9 595

Zdroj: (Denscombe, 2021).

¹⁹ Je chybou v Úvodu práce slibovat, že zjistí, co si myslí „lidé“ (základní soubor o mnoha miliardách jednotek), nebo „Češi“ (miliony potenciálních respondentů) na základě internetové ankety, na níž odpověděli nejčastěji přátelé, příbuzní a známí – genderově, věkově i socioekonomicky vychýlený vzorek, jehož názory nelze zobecnit.

Většina studentských výzkumů využívá kvótní výběr²⁰, anebo výběr na základě dostupnosti, popř. nějakou jejich kombinaci. Výhodné je využití teoreticky podloženého účelového výběru, který se zaměří na maximální variabilitu u klíčové proměnné: výzkum probíhá v účelově vybraných skupinách, které jsou do určité míry srovnatelné, vykazují obdobné charakteristiky, ale lze u nich očekávat rozdíly právě ve zkoumané proměnné (Punch, 2008, s. 52–57). Zkoumat lze například návštěvnost festivalů klasické hudby u posluchačů denního studia Konzervatoře Teplice a podobně starých studentů teplické Hotelové školy, obchodní akademie a střední průmyslové školy.

Využití online šetření je nutné vždy prodiskutovat s vedoucím práce. Pokud jsou pro účast na výzkumném šetření cíleně osloveni např. členové několika uzavřených (například fanouškovských) skupin na určité sociální síti a dotazník obsahuje filtrační otázky vylučující nečleny, lze výsledek výzkumu vztáhnout právě na tyto skupiny a dojít k jejich vzájemnému srovnání. Vždy je ale třeba vnímat rizika samovýběru, u citlivějších témat například i touhu některých respondentů vyplnit dotazník vícekrát z různých IP adres, a tím ovlivnit výsledky.

Získáním vyplněných dotazníků výzkumný proces nekončí. Data je třeba popsat tak, aby čtenář získal detailní přehled o výsledcích zkoumání. Nejprve je potřeba vytvořit tabulku s uspořádanými datovými výstupy – datovou matici. Zvláštní pozornost je třeba věnovat scházejícím, nejasným nebo dvojsmyslným odpovědím (Punch, 2008, s. 83), zvláště pokud se bude s datovou maticí dále pracovat. Záznamy se scházející hodnotami lze vymazat, popřípadě vyřadit ze zpracování celou proměnnou, anebo tuto proměnnou doplnit (imputovat), viz (Hendl, 2009, s. 85). Může také dojít k transformaci dat – například k sloučení kategorií proměnných či změně typu proměnné, např. ze spojité na škálovanou (ordinální). Zjednodušení, které transformace přinese, musí vždy vyvážit ztrátu informace, která z takového postupu vyplývá (Novotná et al., 2020, s. 230–232).

Některé kategoriální proměnné mohou být v datové matici číselně kódovány (například místo bydliště podle krajů ČR může být označeno čísly 01–14), není to však nutné a někdy to může svádět k chybnému popisu kategoriálních dat např. pomocí aritmetického průměru („průměr“ vytvořený z čísel přiřazených jednotlivým krajům pochopitelně o ničem nevypovídá, u této proměnné má smysl zjišťovat pouze nejčastější hodnotu – modus).

I při pouhém popisu dat je vhodné k aritmetickému průměru doplnit také směrodatnou odchylku, resp. variační koeficient. Pokud není rozdělení symetrické, data obsahují odlehle hodnoty nebo je rozdělení silně zešikmené, je vhodné pro popis použít medián. (Hendl, 2009, s. 101)

Identifikační otázky v dotazníku neslouží jen jako opora kvótního výběru, ale jako třídící znak pro jednoduché korelace. U naprosté většiny výzkumů je třeba rozlišit výsledky podle genderu. V závislosti na výzkumném tématu je vhodné popsat a interpretovat rozdíly v odpovědích podle věkových skupin, dosaženého vzdělání nebo regionální rozdíly. Základy korelační či regresní analýzy i pokročilých statistických metod shrnuje např. *Přehled statistických metod* (Hendl, 2009). Výběr vhodné techniky

²⁰ Kvóty, podle kterých budou vybírání respondenti, by měly být stanoveny tak, aby výběr odpovídal zkoumané populaci. Například při výzkumu mezi obyvateli v určité obci je nutné usilovat o vyrovnané zastoupení žen a mužů, pro nejjednodušší rozdělení podle věku a ekonomické aktivity (0–14 let; 15–65 let; nad 65 let) lze využít Městskou a obecní statistiku (*MOS – Městská a obecní statistika*, b.r.), množství identifikátorů je k dispozici ve výsledcích Sčítání lidu, domů a bytů. (ČSÚ, 2023)

závisí na zkoumaném tématu i povaze dat, obecné zásady pro zkoumání vztahů mezi dvěma proměnnými shrnuje Punch (2008, s. 83–84), viz následující tabulka.

Tab. 4: Vhodné techniky pro analýzu výsledků kvantitativního šetření podle typu proměnných

Typ proměnné	Technika analýzy dat
kategoriální – kategoriální	kontingenční tabulka ²¹
kategoriální binární – spojitá	t-test pro posouzení rozdílu mezi průměry
kategoriální s více kategoriemi – spojitá	analýza rozptylu pro nalezení rozdílů mezi skupinami
spojitá – spojitá	Pearsonův korelační koeficient

Zdroj: Vlastní konstrukce podle (Punch, 2008).

Výsledky výzkumu by měly být čtenáři představeny názorně, vizualizace dat napomáhá k pochopení a předání základních informací. Klíčové výsledky lze už v samotné tabulce zvýraznit barevně. Zvláště v případě obsáhlých datových souborů lze do těla práce zařadit pouze grafy s hlavními výsledky. V takovém případě by však měly být tabulky, na jejichž základě byly grafy vytvořeny, uvedeny v příloze.

3.4 Stručné základy kvalitativního výzkumu

Podstatou kvalitativního výzkumu není absence čísel, ale specifická práce s daty. Cílem výzkumu je do hloubky porozumět zkoumanému jevu, odpovídat na otázky: „kdo“, „co“, „jak“, „kdy“, „kde“ a v neposlední řadě „proč“ (Novotná et al., 2020, s. 260–261). S tím spojená mnohost přístupů a výzkumných technik však neznamená, že by si autor konkrétního výzkumu mohl svévolně nastavit pravidla, anebo zkoumat zcela bez zakotvení v teorii – ať už jde o teorii využívanou deduktivně, která vede celý výzkum, anebo induktivní hledání teorie, která vyhovuje zkoumanému jevu, anebo dokonce teorii, která je produktem výzkumu (Novotná et al., 2020, s. 423–424).

Kvalitativní výzkum musí mít v první řadě vysokou validitu. Osmibodový „kontrolní seznam pro minimalizaci hrozeb spojených s validitou“ definuje ve své knize věnované kvalitativnímu výzkumu Joseph Maxwell (2013, s. 126–129):

²¹ Při dostatečném množství proměnných lze pro ověření nezávislosti použít chí-kvadrát test.

- Intenzita a opakování – intenzivní terénní výzkum, nejlépe dlouhodobý, napomáhá porozumět situaci do hloubky. Validitu zvyšují opakovaná pozorování nebo rozhovory.
- Množství dat – informačně bohatá šetření přináší detailní a různorodá data.
- Ověření samotnými respondenty – zpětná vazba napomáhá vyhnout se desinterpretacím.
- Intervence výzkumníka – lze využít toho, jak účastníci výzkumu reagují na cizí osobu, a tím potvrdit, jaké vzorce v prostředí existují.
- Rozpory, specifické nebo negativní příklady – je třeba vyhledávat a využívat extrémní případy pro testování odlišných nebo alternativních vysvětlení zkoumaného jevu.
- Triangulace – využití různých výzkumných metod pro získání podpůrných důkazů je základem pro ověření správnosti výsledků.
- Přesné vyčíslení – i v kvalitativním výzkumu je třeba vyčíslovat všude, kde je to možné, vyhýbat se vágním pojmům jako „typický“, „vzácný“ nebo „převládající“.
- Komparace – srovnávání mezi prostředími, skupinami nebo událostmi také napomáhá zvýšení validity.

Také v kvalitativním výzkumu je stejně podstatné, kdo mluví, jako co říká. Často zmiňované tvrzení, že kvalitativní výzkum zjišťuje mnoho informací o malém počtu jedinců (Disman, 2021, s. 286) neplatí vždy. Ideální je dosáhnout stavu saturace, kdy výzkumník nenachází žádná další data, resp. kdy nově utvářená data nepřinášejí žádné, nebo téměř žádné nové informace (Novotná et al., 2020, s. 286), saturace samozřejmě závisí na velikosti základního souboru.

Autoři publikace *Metody výzkumu ve společenských vědách* popisují účelový výběr výzkumného vzorku v kvalitativním výzkumu jako svého druhu případovou studii. V subkapitole věnované vzorkování v kvalitativním výzkumu rozlišují (Novotná et al., 2020, s. 301–302):

- typický případ, který zastupuje ostatní, je hodnověrným reprezentantem zkoumaného jevu;
- případ s velkou vypovídací hodnotou, zkoumaný proto, že přináší množství dat vhodných pro zodpovězení výzkumné otázky;
- extrémní případ, který je nějakým způsobem mimořádný mezi ostatními;
- deviantní případ, porušující pravidla nebo jim odporující;
- jedinečný případ, který nelze nijak zobecnit a reprezentuje jen sám sebe;
- dostupný případ, tedy takový, který z nějakého důvodu lze jako jediný zkoumat.

ROZHOVOR

Výzkumný rozhovor (interview) lze definovat jako „smysluplnou konverzaci dvou nebo více osob, při níž tazatel klade stručné a jednoznačné otázky a pozorně naslouchá dotazovanému“ (Saunders et al., 2019, s. 434). Je vnímám jako typicky kvalitativní metoda, nemusí to však platit vždy. Strukturovaný rozhovor využívá pevně dané, předem připravené otázky, od nichž by se dotazovaní neměli odchýlit. Standardizovaný rozhovor se tak blíží dotazníku s volnými otázkami, jeho výsledky lze zpracovat kvantitativně.

Tzv. polostrukturované rozhovory již Saunders, Lewis a Thornhill (Saunders et al., 2019, s. 437) zařazují mezi nestandardizované. Tazatel má sice připravené otázky, dotazovaný se od nich ale může odchýlit, smyslem rozhovoru není zodpovědět vše, ale dobrat se podstaty věci. Proto patří do stejné kategorie jako narativní rozhovory (volná vyprávění ideálně s minimálními zásahy ze strany tazatele) či biografie (vyprávění životního příběhu) a další typy hloubkových rozhovorů.

Rozhovor vždy nemusí probíhat v reálném čase a pouze z očí do očí. Jak vyplývá z definice, mohou se jej účastnit více než dvě osoby. Skupinové rozhovory mají většinou formu diskuse, protože na sebe dotazovaní navzájem reagují, může v nich hrát významnou roli i pozorování. Záměrně vytvořené skupiny – focus groups – se „ve víceméně laboratorních podmínkách“ (Buriánek, 1996a, s. 318) účastní soustředěného skupinového rozhovoru na předem dané téma. Takový skupinový rozhovor má v sobě dokonce prvky experimentu.

Také data získaná kvalitativními metodami je vždy třeba zpracovat a interpretovat. Důvody jsou čistě praktické – čtenář se nechce probírat nestrukturovanými daty a pracně mezi nimi hledat spojitosti. I v případě studentských prací proto například není vhodné uvádět v příloze kompletní přepisy rozhovorů.²²

Pro analýzu kvalitativních dat se používají různé metody kódování. Víceúrovňové kódování propracovali především autoři spojení s výzkumnou strategií zakotvené teorie, tedy hledání nových obecných teorií na základě analýzy textů.

Při prvním, otevřeném kódování, výzkumník pročítá text a jeho částem přiřazuje zobecňující kódy, v kvalitativním výzkumu většinou slovní. Jde sice pouze o popis, jeho výsledkem už ale jsou jednotlivé koncepty, které lze zobecnit v kategorie a tím získat přehled o hlavních tématech v textu. Podle Romana Švaříčka a Kláry Šedové (2007, s. 222) je výsledkem otevřeného kódování „slovník, jímž budeme nadále o svých nálezech hovořit“. Následuje axiální či selektivní kódování, hledající zákonitosti, popř. integrující téma celého textu. Robert K. Yin (2016, s. 195–198) ve své publikaci věnované kvalitativnímu výzkumu navrhuje zjednodušení terminologie. Kódování 1. úrovně (otevřené) znamená důkladné seznámení s textem, při kódování 2. úrovně (kategorickém) jsou koncepty slučovány do kategorií na vyšší úrovni abstrakce. Autoři publikace *Metody výzkumu ve společenských vědách* rozlišují kódy popisné a interpretativní a připomínají, že při využívání specifických kódovacích postupů „je třeba se důkladně seznámit nejen s jejich povahou a využitím, ale i s celým metodologickým přístupem, jehož jsou obvykle integrální součástí“ (Novotná et al., 2020, s. 432).

3.5 Etické aspekty výzkumu

Snaha získat výsledky a naplnit očekávání spojená s výzkumem nesmí vést k neetickému jednání. Důraz na etické chování přitom není spojen jen se zákazem plagiátorství. Manuál Bryana Greethama (2019, s. 107) rozděluje etické otázky výzkumu do dvou hlavních skupin. Autor musí přistupovat eticky jednak k práci ostatních – z toho vyplývá zákaz plagiátorství a důsledné citování – a jednak k práci, kterou dělá společně s ostatními. Obojí je v posledku zaštitěno tzv. zlatým pravidlem („Nedělej ostatním to, co nechceš, aby dělali oni tobě“), resp. ještě lépe Kantovým mravním imperativem.

Studenti, kteří se chtějí vyhnout požadavkům na vlastní výzkum např. záměrným plagiátorstvím, anebo falšují výsledky výzkumu, porušují akademická pravidla a vystavují se riziku postihu v průběhu obhajoby nebo v budoucnu. Takové jednání samozřejmě zapovídá Etický kodex VŠE (*Úplné znění*

²² Vedle lepší struktury jsou důvodem také etické principy výzkumu, přepis rozhovoru téměř znemožňuje anonymizaci. Pravidlo ovšem není uplatňováno striktně. Pokud je rozhovor natolik informačně bohatý nebo stylisticky specifický, že by jeho parafrázováním nebo pouhým shrnutím došlo k ztrátě většiny informací (a zveřejnění nebrání nějaká etická překážka), lze po domluvě s vedoucím práce udělat výjimku.

Etického kodexu VŠE, 2018). Plagiátorstvím je jakékoliv vydávání cizích myšlenek za myšlenky vlastní, tedy například (Saunders et al., 2019, s. 115):

- doslovná citace cizího díla bez uvedení zdroje;
- kopírování a vkládání textů, obrázků či jiných materiálů bez uvedení autorství;
- parafráze cizího díla spojená se změnou pojmů nebo slovosledu;
- nepřiznaná spolupráce bez uvedení cizího přínosu k práci;
- nepřesné citování, například když autor předstírá, že čerpá z primárního zdroje, zatímco ve skutečnosti jeho znalost vychází ze zdrojů sekundárních;
- chybějící odkaz na pomoc, konzultaci či asistenci, která měla zásadní vliv na obsah práce nebo přístup k ní;
- využití materiálů, které vytvořil jiný člověk²³;
- auto-plagiátorství, využití vlastních děl vytvořených za jiným účelem, s výjimkou řádného citování vlastních, dříve vydaných děl.

Naprostá většina výzkumů je však vedena chvályhodnými úmysly a jejich autoři jsou motivováni pozitivně. Jenom dobrý záměr ale nestačí. Jak v úvodu kapitoly věnované etickým aspektům výzkumu připomíná Denscombe (2021, s. 22), je potřeba zajistit, aby výzkum – byť neúmyslně – nepoškodil nikoho ze svých účastníků. Základním předpokladem přitom je, že si badatelé svůj vliv na zkoumané prostředí uvědomují (Novotná et al., 2020, s. 59).

Etické požadavky se vztahují na každý výzkum, který získává údaje od žijících jedinců nebo o nich. Speciální pozornost potom vyžadují výzkumy (Denscombe, 2021, s. 24):

- jejichž předmětem jsou zranitelní jedinci a skupiny (např. děti, lidé s poruchami učení);
- zaměřené na citlivá témata (např. sexualita, náboženství, nezákonné chování);
- využívající informace získané podvodem nebo bez souhlasu účastníků;
- shromažďující důvěrné informace o rozpoznatelných jedincích;
- zahrnující postupy, které mohou způsobit stres, úzkost, ponížení nebo bolest; anebo
- spojené s invazivními zásahy do běžného života (např. podávání drog účastníkům).

Výzkum by neměl narušit důstojnost a soukromí účastníků. Pokud je to možné, mají se sami potenciální účastníci na základě pravdivých informací a bez jakéhokoliv nátlaku rozhodnout, zda chtějí být do výzkumu zařazeni. V případě ankety svoji vůli vyjadřují tím, že zodpoví nebo nezodpoví položené otázky. Každý dotazník by proto měl v hlavičce stručně vysvětlit, k čemu je určen a jakým způsobem budou zpracována data. Pro výzkum založený například na rozhovorech nebo experimentu je třeba vyžadovat informovaný souhlas se zařazením do výzkumu a zveřejněním výsledků, nejlépe písemný.²⁴

²³ Kniha z roku 2019 samozřejmě ještě nezachycuje možnosti umělé inteligence. Její využití v závěrečných pracích české školy intenzivně řeší. Vysoká škola ekonomická se roku 2020 zapojila do projektu „Posílení prevence plagiátorství ve studentských pracích“, který se následně vyvinul do projektu zaměřeného na akademickou etiku, který vnímá, že „otázky akademické etiky je potřeba nazírat komplexně, nikoli nástroje segmentovat podle typu neetického jednání“ (Akademická etika, 2024).

²⁴ Pokud nelze informovaný souhlas získat od účastníků na místě, je pochopitelně možné vyžádat si jej zpětně, například e-mailem. Informovaný souhlas lze vyjádřit i slovně (např. u nahrávaného online nebo telefonického rozhovoru). Psaný dokument, ideálně stvrzený podpisem, je však stále „zlatým standardem“ (Denscombe, 2021, s. 30) prokazujícím etické jednání výzkumníka.

Každý účastník má právo souhlas udělit jen pro určitou část údajů²⁵ a může také tento souhlas odvolat (pokud například v rozhovoru řekl něco, čeho lituje).

V případě pozorování, ať už skrytého nebo zjevného, je situace složitější. Každé pozorování narušuje soukromí. Autor pozoruje skutečnost určitým způsobem, často specifickým, s cílem proniknout pod povrch věcí. Výsledné zobrazení se nemusí pozorovaným líbit, autor však má povinnost minimalizovat dopady na soukromí a nepřipustit, aby došlo k ohrožení účastníků. Z toho plyne požadavek na anonymizaci účastníků. Anonymizované jsou ty údaje, které nelze spojit s konkrétním jedincem (Denscombe, 2021, s. 36), proces anonymizace tedy nekončí změnou či odstraněním jmen, ale týká se všech potenciálně jedinečných charakteristik.²⁶

Obecné nařízení o ochraně osobních údajů (General Data Protection Regulation, GDPR) stanovující základní pravidla pro zacházení s osobními údaji ve státech EU vybízí při uchovávání a zpracovávání údajů k pseudonymizaci. Definuje ji jako „zpracování osobních údajů tak, že již nemohou být přiřazeny konkrétnímu subjektu údajů bez použití dodatečných informací“ (Nařízení Evropského Parlamentu a Rady EU 2016/679, 2016). GDPR stanovuje také pravidla pro uložení osobních údajů, které mají být po uplynutí doby „ne delší, než je nezbytné pro účely, pro které jsou zpracovávány“ ze souboru dat odstraněny. K archivaci a další práci s daty osobní povahy, která nejsou anonymizována či pseudonymizována, musí získat autor od účastníků výzkumu souhlas. (Novotná et al., 2020, s. 80) Zodpovědnost autora je tím větší, že závěrečné práce jsou povinně zveřejňovány na internetu, kde budou komukoliv dostupné po desítky let.

V případě pozorování, a také rozhovorů, které přinesly klíčové výzkumné informace, by respondenti měli mít právo vyjádřit se k výslednému textu. Taková vnější kontrola téměř vždy pomáhá k odstranění chyb a nepřesností. Namísto bezproblémové autorizace však může dojít k tomu, že respondenti požadují změnu nebo vynechání některých informací. I v případě, že jim autor nevyhoví (například s ohledem na závažnost zjištění a vzhledem k pocítovaným závazkům vůči vědě a vědecké komunitě), je správné o jejich výtkách dopředu vědět. Zodpovědnost za publikovaný text je plně na straně autora, k řešení etických dilemat téměř vždy napomáhá otevřená konzultace s vedoucím práce.

²⁵ V čl. 21, odst. 6 GDPR uvádí: „Jsou-li osobní údaje zpracovávány pro účely vědeckého či historického výzkumu nebo pro statistické účely podle čl. 89 odst. 1, má subjekt údajů, z důvodů týkajících se jeho konkrétní situace, právo vznést námitku proti zpracování osobních údajů, které se ho týkají, ledaže je zpracování nezbytné pro splnění úkolu prováděného z důvodů veřejného zájmu.“ (Nařízení Evropského Parlamentu a Rady EU 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (obecné nařízení o ochraně osobních údajů), 2016)

²⁶ Pro výsledky výzkumu jsou samozřejmě klíčové některé charakteristiky účastníka (například gender, věk nebo povolání), které čtenář potřebuje znát pro pochopení kontextu. Pro znalce prostředí je proto daný účastník dohledatelný – anonymizace neznamená vždy absolutní anonymitu. (Novotná et al., 2020, s. 76) V případě, že se výzkum nevěnuje citlivým tématům, je možné s vedoucím práce diskutovat, zda je anonymizace nutná.

4. Rešerše

Kapitola popisuje způsoby, jak zefektivnit proces vyhledávání dat a minimalizovat jeho časovou náročnost. Soustředí se především na tvorbu klíčových slov a přehled základních zdrojů, ve kterých lze vyhledávat. V závěrečné subkapitole nabízí stručné tipy, jak efektivně pročítat odborné texty.

Základním úkolem pro každého autora odborné práce je zjistit, kdo se daným tématem již zabýval a k jakým dospěl zjištěním, resp. prozkoumat, jak je dané téma popsáno v odborných publikacích. Při zběžné znalosti tématu bude vyhledávání náročnější. Proto je lépe vybírat si pro závěrečnou práci téma, které je spojeno s nějakou předchozí zkušeností. Hledání je vždy proces. Rozšíření znalostí o tématu přináší lepší volbu klíčových slov. Následně už je možné vyhledávat konkrétní autory nebo relevantní články.

4.1 Kritický přístup ke zdrojům

Autor odborného textu se musí vždy zamýšlet nad důvěryhodností svých zdrojů. Je nutné sledovat

- odkud zdroj pochází,
- kdo jej vytvořil a
- s jakým úmyslem.

Informace také nesmějí být zastaralé. Jen zcela výjimečně lze použít dokumenty, u nichž nelze určit, kdo je autorem a kdy vznikly. Každou informaci je vhodné ověřit z více zdrojů. Pokud se údaje odlišují, je správně uvést všechny dostupné varianty a v práci analyzovat důvody, proč se interpretace liší. Je třeba kriticky zvážit, s jakým účelem vznikl citovaný dokument a jaké faktory mohly ovlivnit prezentování faktů. Například firma může uvádět informace zkresleně z marketingových nebo strategických důvodů. V případě autoritářských nebo zkorumpovaných institucí mohou být zkreslené i informace poskytované státem a veřejnou správou.

Za důvěryhodné lze považovat takové dokumenty, jejichž autorem je ověřená autorita, ať už fyzická nebo právní osoba. Nejvhodnější je zaměřit se na dokumenty z akademického prostředí. Základním zdrojem by měly být odborné monografie, tedy knihy zaměřené na vybrané téma. Výhodou článků v odborných časopisech a příspěvků ve sbornících může být množství informací nahuštěných v kratším textu, než je tomu u monografií. Aktuální články mohou upřesňovat nebo vyvracet tvrzení uvedená v monografiích.

Při vyhledávání je třeba zohlednit zastarávání informací. V humanitních oborech se obvykle považují dokumenty starší pěti let za zastaralé, toto pravidlo však neplatí absolutně. Při vyhledávání lze použít filtr pro datum vydání.

4.2 Klíčová slova

Obsah dokumentu v knihovnictví reprezentují klíčová slova. Mnoho studentů vyhledává podle názvu své závěrečné práce. To však není nejvhodnější způsob. Klíčová slova by měla popisovat téma výzkumu, a někdy také jeho metodologii. Klíčová slova je třeba naformulovat podle nástroje vyhledávání. Pro efektivní vyhledávání se využívají nadřazená slova a synonyma. Vzhledem k tomu, že většina odborné i profesní literatury je v angličtině, je vhodné vyhledávat od začátku také anglicky. Je třeba mít na paměti, že odborné termíny mohou mít jinou variantu v britské, americké nebo australské angličtině.

Následující tabulka představuje proces tvorby klíčových slov pro závěrečnou práci na téma: „Dopady pandemie nemoci covid-19 na marketing divadel“.

Tab. 5: Příklad záznamu klíčových slov pro závěrečnou práci „Dopady pandemie nemoci covid-19 na marketing divadel“

	Čeština	Angličtina/ UK	Angličtina/ USA
Klíčová slova	covid 19 marketing divadlo	COVID-19 marketing theater	COVID-19 marketing show
Různé zápisy názvu nemoci covid-19	Covid-19; Covid 19; COVID 19	Coronavirus disease, COVID, Coronavirus	Coronavirus disease, COVID, Coronavirus
Příbuzná slova – covid-19	Pandemie; Šíření covid-19, Opatření proti šíření covidu; omezení shromažďování	Transmission and protective measures; lockdown;	Preventing the spread of the coronavirus; COVID-19: Prevention and control measures in community
Příbuzná slova – marketing	průzkum trhu propagace	market research, promotion	market research, promotion
Příbuzná slova – divadlo	představení, kulturní akce,	performances, cultural events	shows
Další možná klíčová slova	Tržby, prodej, vstupenky	ticket, turnover	sales, profit

Zdroj: Vlastní konstrukce.

4.3 Operátory

Každý internetový vyhledávač má daný dotazovací jazyk, na jehož základě funguje vnitřní algoritmus určující, kde a jak se bude vyhledávat. Nicméně většina systémů využívá základní slova a symboly, tzv. operátory, stejně.

Tab. 6: Základní operátory

Operátor	Význam
AND	„a“ – všechna zadaná slova musí být v dokumentu
OR	„nebo“ – některá vyhledávaná slova musí být v dokumentu
AND NOT/NOT/-	„bez“ – zadané slovo nesmí být v dokumentu
„XXX“	Pojem napsaný v uvozovkách je vyhledáván jako přesná fráze, tedy pouze tak, jak je uveden. Je tedy třeba dávat pozor na překlepy, správná umístění mezer nebo spojovníků.
?/!	Otazník nebo vykřičník nahrazuje jeden znak uvnitř vyhledávaného pojmu.
*	Hvězdička nahrazuje libovolný počet znaků na konci vyhledávaného pojmu.

Zdroj: Vlastní konstrukce.

4.4 Citační manažery

Jako citační manažery jsou označovány aplikace, které jsou primárně učeny:

- k uchování plných textů e-zdrojů,
- k uchování bibliografických záznamů tištěných zdrojů,
- k automatickému generování citací a seznamu literatury.

Mezi nejoblíbenější citační manažery patří Zotero a Mendeley. Instalace a seznámení s funkcemi vybraného citačního manažeru by mělo proběhnout před samotným vyhledáváním literatury.

4.4.1 Zotero

Zotero je samostatná aplikace s mnoha možnostmi umožňující propojení s prohlížeči a s některými textovými editory. Umožňuje ukládat a spravovat dokumenty získané z předplacených databází VŠE, z repositářů, z webových stránek, ale i přímo z počítače, flashdisku apod. Zotero je k dispozici zdarma (pod General Public License) na stránce <https://www.zotero.org>.

Pro práci na různých zařízeních je dobré zřídit si online knihovnu, která se bude synchronizovat s desktopovou aplikací. K tomu je zapotřebí zřídit si vlastní profil na Zotero.org. Zotero je propojeno s MS Word a během psaní závěrečné práce umožňuje vkládat citace do textu a generovat seznam literatury poloautomaticky. Práci s citačním manažerem Zotero popisuje stránka [Knihovny univerzitního kampusu MUNI](#) (Kratochvíl, 2020). Pro bližší seznámení se Zoterem je ideální navštívit [semináře knihovny VŠE](#).

4.4.2 Mendeley

Mendeley je citační a referenční manažer, který vyvíjí a aktualizuje společnost Elsevier. Představuje jednotnou platformu pro vyhledání, ukládání, procházení, organizaci, a automatický export citací a referencí přímo do upravovaného dokumentu, do textového procesoru MS Word prostřednictvím pluginu Mendeley Cite. Podrobnější informace přináší například [článek Adély Krejzové](#) (2022).

4.5 Zdroje pro literární rešerši

Rešerše odborné literatury se liší od běžného vyhledávání na Googlu nebo jiném internetovém vyhledávači. Cílem je najít relativně malé množství relevantních zdrojů. Zdroje relevantní pro studium na VŠE obsahuje katalog knihovny VŠE, a také vhodné citační rejstříky. Výběr je samozřejmě vhodné konzultovat se svým vedoucím práce.

4.5.1 Katalog knihovny VŠE

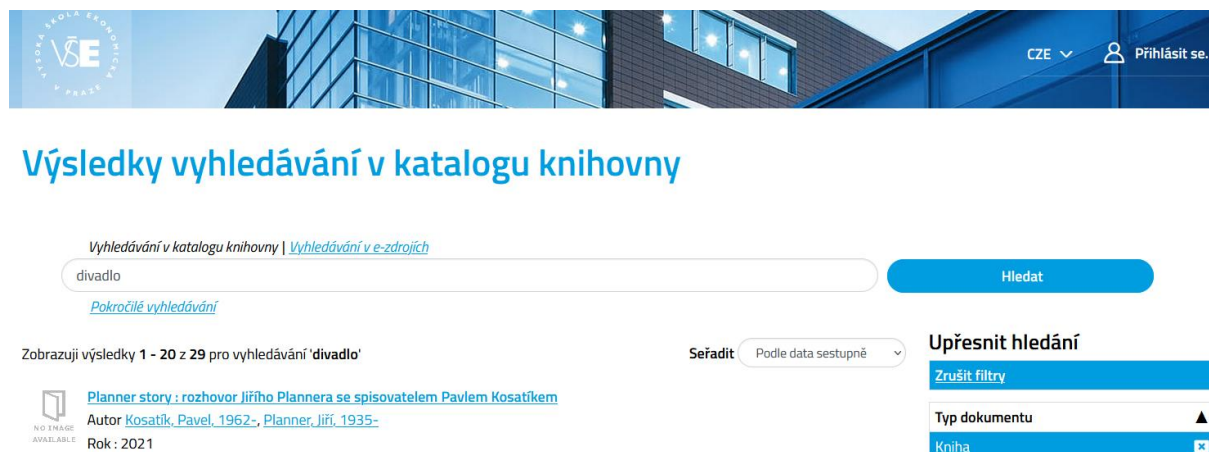
Na stránce <https://katalog.vse.cz/> se pro vyhledávání nabízí pouze jediné okénko. Výsledky vyhledávání jsou rozděleny na sekci „katalog knihovny“ a „e-zdroje“.

Katalog obsahuje monografie z fondů VŠE, které si lze fyzicky vypůjčit, a dostupné e-zdroje. Čtení online dokumentů je však možné pouze na školním počítači nebo na zařízení připojeném na Eduroam, resp. po přihlášení přes proxy server. Do katalogu jsou zařazeny dostupné a ověřené dokumenty, které prošly věcnou prověrkou.

Při vyhledávání je třeba nejprve volit co nejobecnější klíčová slova, především názvy a témata, podle nichž byl dokument v knihovně zařazen. Lze také hledat díla konkrétního autora. Pro rešerši je třeba využívat připravená synonyma. Při velkém množství výsledků je možné rešerši omezit datem vydání nebo typem dokumentu.

Následující obrázek ilustruje vyhledávání pro výše zmíněné téma práce „Dopady pandemie nemoci covid-19 na marketing divadel“, pro něž je klíčovým slovem „divadlo“ a filtrem typ dokumentu „kniha“.

Obr. 3: Příklad vyhledávání v katalogu knihovny VŠE

Zdroj: převzato ze katalogu knihovny (Vysoká škola ekonomická, 2023).

Za relevantní dokumenty lze označit například tyto publikace:

- Nekolný, B. (2018). Kontext provozování divadla v ČR (První vydání). Akademie múzických umění v Praze.
- Dostál, P. (2015). Marketingové řízení divadel: Jak vnímají návštěvníci divadlo? Jak vnímá divadlo návštěvníky? (1. vydání). Melandrium.
- Bačuvčík, R. (2012). Marketing kultury: Divadlo, koncerty, publikum, veřejnost (1. vyd.). VerBuM.
- Kerrigan, F., Fraser, P., & Özbilgin, M. (2007). Arts marketing (Reprint [5. Dr.]). Elsevier Butterworth-Heinemann.

Protože jde o starší publikace, je nutné s nimi pracovat jako s historickými dokumenty (před pandemií covid-19) a vyhledat další, aktuální zdroje.

Pro závěrečnou práci „Možnosti zapojení dobrovolníků na památkových objektech“ je třeba vyhledávat klíčová slova „památková péče“ a „dobrovolnictví“, jako filtr opět zvolit „kniha“. Po dvou vyhledáváních lze najít následující dokumenty:

- Matulayová, T. (2016). *Motivace k dobrovolnictví* (1. vydání.). Univerzita Palackého v Olomouci.
- Zan, L. (2015). *Managing cultural heritage: An international research perspective*. Ashgate.
- Kalman, H. D. (2014). *Heritage planning: Principles and process*. Routledge.
- Petříková, O. (2013). *Legislativní analýza právních předpisů v oblasti památkové péče* (1. vyd.). Univerzita Pardubice.

Pro přesnější vyhledávání v tištěných zdrojích je vhodné využít pokročilé vyhledávání na adrese: <https://katalog.vse.cz/Search/Advanced> a pro vyhledávání v e-zdrojích VŠE využít spíše [Discovery Service VŠE](#) (dále jen DS VŠE). DS VŠE lze využít i v podobě vyhledávacího okénka na stránkách [e-zdrojů](#).

4.5.2 Citační rejstříky

Nejcennějším zdrojem informací pro řešerši jsou citační rejstříky. Jedná se o seznam publikovaných článků či kapitol knih opatřený výčtem jejich citací v určitém časovém období. Obsažené dokumenty prošly odbornou kontrolou a záznam obsahuje také informace o tom, nakolik se ostatní vědci o toto dílo zajímají – čím je dílo citovanější, tím víc vědců na něj navazuje nebo má potřebu se vůči němu vymezovat.

Na rozdíl od klíčových slov v katalogu knihovny, které přiřazuje knihovník, citační rejstříky využívají abstrakt, klíčová slova a citační vazby vytvořené samotnými autory, kteří se nejlépe orientují v dané problematice. Většina dokumentů je v odborné angličtině a věnuje se úzce zaměřeným tématům. Část dokumentů však není přístupná v plném textu. Pro vyhledávání kompletních textů je třeba zvolit filtr „Open Access“. Mezi nejoblíbenější citační rejstříky patří [Web of Science](#) a [Scopus](#).

Obr. 4: Příklad vyhledávání v citačním rejstříku Web of Science

8 results from Web of Science Core Collection for:

Q Covid (Topic) and Theatre (Topic) and marketing (All Fields) Analyze Results Citation Report Create Alert

Refined By: Open Access X Clear all

Copy query link

Publications You may also like...

Refine results

Search within results...

Filter by Marked List

0/8 Add To Marked List Export Sort by: Relevance

1 of 1

1 The impact of social distancing on box-office revenue: Evidence from the COVID-19 pandemic 9 Citations 16

Zdroj: převzato z databáze WOS (Clarivate, 2022).

Obr. 5: Příklad vyhledávání v citačním rejstříku Scopus

8 document results

(TITLE-ABS-KEY (theater) AND TITLE-ABS-KEY (pandemic OR covid) AND NOT TITLE-ABS-KEY (movie)) AND PUBYEAR > 2019 AND (LIMIT-TO (OA , "all")) AND (LIMIT-TO (SUBJAREA , "BUSI") OR LIMIT-TO (SUBJAREA , "ECON")) AND (LIMIT-TO (LANGUAGE , "English"))

Edit Save Set alert

Search within results...

Refine results

Limit to Exclude

Open Access

- All Open Access (8) >
- Gold (3) >
- Hybrid Gold (2) >
- Bronze (2) >
- Green (5) >

Learn more

Documents Secondary documents Patents

Analyze search results Show all abstracts Sort on: Relevance

All RIS export Download View citation overview View cited by Save to list

	Document title	Authors	Year	Source	Cited by
1	The Role of Theatre with Eco-feminist Approach in Combating COVID Pandemic <i>Open Access</i>	BasuDas, D.	2021	Journal of Integrated Disaster Risk Management 11(2), pp. 1-27	0
View abstract View at Publisher Related documents					
2	Locked up and down: Incarceration, care, and art in a pandemic <i>Open Access</i>	Greene, A.-M., Dean, D., Bartley, S., McAviney, C.	2022	Gender, Work and Organization 29(4), pp. 1346-1359	0

Zdroj: převzato z databáze SCOPUS (Elsevier, 2022).

4.5.3 Databáze odborných textů

Pro vyhledávání odborných článků je ideální opět využít odkaz: <https://knihovna.vse.cz/zdroje/>. Je možné vyhledávat ve všech databázích najednou (DS VŠE) nebo zvolit jen některé z nich, podle zájmu uživatele. Rešeršní dotaz lze položit z hlediska tématu (pole „topic“, či „subject terms“), konkrétního článku (pole „title“) či autora (pole „author“). K upřesnění formulace slouží logické a proximitní operátory. Novinkou je možnost vyhledávání v přirozeném jazyce či jeho omezení pouze na plné texty článků nebo na recenzované (peer-reviewed) časopisy.

Platforma EBSCO představuje komplexní přístup k plnotextovým databázím článků z více než 4 000 periodik z oblasti ekonomiky, managementu, financí, účetnictví, obchodu, humanitních a sociálních věd, zdravotnictví, vědy a kultury, které se průběžně aktualizují. Platforma EBSCO dále poskytuje vybrané monografie, případové studie, profily obchodních společností, studie průmyslových odvětví, výzkumné zprávy z oblasti trhů, SWOT analýzy či ekonomické zprávy o vybraných zemích světa. Vzhledem k šíři platformy je třeba využívat pokročilé vyhledávání.

Obr. 7: Příklad vyhledávání na platformě EBSCO

Zdroj: převzato z databáze EBSCO (EBSCO Industries, 2022).

Databáze [ProQuest Central](#) zpřístupňuje většinu vlastní produkce společnosti ProQuest a k tomu plné texty více než 300 000 závěrečných prací, více než 9 000 aktualizovaných profilů průmyslových odvětví, 29 000 časopisů (z toho 22 000 fulltextově) a přes 2 000 titulů novin vč. The Wall Street Journal a Los Angeles Times. Také v tomto případě je vhodné využívat pokročilé vyhledávání.

Obr. 8: Příklad vyhledávání v databázi ProQuest Central

Zdroj: převzato z databáze ProQuest (ProQuest LLC., 2021).

4.5.4 Online učebnice

Odkaz na [Cambridge Textbooks](#) umožňuje přístup k elektronickým učebnicím z produkce Cambridge University Press, zaměřeným na matematiku, politologii, mezinárodní vztahy, mezinárodní ekonomii, společenské vědy, statistiku a pravděpodobnost. Učebnice jsou po přihlášení dostupné na

platformě „Higher Education from Cambridge University Press“. Dokumenty, které jsou předplacené knihovnou VŠE, jsou k dispozici po zadání volby „Only search content I have access to“ u vyhledávacího okénka.

Zpřístupněny jsou také vybrané odborné recenzované příručky z řady [Oxford Hanbooks Online Scholarly Research Reviews](#) se zaměřením na ekonomiku, finance, podnikání a řízení. E-knihy z kolekce „Business and Management“ jsou přístupné neomezeně, z kolekce „Economics and Finance“ jsou k dispozici materiály vydané v letech 2018–2020.

4.5.5 Discovery Service VŠE (dále jen DS VŠE).

Knihovna VŠE nabízí další zdroje, například databázi ASPI, která zpřístupňuje texty českých a československých právních předpisů od r. 1918, právní předpisy EU, judikaturu a stanoviska soudů, důvodové zprávy, bulletiny, sborníky, věstníky, výkladová stanoviska, vybraná periodika a právní publikace, usnesení vlády ČR, sbírky mezinárodních smluv či stejnopisy sbírek zákonů ČR.

Vyhledávací okno na stránce e-zdroje VŠE umožňuje vyhledat cizojazyčnou odbornou literaturu i mimo fond VŠE. Pro přesnější nastavení vyhledávání lze využít pokročilé vyhledávání na adrese: <https://vse.summon.serialssolutions.com/advanced/#/>

Obr. 9: Ukázka pokročilého vyhledávání

The screenshot shows the advanced search interface of the VŠE Discovery Service. At the top, there is a search bar with the text "What are you searching for?" and a dropdown menu for "Předmětová". Below the search bar, there are filters for "Datum vydání" (Date of publication) and "Typ obsahu" (Content type). The "Datum vydání" filter shows a range from 04.09.2018 to 04.09.2023, with buttons for "1 rok", "3 roky", "5 let", and "10 let". The "Typ obsahu" filter has a search bar and a list of options: "Vše", "Archivní materiál", "Audio-nahrávka", "Báseň", "Časopis / elektronický časopis", "Článek", and "Článek v časopise". The "Obor" (Subject) filter has a search bar and a list of options: "astronomie a astrofyzika", "biologie", "botanika", "drama", "ekologie", "ekonomie", and "environmentální vědy". At the bottom, there is a list of selected filters: "Vybrané", "Archivní materiál", "Audio-nahrávka", "Báseň", "ekonomie", "5 let", "Katalog knihovny", "Odborné vědecké materiály, včetně recenzovaných", "Open Access", and "Plný text online". A "Hledej" (Search) button is located at the bottom right.

Zdroj: převzato z webu (ExLibris, b.r.).

Vyhledávání je vhodné začít v klíčových slovech (subject terms), stanovit datum vydání (ideální je začít nastavením na poslední 3 roky), omezit vyhledávání pouze na odbornou literaturu (Scholarly materials, including peer-reviewed), tedy vyloučit novinové články a knižní recenze. Ideální je

dokument, který je citován ve Web of Science nebo ve Scopusu. Tuto informaci najdete v seznamu výsledků, ale i v záznamu o dokumentu.

Obr. 10: Záznam o dokumentu – výsledek pokročilého vyhledávání

3 **From Artist to Manager—Working Conditions, Career Satisfaction, and Professional Identity among Graduated Arts Management Students** autor Elstad, Beate; Jansson, Dag

The Journal of arts management, law, and society, 05/2020, Ročník 50, Číslo 3

This paper examines the careers of artists and cultural workers who completed a one-year arts management graduate program. After the program, almost half of...

Článek v odborném časopise [Citace online](#)

WEB OF SCIENCE 5 SCOPUSSM 3

Zdroj: převzato z webu (ExLibris, 2021).

Následující obrázky ilustrují pokročilé vyhledávání klíčových slov závěrečné práce „Dopady pandemie nemoci covid-19 na marketing divadel“

Obr. 11: Pokročilé vyhledávání klíčových slov „theatre“, „Covid-19“ a „marketing“

Možnosti vyhledávání [Smazat vše](#)

What are you searching for?

Předmětová theatre

AND Předmětová Covid-19 OR Covid OR Covid 19 OR COVID

AND Předmětová marketing

Datum vydání

1 rok 3 roky 5 let 10 let 01.01.2020 → 04.09.2023 [Vymazat](#)

Upřesnění dotazu

Katalog knihovny

Odborné vědecké materiály, včetně recenzovaných

Open Access

Plný text online

Typ obsahu 3

Seřadit dle

Obor Seřadit dle

Vše

Archivní materiál **Vyloučené**

Audio-nahrávka **Vyloučené**

Báseň **Vyloučené**

Časopis / elektronický časopis

Článek

Článek v časopise

astronomie a astrofyzika

biologie

botanika

drama

ekologie

ekonomie

environmentální vědy

Vybrané [Archivní materiál](#) [Audio-nahrávka](#) [Báseň](#) [Katalog knihovny](#) [Odborné vědecké materiály, včetně recenzovaných](#) [Open Access](#) [Plný text online](#) [Vlastní časové určení](#)

[Hledej](#)

Zdroj: převzato z webu (ExLibris, b.r.)

Výsledkem vyhledávání je například následující recenzovaný článek v databázi ProQuest Central dostupný ve formátu pdf.

Obr. 12: Výsledek pokročilého vyhledávání na základě zadaných klíčových slov

The screenshot shows a search result for a paper titled "The impact of social distancing on box-office revenue: Evidence from the COVID-19 pandemic" by Kim, In Kyung. The paper is published in "Quantitative marketing and economics", 10/2020, Ročník 19, Číslo 1. The abstract states: "In this paper, I study the short-run effect of social distancing due to the COVID-19 outbreak on movie demand and box-office revenue...". The paper is available in a professional journal and can be read online. The search results also show the paper's ranking in Web of Science (9) and Scopus (1).

Zdroj: převzato z webu (ExLibris, 2022)

4.5.6 Další zdroje

Společnost Google umožňuje vyhledávání v odborných textech prostřednictvím vyhledávače Google Scholar. Vzhledem k jeho jednoduchosti a snadnému přístupu jej lze použít pro základní orientaci v daném tématu.

Němečtí vědci Ijad Madisch, Sören Hofmayer a Horst Fickenscher založili v roce 2008 akademickou sociální síť [ResearchGate](#) (2019). Ta slouží také pro sdílení akademických publikací. Je na ní možné najít odborné články, ale také osoby, které se zkoumanou problematikou zabývají²⁷.

Při psaní závěrečné práce je třeba vytipovat specifické zdroje, například z produkce relevantních vládních i nevládních institucí. Pro zkoumané téma jsou jimi jistě Český statistický úřad²⁸, Ministerstvo kultury, a také Národní informační a poradenské středisko pro kulturu – NIPOS²⁹. Vzhledem k aktuálnosti tématu lze najít výsledky také v databázi výsledků aplikovaného výzkumu [STARFOS](#)³⁰.

4.6 Tipy pro čtení odborných textů

Při vyhledávání rešerší je nutné projít značné množství textů rozdílné kvality. Je proto celý proces vnímat jako součást výzkumu, přistupovat k zdrojům kriticky a vytvářet si poznámky. Pouhé získání faktů při čtení nestačí. Je nutné přemýšlet o tom, co tato fakta znamenají v kontextu tématu, tedy nakolik přispívají k zodpovězení výzkumné otázky.

²⁷ Pro téma závěrečné práce „Dopady pandemie nemoci covid-19 na marketing divadel“ je na této síti k dispozici relevantní článek: Betzler, D., Loots, E., Prokůpek, M., Marques, L., & Grafenauer, P. (2021). COVID-19 and the arts and cultural sectors: Investigating countries' contextual factors and early policy measures. *International Journal of Cultural Policy*, 27(6), s. 796–814. <https://doi.org/10.1080/10286632.2020.1842383>

²⁸ Viz např. Český statistický úřad. (2022, říjen 11). Divadla ČR 2020. [vdb.czso.cz](https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=Kul01&z=T&f=TABULKA&katalog=30968&c=v22~8__RP2020). Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=Kul01&z=T&f=TABULKA&katalog=30968&c=v22~8__RP2020

²⁹ Viz např. Národní informační a poradenské středisko pro kulturu. (2022, 10. října). Divadla. *STATISTIKA KULTURY České republiky*. Dostupné z: https://www.statistikakultury.cz/wp-content/uploads/2020/12/Statistika_2019_DIVADLA.pdf

³⁰ Viz např. Zahrádka, P., Leška, R., Myška, M., Szczepanik, P., David, I., Pavlišová, J., Velflová, L., & Zelená, L. (2021). Dopad epidemie nemoci COVID-19 na distribuci, prezentaci a monetizaci kulturního obsahu: hudba, film a divadlo. *is.vsf.cz* https://is.vsf.cz/publication/9663/dopady_covid.pdf.

Strategie aktivního čtení (McWhorter & Sember, 2011) vede k tomu, nejprve si při čtení prohlédnout výrazné textové prvky (nadpisy, názvy, tučná slova), které slouží jako vodítka k hlavním pojmům kapitoly. Zvláštní pozornost je třeba věnovat ilustracím, grafům, schématům, vizuálním prvkům, shrnutím na konci kapitoly, kontrolním otázkám, rámečkům či poznámkám na okraji. Především je ale třeba aktivovat předchozí znalosti. K tomu je vhodné vytvořit si seznam/mapu vědomostí o zkoumaném tématu. Na tomto základě lze stanovit cíl, tedy promyslet, proč právě tuto kapitolu/článek číst a co se v seznamu nejspíše změní po přečtení. Pro správný kontext je třeba promyslet:

- Kdo prováděl výzkum (a proč)?
- Kdy výzkum proběhl?
- Jaké výzkumné metody byly použity?
- K čemu výzkum dospěl, jaké jsou jeho hlavní výsledky?

Při čtení je třeba najít hlavní myšlenku textu, ideálně se jí snažit shrnout jednou nebo několika větami. V dobře napsaném textu je hlavní myšlenka odstavce nebo oddílu obvykle obsažena hned v první větě nebo souvětí, zatímco následující věty poskytují podporu či doplnění. Při čtení odborných článků je nápomocná samotná struktura článku, klíčové informace jsou obsaženy v abstraktu, v popisu metodiky a v částech nazvaných „Discussion“, „Limitations“ či „Conclusion“.

Poznámky je vhodné dělat až po dočtení celého oddílu nebo kapitoly. Měly by být stručné, zaměřené na hlavní myšlenky. Ideální je psát poznámky vlastními slovy, po každé kapitole z paměti sepsat krátký souhrn přečteného textu. Následně je možné doplnit přímé citace, které budou použity v textu práce, ty je samozřejmě potřeba opsat zcela přesně.

Není vhodné řešit více než 5–10 stránek najednou. Je třeba rozvrhnout si čtení v rámci dne nebo týdne a dobře plánovat čas. K uspořádání myšlenek slouží osnova nebo pojmová mapa, která pomůže syntetizovat a vizuálně zmapovat informace.

5. Citace

Následující kapitola uvádí stručné pokyny k používání citačního stylu APA (American Psychological Association, 2020), který si Fakulta podnikohospodářská VŠE zvolila jako standard a vyžaduje jeho používání v odborných textech svých studentů i pedagogických a vědeckých pracovníků.

Všechny zdroje využívané při tvorbě kvalifikační práce je potřeba správným způsobem citovat, v první řadě z etických důvodů (citovat znamená respektovat ochranu duševního vlastnictví a přihlásit se k tradici úcty k jednotlivci), a také proto, že v rámci tvorby odborného textu je nutné prokázat svou schopnost kriticky zpracovat a analyzovat relevantní literaturu. V neposlední řadě je citace jedinou možností, jak naplnit požadavek na maximální pravdivost textu – vzhledem k tomu, že není v silách jednotlivce prověřit vše, co ve své práci tvrdí, je třeba uvést zdroj a případné nesrovnalosti nebo chyby jdou na vrub tomuto zdroji. Citovaná díla jsou zdrojem informací, podporují nebo zpochybňují výsledky práce. Z práce musí být zřejmé, z jakých odborných zdrojů vychází a o co opírá své závěry. Dodržování zásad správného citování zajistí, aby čtenáři pochopili přínos práce v kontextu existující literatury.

Plagiátorství, tedy prezentace cizích slov, myšlenek nebo obrázků jako vlastních, upírá autorům nebo tvůrcům obsahu uznání, které jim náleží. Ať už úmyslné či neúmyslné plagiátorství znevažuje úsilí původních autorů tím, že neuznává jejich přínos, potlačují další výzkum, protože brání čtenářům dohledat myšlenky až k původním zdrojům, a nespravedlivě přehlíží ty, kteří vynaložili úsilí na dokončení vlastní práce.

Pokud je v práci nutné přetisknout nebo jinak použít tabulky a obrázky nebo přetisknout dlouhé citace či komerčně chráněné položky, je ve výjimečných případech třeba získat souhlas držitele autorských práv. Všechny tabulky a obrázky je ovšem vždy nutné citovat, protože obsahují (často velmi významné) informace. Dokonce i obrázky z internetu, které jsou volně dostupné nebo licencované v rámci Creative Commons, vyžadují citaci. Citovat je nutné i vlastní publikovaná díla.

Některé případy plagiátorství jsou zjevné (např. pasáže textu opsané z jiného zdroje bez uvedení autora), jiné je obtížnější posoudit. Obvykle se za plagiátorství nepovažuje použití nesprávných citací (např. chybné uvedení jména autora, zapomenutí nebo chybné uvedení prvku v položce seznamu odkazů nebo uvedení zdroje v textu, který nemá odpovídající položku v seznamu odkazů), pokud je chyba drobná a lze ji přičíst spíše nedopatření než úmyslnému pokusu o krádež cizích myšlenek. Takové chyby však přesto mohou vést k problémům při hodnocení závěrečné práce.

Počet citovaných zdrojů závisí na účelu práce. Postačí citovat jeden nebo dva reprezentativní zdroje pro každý klíčový bod, za přehnanou citaci se považuje opakování stejné citace v každé větě, pokud se zdroj a téma nezměnily (American Psychological Association, 2020). Pokud se informace ze stejného zdroje objevují ve více než jedné větě v odstavci, je vhodné citovat zdroj na místě, kde je relevantní (například u zásadního číselného údaje). Není vhodné citovat pravidelně na konci odstavce.

Zdroj je nutné uvést v případě:

- přímé citace, přejímající doslovně myšlenky druhých;
- parafráze, vyjadřující myšlenky druhých vlastními slovy;
- odkazu na data nebo datové sady, kdy je třeba doložit zdroj pro fakta a čísla, která nejsou obecně známá;
- převzetí nebo úpravy tabulky nebo obrázku, a to i pokud jsou volně dostupné nebo s licencí Creative Commons, a také v případě vlastní tvorby;
- nepublikovaných děl (interních firemních dokumentů, korespondence, osobní komunikace apod.)

Každá citovaná práce musí být uvedena v referencích a každá práce uvedená v referencích musí být citována v textu (nebo u tabulky, obrázku, v poznámce pod čarou či v příloze). Výjimkou z tohoto pravidla je osobní komunikace (například e-mail, osobní rozhovory, telefonické rozhovory atd.), která je citována pouze v textu a není součástí referencí. Je zlovykem a chybou uměle doplňovat reference o publikace, které využity nebyly. Není třeba citovat kanonická, zakladatelská díla oboru jen pro rozšíření referencí. Pokud nebyly využity přímo primární zdroje, je nutné citovat sekundární literaturu.

5.1 Citace v textu

APA styl používá systém citace autor–datum, ve kterém je stručná citace v textu a úplný záznam v referencích (American Psychological Association, 2020). Citace v textu příspěvku (případně u tabulky či obrázku, nebo v poznámce pod čarou a v příloze) identifikuje citované dílo podle autora nebo autorů a data vydání a umožňuje čtenářům najít odpovídající položku v abecedním seznamu odkazů na konci práce.

Pravopis jmen autorů v položkách seznamu referencí musí odpovídat pravopisu v odpovídajících citacích v textu. Pokud se vyskytuje jméno tvůrce přirozeně v textu, lze napsat do závorky pouze rok vydání. Do citace v textu se uvádí vždy pouze rok, v referencích, ale u některých typů dokumentů (např. webové stránky) uvádíme co nejpodrobnější datum, tedy včetně měsíce či dne, pokud je nám tento údaj znám. V případě přímé citace se připojuje i čárkou oddělené číslo stránky.

Styl APA uvádí specifické pokyny pro rozhovory, interní zdroje a osobní komunikaci. Pro ty platí následující výjimky z jinak univerzálního propojení textu a referencí:

- Osobní komunikace – cituje se pouze v textu.
- Obecná zmínka webových stránek, periodik, software (softwaru) nebo aplikace – není nutné je citovat nebo uvádět v referencích. Za obecnou považujeme takovou zmínku, jež nepřebírá konkrétní informaci ze zdroje, zmiňuje pouze existenci daného zdroje.
- Názory spoluřešitelů – pokud má výzkum víc spoluřešitelů, jejich jednotlivé názory uvedené v práci nemusí být citovány ani uvedeny v seznamu literatury.
- Reference obsažené v meta-analýze, které jsou označeny hvězdičkou, mohou být citovány pouze v textu.

5.1.1 Struktura citace

Citace v textu je tvořena elementem „autor“ a elementem „rok vydání“. APA (American Psychological Association, 2020) zná dva způsoby uvedení těchto elementů:

- Závorkový – pokud není tvůrce uveden v textu, závorka obsahuje informace o autorovi, rok vydání, a případně číslo stránky.
- Narativní – pokud je ve větě uvedeno jméno autora, do závorky vkládáme jen rok vydání a případně číslo stránky.

Datum v závorce a datum v referencích je totožné. Nicméně do citace v textu se píše pouze rok, a to i v případě článků v časopisech nebo v denním tisku, u kterých se v referencích uvádí i měsíc a den vydání. Pro díla, která nemají datum vydání, se používá zkratka „b.r.“. Pro publikace, které byly přijaty do publikačního procesu, ale ještě nebyly publikovány, poznámka „in press“.

Autorem může být fyzická osoba, ale také instituce nebo firma. Pokud chybí informace o tvůrci, v závorce v textu je uveden název citovaného díla. Pokud je název v referencích kurzivou, uvádí se kurzivou i v textu. Pokud název není kurzivou, v citaci v textu se uvádí v uvozovkách.

V případě více autorů se formát citování liší. Změny jsou uvedeny v následující tabulce.

Tab. 7: Citace v textu podle počtu autorů citovaného díla

POČET AUTORŮ	CITACE V TEXTU	
	V ZÁVORCE	NARATIVNÍ
JEDEN	(Příjmení, rok)	Příjmení (rok)
DVA	(Příjmení & Příjmení, rok)	Příjmení a Příjmení (rok)
TŘI a VÍCE	(Příjmení et al., rok)	Příjmení et al. (rok)

Zdroj: Vlastní konstrukce.

Pokud autor vydal dvě díla v průběhu jednoho roku, jsou rozlišena malým písmenem za letopočtem (např. 2020a, 2020b). Pokud jsou citována díla dvou autorů se stejným příjmením, do citace se vkládají i iniciály jména, a to i v případě, že rok vydání je jiný. V případě, že je třeba k jedné informaci uvést více zdrojů, vkládají se do jedné závorky v abecedním pořadí a oddělují středníky (např. Adams et al., 2019; Shunway & Shunway, 2015; Westinhouse, 2017).

5.1.2 Primární a sekundární zdroje

Je běžné že, se při pročitání odborné literatury objeví zajímavá informace, která je ale převzata z jiného dokumentu. V takovém případě je nejlepší vyhledat primární zdroj, ze kterého autor/ři dokumentu čerpali. V rámci vědecké praxe je vhodnější citovat informace z primárních zdrojů. APA nicméně připouští také možnost citovat citaci, pokud primární zdroj nelze dohledat nebo je nedostupný; nebo je primární zdroj v jazyce, kterému autor nerozumí.

V takových případech se v textu uvádí primární zdroj, a následně např. "citováno v" použitým sekundárním zdroji. Pokud je znám rok vydání primárního zdroje, uveďte jej také v citaci v textu. Například pokud je v práci Lyona et al. (2014) citován Rabbitt (1982), je neetické citovat pouze původní Rabbittovu práci, kterou nemáme k dispozici. Citace v textu má tedy mít správnou podobu: (Rabbitt, 1982, citováno v Lyon et al., 2014), v referencích bude uvedena pouze práce Lyon et al.

5.1.3 Rozhovor

Pro účely citací lze rozdělit rozhovory do tří kategorií:

- publikovaný rozhovor – rozhovor může být publikovaný v různých médiích a různou formou (noviny, rozhlas, podcast, televize, YouTube video apod.) Při citování informací z publikovaného rozhovoru je nutné dodržovat formální pravidla citací konkrétního typu dokumentu. Například rozhovor, který vyšel tiskem, se cituje stejně jako článek v časopise.
- osobní rozhovor – vzhledem k tomu, že čtenáři nemají možnost jednoduše se dostat se k nahrávkám nebo přepisům rozhovorů, které jsou vedeny za účelem získání podstatných informací nutných k zodpovězení výzkumné otázky, citují se i standardizované výzkumné rozhovory jako „osobní komunikace“.
- rozhovory s účastníky výzkumu – běžné rozhovory vedené v rámci výzkumu nevyžadují citaci.

5.1.4 Zdroje z výuky a intranetu

V určitých případech je možné využít informace z přednášek nebo z dokumentů uložených na intranetu. Také k těmto zdrojům se dostane jen omezený počet lidí, a nikoliv široká veřejnost. V závěrečné práci je tedy třeba citovat je stejně jako jinou šedou literaturu (nepublikovanou literaturu), neboť k nim běžní čtenáři nemají přístup.

5.1.5 Osobní komunikace

Osobní komunikace zahrnuje například osobní rozhovory, telefonické rozhovory, projevy, ale také osobní e-maily, textové zprávy (SMS), chaty nebo přímé zprávy (American Psychological Association, 2020). Citace osobních sdělení je uvedena pouze v textu, nikoliv v referencích (neboť nemá zdroj). V textu je uvedeno příjmení a iniciály komunikujícího a co nejpřesnější datum. Např.

„U archiválií není nutné uvádět přesné datum vydání“ (Andrea Kučerová, osobní komunikace, 7. 11. 2022).

Není to tak, že každá komunikace mezi osobami bude uvedena pouze jako citace v textu a nebude v seznamu literatury. Například pokud je rozhovor mezi osobami publikován formou televizního pořadu, nebo videa na webových stránkách, budete uvádět citaci v textu a zdroj do referencí. Stejně tak se jako osobní komunikace necitují rozhovory, jež jste prováděli v rámci svého výzkumu.

5.1.6 Přímá citace

Přímá citace doslovně reprodukuje slova z jiného díla. Není vhodné tento způsob využívat často, objem přímých citací by neměl tvořit většinu textu. Konkrétní poměr převzatého vůči autorskému textu (tedy textu, jež je odrazem myšlenek, idejí nebo výzkumné práce autora) pak určuje vedoucí práce. Přímou citaci je vhodné použít, pokud obsahuje přesnou definici, anebo pokud jde o výrok, který je předmětem sporu nebo podnětem k diskusi.

Citace o méně než 40 slovech se uvádí v uvozovkách (nebo kurzivou, což ale může působit rušivě) a je začleněna do vlastního textu bez dalšího formátování. Závorka s oběma citačními elementy (Autor, rok) je umístěna buď hned za citát, pokud jde jen o část věty, anebo před tečku jeho poslední věty. U přímé citace se obvykle uvádí i číslo stránky nebo jiné informace o umístění, např. číslo odstavce. Například: „Základním předpokladem přitom je, že si badatelé svůj vliv na zkoumané prostředí uvědomují“ (Novotná et al., 2020, s. 59).

Blokovou citace o více než 40 slovech je vhodné začít na novém řádku, celý blok je třeba odsadit 0,5 palce od levého okraje. Citace není uvedena v uvozovkách, může být kurzivou. Citační závorka se píše na konci odstavce za poslední tečku, za závorku již žádná tečka nenásleduje. Podobně se pracuje také s výroky účastníků výzkumu. Kratší, o délce méně než 40 slov, se uvádí v uvozovkách v textu; citáty o délce nejméně 40 slov v blokové citaci odsazené pod textem.

5.1.7 Parafráze

Parafráze znamená přeformulování myšlenky z jiného díla a její uvedení vlastními slovy. Umožňuje shrnout a syntetizovat fakta z jednoho nebo více zdrojů, zaměřit se na významné informace a porovnávat relevantní detaily. Ačkoli není povinné uvádět u parafráze v citaci číslo stránky nebo odstavce, je možné je uvádět, pokud to zainteresovaným čtenářům pomůže najít příslušnou pasáž v rámci dlouhého nebo složitého díla.

Parafrázovat lze i v rozsahu několika odstavců. Parafrázované dílo je třeba citovat při první zmínce, citační závorku lze umístit uvnitř věty, anebo za tečku věty. Dále už není nutné citaci opakovat, pokud z kontextu jasně vyplývá, že je nadále parafrázováno stejné dílo. Pokud parafráze pokračuje do nového odstavce, citace se uvádí znovu. Pokud parafráze zahrnuje více zdrojů nebo přepíná mezi zdroji, je nutné citovat tak, aby byl zdroj jasný.

5.2 Reference – seznam citovaných zdrojů

Reference poskytují informace nezbytné k identifikaci a vyhledání každého díla citovaného v textu. Bibliografické citace jsou v tomto seznamu uspořádány v abecedním pořadí podle příjmení autorů a roku vydání. Více děl od jednoho autora je řazeno podle roku vydání, u více děl se stejným rokem vydání je uvedeno a, b, c, např. (Buriánek, 1996a; Buriánek, 1996b). Pokud budete v referencích uvádět cizojazyčné zdroje budete všechny údaje uvádět v originálním jazyce (pokud je zdroj i v jiném typu písma, využijete transliterace do latinky). Pouze název se bude překládat do hranatých závorek, a to jen v případě, že nejde o anglický jazyk (více informací kapitola 5.2.3).

APA dělí záznamy referencí do skupin, kategorií a typu. Skupinami jsou:

- textové dokumenty;
- data sety;
- programy (software) a testy;
- audiovizuální média;
- online média.

Každá tato skupina obsahuje více kategorií a ty zase více typů. Ne vždy je toto rozlišení intuitivní, například zdroje přirozeně vnímané jako online zdroj (informace získaná z prostředí internetu) jsou v rámci stylu APA rozděleny do více skupin. Například Ted talk, YouTube video nebo ivysílání patří do skupiny „audiovizuální média“, nikoliv do skupiny online médií. Online kniha spadá mezi textové dokumenty, stejně jako online článek v časopise nebo online příspěvek ve sborníku.

Záznam v referencích by měl obsahovat čtyři základní elementy: autora, datum, název a zdroj. Pro identifikaci prvků slouží následující jednoduché otázky:

- Autor: Kdo je zodpovědný za tuto práci?
- Datum: Kdy bylo toto dílo publikováno?
- Název: Jak se tato práce jmenuje?
- Zdroj: Kde lze získat tuto práci?

Interpunkční znaménka v záznamu slouží k seskupování informací. Za každým elementem, tj. za autorem, datem, názvem a zdrojem, se píše tečka. Výjimkou je číslo DOI nebo URL odkaz, za nimiž se tečka nepíše, aby byl odkaz funkční. Pokud název končí otazníkem nebo vykřičníkem, tato interpunkční znaménka tečku nahradí.

Mezi částmi téhož referenčního prvku se obvykle používají čárky nebo závorky. Interpunkční znaménka, která se objevují v rámci názvu (např. čárka nebo dvojtečka v názvu knihy) se píšou kurzivou. Interpunkční znaménka mezi referenčními prvky (např. tečka za kurzivou napsaným názvem knihy nebo čárka za kurzivou napsaným názvem časopisu) se kurzivou nepíšou.

Tab. 8: Podoba reference v případě, že některý z elementů chybí

Chybějící prvek	Postup	Záznam v referencích	Citace v textu
Autor	Uveďte název, datum a zdroj	Název. (datum). Zdroj.	(název, rok) Název (rok)
Datum	Uveďte autora, napište „b.r.“ (bez roku) a pokračujte uvedením názvu a zdroje.	Autor. (b.r.). Název. Zdroj.	(autor, b.r.) Autor (b.r.)
Název	Uveďte autora a datum, popište daný dokument v hranatých závorkách a pak uveďte datum.	Autor. (datum). [Popis dokumentu]. Zdroj.	(autor, rok) Autor (rok).

Zdroj: Vlastní konstrukce.

Pokud chybí u citovaného dokumentu více než jeden element, je otázkou, zda je vůbec možné jej při psaní závěrečné práce použít. V případě pochybností je možné kontaktovat knihovnu (iservis@vse.cz), jejíž pracovníci pomohou vytvořit záznam v referencích a citaci v textu.

5.2.1 Autor

Element „autor“ obecně odkazuje na osobu (osoby) nebo skupinu (skupiny) odpovědné za dílo (dílo). Zahrnuje nejen autory článků, knih, zpráv a dalších děl, ale také další, kteří sehráli významnou roli při vytváření díla, jako jsou editoři knih, režiséři filmů, hlavní řešitelé grantů, hostitelé podcastů apod. Autorem může být:

- jednotlivec (fyzická osoba);
- více lidí (více fyzických osob);
- právnická osoba (instituce, vládní agentura, organizace apod.);
- více právnických osob nebo
- kombinace fyzických a právnických osob.³¹

V referencích se skupinové autorství uvádí poněkud jinak než v samotném textu. Rozdíl naznačuje následující tabulka:

Tab. 9: Citace v referencích podle počtu autorů citovaného díla

Počet autorů	Záznam v referencích
jeden	Příjmení, J. (rok)...
dva	Příjmení, J., & Příjmení, J. (rok)...
tři až dvacet (vypíší se všichni a před posledním znak &)	Příjmení, J., Příjmení, J., Příjmení, J., & Příjmení, J. (rok)...
dvacet a více (vypíše se 19, znak ..., a poslední autor)	Příjmení, J., Příjmení, J., Příjmení, J., Příjmení, J., Příjmení, J., Příjmení, J., Příjmení, J., Příjmení, J., Příjmení, J., Příjmení, J., Příjmení, J., Příjmení, J., Příjmení, J., Příjmení, J., Příjmení, J., Příjmení, J., Příjmení, J., Příjmení, J., Příjmení, J. (rok)

Zdroj: Vlastní konstrukce.

V referencích se uvádějí také tvůrci, kteří se významně podíleli na vytvoření díla. Nejčastěji se jedná o editory sborníku. V případě editora se za iniciály jména uvádí kulatá závorka se zkratkou „Ed.“ případně „Eds.“, např. Shultz, O.P. (Ed). Pokud je více tvůrců, formát jmen jednotlivých tvůrců se tvoří stejně jako v případě autorů, pouze přidáváme za poslední jméno zkratku pozice.

Tab. 10: Citace v referencích podle počtu editorů citovaného díla

Počet editorů	Záznam v referencích
jeden	Příjmení, J. (Ed.). (rok)
dva	Příjmení, J., & Příjmení, J. (Eds.). (rok)
tři a více	Stejně jako u autorů, jen se by se za poslední osobu dalo (Eds.)

Zdroj: Vlastní konstrukce.

³¹ Autorství či „autorství“ nástrojů umělé inteligence je otázkou, s níž se bude muset vyrovnat nejen knihovnictví. Příručka pro APA 7 (American Psychological Association, 2020) ji prozatím neřeší, nicméně na oficiálním blogu APA stylu je vyjádření, že se přiklání k citaci AI jako software s určitými specifiky při dokumentaci práce (například formou vytváření příloh) (McAdoo, 2023). [Ve stejném duchu je pak na stránkách knihovny VŠE uvedeno doporučení o citaci Chatu GPT.](#)

Mezi typické skupinové autory patří veřejnosprávní instituce, neziskové organizace či pracovní skupiny. Platí, že pokud jsou na titulní straně nebo obálce uvedena jména jednotlivců, lze dílo považovat za práci s individuálními autory. Pokud je na titulní straně nebo obálce uvedeno pouze jméno společnosti či instituce, jde o dílo se skupinovým autorem, i když jsou jednotlivci uvedeni na jiném místě (např. v části s poděkováním). V referencích se uvádí celé jméno instituce a za ním tečka. V textu lze použít pro skupinového autora zkratku (např. APA pro American Psychological Association); v referencích je však nutné uvést celý název.

Pokud autor díla není zmíněn explicitně, je žádoucí odvodit autorství z kontextu nebo dohledat z jiných zdrojů (například v příbuzných dokumentech, nebo z katalogizačního záznamu). Pokud není tvůrce dohledatelný ani v těchto zdrojích, pak na místo autora uveďte název díla, který lze v citacích v textu zkrátit na jedno nebo několik prvních slov.

5.2.2 Datum

Druhým základním elementem citace podle stylu APA je datum. Jde o datum zveřejnění díla. Uvádí se v jedné z následujících forem:

- pouze rok;
- rok, měsíc a den (tj. přesné datum);
- rok a měsíc;
- rok a sezóna;
- rozsah dat (např. rozsah let, rozsah měsíců nebo dnů).

Většina referencí používá pouze rok, v případě webových a online zdrojů se uvádí celé datum – nejprve rok, za ním čárka, a poté měsíc a datum či sezóna, např. (2022, 10.října). Pokud nelze určit datum zveřejnění, je citované dílo považováno za dílo bez data, jak v textu, tak v referencích se do závorky uvádí zkratka: „b.r.“ U nepublikovaných či neformálně publikovaných děl se uvádí rok, kdy byla práce vytvořena. Pokud bylo dílo přijato k publikování, ale ještě nebylo zveřejněno, používá se namísto roku výraz „in press“.

5.2.3 Název

Element „název“ odkazuje na název citovaného díla, měl by se tedy uvádět přesně tak, jako v citovaném díle. Je přitom třeba rozlišit:

- samostatně stojící díla (např. celé knihy, zprávy, šedá literatura, dizertační a závěrečné práce, neformálně publikovaná díla, soubory dat, videa, filmy, televizní seriály, alba, podcasty, sociální média a díla na webových stránkách);
- díla, která jsou součástí většího celku (např. články z periodik, upravené kapitoly knih, epizody TV a podcastů a písně).

Pokud dílo stojí samostatně, jeho název se objeví v referencích hned za datem a píše se kurzivou. Pokud je ovšem dílo součástí většího celku (např. článek v časopise nebo kapitola upravené knihy), název článku nebo kapitoly se nepíše kurzivou, ani nedává do uvozovek. Například článek Anny Černé s názvem „Přechylování příjmení“, který vyšel v časopisu *Živa* v roce 2021 bude v referencích uveden v následující podobě: Černá, A. (2021, únor 11). Přechylování příjmení. *Živa*, 2021(1).

Pokud název díla nelze určit, jde o dílo bez názvu, v případě citování takového díla názvu (včetně map, tabulek, komentáře a posty na sociálních sítích apod.) je třeba uvést výstižný popis díla

v hranatých závorkách. Např. [Turistická mapa oblasti Českosaské Švýcarsko s oblastmi zasaženými požáry v létě roku 2022]. V případě, že dílo nemá autora, přesouvá se název na první místo.

V případě jiného písma než latinky (vč. azbuky) je třeba název převést do latinky (tzv. transkripce). Citační norma APA vyžaduje, aby byly cizojazyčné názvy přeloženy do jazyka práce. Nicméně překlady názvu se podle pravidel FPH VŠE uvádí pouze v případě, že dílo není v českém nebo anglickém jazyce. Do referencí je nutné uvést jak cizojazyčný název, tak překlad do hranaté závorky např. *Du principe de l'art et de sa destination socials* [O principu umění a jeho sociálním účelu]. Činí se tak však pouze u názvu, díla nikoliv zdoje, ten zůstává v originále. Praktické příklady jsou k dispozici na [webu](#) nebo v příloze č. 4.

5.2.4 Zdroj

Element „zdroj“ uvádí, kde mohou čtenáři citované dílo dohledat. Stejně jako u názvů je rozdíl v citování děl, která jsou součástí většího celku, a děl samostatných. Pro dílo, jež je samostatným celkem (celá kniha, zpráva, dizertační práce, diplomová práce, film, televizní seriál, podcast, soubor dat, neformálně publikované dílo, sociální médium, webová stránka atd.) je zdrojem vydavatel díla, databáze nebo archiv, stránka sociálního média nebo webová stránka, plus případný DOI nebo URL. U většiny děl není vyžadováno geografické umístění (např. u odkazů na knihy není nutné v rámci stylu APA uvádět město, kde sídlí vydavatel). Pouze díla zjevně spojená s určitým místem (např. umělecká díla v muzeu, prezentace na konferenci) vyžadují uvedení informace o tomto místě. V případě elektronických knih se do citace nekládá formát, platforma ani zařízení (například Kindle).

Pro dílo, které je součástí většího celku (např. článek v časopise, kapitola v editované knize), je zdrojem právě tento celek (tj. časopis nebo editovaná kniha). Následně je nicméně ještě potřeba dodat další informace, které slouží jako zdroj pro tento nadřazený celek.

Formát zdroje se liší v závislosti na typu odkazu. U tištěného díla logicky není nutné uvádět URL, pokud má přidělen identifikátor DOI ([digital object identifier](#)), je možné jej uvést. Pokud má DOI přiděleno online dílo, má identifikátor DOI přednost před URL odkazem. Pokud má online dílo URL, ale nemá DOI:

- je v referencích uveden odkaz URL (pokud bude pro čtenáře funkční);
- pokud adresa URL vyžaduje přihlášení nebo je specifická pro relaci, uvádí se URL domovské stránky databáze nebo archivu nebo přihlašovací stránky;
- pokud adresa URL již nefunguje nebo již neposkytuje čtenářům přístup k citovanému obsahu, postupuje se podle pokynů pro díla bez zdroje.

Jelikož hypertextový odkaz vede čtenáře přímo k obsahu, není nutné před DOI uvádět slova "Dostupné z" nebo "Získáno z". Při formátování DOI v seznamu literatury jsou závazná doporučení [Mezinárodní nadace DOI](#) (DOI Foundation, 2022), podle doporučení z roku 2022 je přijatelné uvést řetězec <https://doi.org/xxxxx> jako způsob prezentace DOI ve formě odkazu, přičemž xxxxx bude hodnota daného DOI.

5.3 Problematika legislativních citací

Citační styl APA vychází z amerického prostředí, jehož legislativa je založena na precedentním právu. Je ovšem možné jej využít i pro citaci schválených legislativních dokumentů. Záznam v referencích však musí obsahovat všechny potřebné informace (např. celý a kompletní název zákona; název evropské směrnice včetně identifikačního čísla a data schválení apod.) tak, aby umožnil správně identifikovat legislativní dokument. Citace legislativních dokumentů se odlišuje od ostatních citací uvedených výše.

5.3.1 Citace v textu

V případě legislativy se v textu uvádí název zákona, datum vydání, vždy se snažte dodat konkrétní oddíl nebo paragraf z něhož citujete. Stejně jako v případě jiných citací lze v textu citovat dvojitým způsobem:

- Narativní citace – název zákona a jeho části je uveden v textu. Do závorky se wpisuje jen datum.
- Závorková citace – do textu je vložena kulatá závorka s názvem zákona, částí zákona (paragraf, oddíl, hlava apod.) a datem vydání.

Např.

Je zajímavé, že podle odstavce 6 paragrafu 2 Autorského zákona (2000) za dílo není považován námět díla sám o sobě.

Nejvíce se tímto zabývá Autorský zákon konkrétně pak §1 (Zákon č. 121/2000 Sb., 2000).

Definici autorského díla můžeme nalézt v §2 autorského zákona (Zákon č. 121/2000 Sb., 2000).

Autorský zákon uvádí, že „právo autorské se vztahuje na dílo dokončené“ (Zákon č. 121/2000 Sb., 2000, odst. 2 §2).

„Právo autorské se vztahuje na dílo dokončené“ (Zákon č. 121/2000 Sb., 2000, odst. 2 §2).

5.3.2 Legislativní citace v Referencích

V seznamu referencí je nutné uvést plný název legislativního dokumentu, popř. číslo citované části; rok, resp. datum přijetí nebo účinnosti; název legislativního celku, který předpis vydal a zdroj (nejčastěji odkaz URL). Do názvu je třeba uvést i unikátní číslo (pokud ho daná legislativa má), zkrácený název zákona se uvádí v hranatých závorkách. Více viz příklady v příloze.

6. Formální náležitosti

Tato kapitola je stručným souhrnem formálních požadavků kladených na obhajovanou závěrečnou práci. Obsahuje také několik doporučení pro práci s textem v MS Word. Při tvorbě práce je nutné počítat s tím, že také formální úprava zabere určitý čas. I když už tištěný výstup není středobodem obhajoby závěrečné práce, její text má stále být zpracován do podoby určené k vytištění. Podoba pravidel a doporučení pro autory se liší mezi školami, a dokonce i mezi jednotlivými studijními obory. Fakulta podnikohospodářská VŠE poskytuje svým studentům určitou volnost, klíčová je proto domluva s vedoucím práce, který může při dobře nastaveném časovém plánu pomoci i při hledání vhodné formální podoby obhajovaného díla.

6.1 Řádkování

Vždy platí, že práce je vytištěna na papír formátu A4. Zda tisknout oboustranně či jednostranně, už ale záleží na úsudku autora a vedoucího práce. Podobně je to také s řádkováním. V dobách, kdy se práce opisovaly na stroji, existovaly v podstatě jen dvě možnosti řádkování, dnes si lze nastavit řádkování tak, aby vyhovovalo autorovi, vedoucímu práce i (reálným, nikoliv fiktivním) čtenářům. Zcela nepřijatelné je řádkování jednoduché, které znesnadňuje čtení, dříve používané řádkování 1,5 je někdy vnímáno jako zbytečně široké. Dobrým kompromisem je řádkování 1,15 – 1,3. Práce má být vždy zarovnána do bloku.

6.2 Font a velikost písma

K diskusi je také výběr fontu. Internetové stránky FPH doporučují patkové písmo (*Diplomová práce*, 2022), které se lépe čte v tištěné verzi. Vzhledem k tomu, že většina tvorby práce probíhá na obrazovce, lze jistě ospravedlnit i použití typograficky zdařilého nepatkového písma.³²

Písmo by nemělo šokovat svou velikostí. Pokud maximální velikost základního textu přesáhne 12 pt, práce začíná připomínat dětskou beletrii. U některých fontů (např. Palatino Linotype) je i tato velikost hraniční. Naopak písmo menší než 10,5 pt se špatně čte a lze použít maximálně pro poznámky pod čarou.

6.3 Rozsah práce

Velikost písma ani řádkování nemá pochopitelně vliv na celkový rozsah. Vedoucí práce by měl definitivní text dostat v textovém editoru, který umožňuje spočítat slova i znaky. Rozsah práce se počítá v normostranách (dále také NS), přičemž jednu normostranu textu tvoří 1800 znaků vč. mezer. Vzhledem k tomu, že oponent i členové komise většinou pracují buď s vytištěným materiálem, anebo s textem ve formátu pdf., je třeba, aby student znal rozsah své práce v normostranách a byl schopen jej obhájit.

Diplomová práce na Fakultě podnikohospodářské by měla mít rozsah nejméně 60 NS, do čehož se nepočítají abstrakt, reference či seznamy obrázků a citací. Interní úzus oboru Arts Management vyžaduje pro diplomovou práci alespoň 70 NS³³. Spodní limit však u prací, jejichž autoři skutečně

³² Pro tuto e-skripta bylo zvoleno základní nepatkové písmo s tím, že většina uživatelů bude text číst z obrazovky.

³³ Studenti přijatí ke studiu před rokem 2024 píší bakalářskou práci, u které je vyžadován minimální rozsah 40 NS a maximální 70 NS.

provedli nějaký výzkum, však většinou není problémem. Část prací zápasí spíše s horním limitem, který byl stanoven 120 NS v případě práce na magisterském stupni studia.

6.4 Paginace (číslování stránek)

Pro lepší orientaci v textu je třeba, aby odevzdaná práce byla paginována. Stránky se číslovají od první, úvodní strany, čísla stránek se však vkládají až od Úvodu práce (tzv. neviditelné číslování). Pro zobrazení čísel od určité stránky je ve Wordu potřeba text rozdělit na oddíly a paginaci ponechat pouze v požadovaném oddílu, který není s ostatními propojen. Přílohy práce se buď nepaginují, anebo se mají vlastní systém paginace, např. římskými číslicemi.

6.5 Členění textu

Aby byl text maximálně vstřícný vůči čtenáři, je třeba, aby byl vhodně rozčleněn do odstavců, subkapitol a kapitol. Základem textu je věta – jasné, logicky provázané sdělení. Česká věta v naprosté většině případů obsahuje sloveso, sdělení bez slovesa patří například do výčtů³⁴. Více vět zabývajících se jednou věcí tvoří odstavec. Ve chvíli, kdy je třeba mluvit o jiné věci, je vhodné odstavec ukončit a začít nový.

Podobně logické by mělo být i nadřazené členění textu. Jeden nebo více odstavců tvoří subkapitolu, více subkapitol pak kapitolu, která postihne celé jedno téma (například rešerši, metody výzkumu, diskusi). Tyto části mají výstižný název, a tak čtenář dostane zprávu, čeho se kapitola týká a čemu má věnovat pozornost. Kapitoly je vhodné začínat na nové stránce (tedy oddělit je od předchozí kapitoly pomocí funkce „Vložit konec stránky“, popřípadě zvolit možnost „Vložit konec stránky před“ v dialogovém okně „Odstavec“ pro celý typ písma Nadpis 1).

Obecný návod na to, jak členit text, neexistuje. Pro většinu prací ale platí, že na jedné stránce je potřeba udělat alespoň jeden odstavec. Naopak není vhodné psát odstavec o jediné větě. Také subkapitoly by neměly být příliš stručné.³⁵

Obsah, Úvod, Závěr, Reference a Přílohy se nečíslovají. Kapitoly práce jsou číslovány latinskými číslicemi. Za číslicí se píše tečka, v nadpisech další úrovně se však nepíše tečka za poslední číslicí. Při číslování kapitol a subkapitol ve Wordu je ideální používat různé úrovně nadpisů, ze kterých je pak tvořen automaticky vygenerovaný obsah. Není vhodné používat podnadpisy čtvrté či dokonce páté úrovně, takové číslování je nepřehledné. Pokud je třeba dokument dále členit a podnadpisům se nelze vyhnout, jde je psát Normálním písmem tučně, tato úroveň členění už pochopitelně není součástí vygenerovaného Obsahu.

6.6 Svázání odstavců a pevná mezera

Není vhodné, aby nadpis zůstal na konci stránky, zatímco text pokračuje na stránce další. Tomu lze při definitivní kontrole odevzdaného textu zabránit vložením odstavců, systémovým řešením je však

³⁴ V beletrii, a především v poezii žádné takové pravidlo neplatí. Tylova otázka: „Kde domov můj?“ je srozumitelná i bez slovesa, jako standardní výzkumná otázka by však měla být formulována obvyklým způsobem, tedy: „Kde je můj domov?“

³⁵ V této kapitole se subkapitoly svým rozsahem pohybují na hranici stručnosti. Nejde totiž o výsledek výzkumu, jejich účelem je shrnout nejdůležitější podmínky a doporučení tak, aby se čtenář rychle dostal k požadované informaci.

použití funkce „Svázat s následujícím“ v dialogovém okně Odstavec. V záložce Tok textu lze také zadat funkci „Kontrola osamocených řádků“, jejímž důsledkem je, že nikdy nezůstane na začátku nebo na konci stránky jen jediný osamocený řádek.

Kontrola řádků už je ale věcí autora. Byť MS Word obvykle spojuje jednoslovné předložky neslabičné (k, s, v, z) i slabičné (o, u) s následujícím slovem, přesto je potřeba zkontrolovat, zda nezůstaly na konci řádků. Podobně je třeba zajistit, aby konec řádků nerozdělil slova, která k sobě logicky patří (Karel IV.), nebo například číslici a značku procenta (5 %). K tomu se využívá tzv. pevná mezera. Ve Wordu se tvoří klávesovou zkratkou Ctrl + Shift + mezerník.

6.7 Psaní číslic a procent

Používání číslic v dokumentu závisí na typu textu a potřebách čtenářů. Zatímco text některých závěrečných prací na Vysoké škole ekonomické je jen komentářem k číselným výstupům a obsahuje množství vložených vzorců a tabulek, jiné práce se obejdou téměř bez čísel. V takovém případě je vhodné čísla do dvaceti rozepisovat slovy. Psaní čísel se řídí pravidly českého pravopisu. Časté prohřešky proti těmto pravidlům shrnuje následující tabulka:

Tab. 11: Psaní číslic a číslovek

Pravidlo/doporučení	Vhodný tvar	Nesprávný nebo nevhodný tvar
Na rozdíl od angličtiny se v češtině používá desetinná čárka, nikoliv tečka.	1,26	1.26
Trojice řádů před i za desetinnou čárkou se oddělují mezerami (nikoliv tečkou nebo čárkou). Výjimkou jsou letopočty, které se nikdy nečlení.	1 235 542 23,078 534 rok 1984	1.235.542 23,078.534 rok 1 984
Jednoslovné výrazy složené z číslic a slov se píší bez mezer a spojovníků.	14denní 24karátové	14tidenní, 14ti-denní 24-karátové
Při psaní značek se mezi číslovkou a značkou píše mezera, pokud jde o podstatné jméno. To platí také pro psaní procent (na rozdíl od angličtiny). Bez mezery se píší přídavná jména.	Pozemek o ploše 20 ha Došlo k růstu o 34,6 %. Namísto daně ve výši 15,5 % byla zavedena 20% daň.	Pozemek o ploše 20ha Došlo k růstu o 34,6%. Namísto daně ve výši 15,5% byla zavedena 20-ti % daň.
Při psaní číselných hodnot v korunách se ve spisovném textu nepoužívá kupecký znak ,-	35 283 Kč	35.283,-
Některé používané značky, například chemické, využívají horní či dolní index.	m ² CO ₂	m ² CO ₂

Česká věta obvykle nezačíná číslicí, ve většině případů se jí lze vyhnout vložením slova.	V roce 1873 začala první celosvětová ekonomická krize. Dne 13. prosince 2007 byla přijata Lisabonská smlouva.	1873 začala první celosvětová ekonomická krize 13. prosince 2007 byla přijata Lisabonská smlouva.
---	--	---

Zdroj: Vlastní konstrukce podle (*Internetová jazyková příručka, 2022b*).

6.8 Tabulky a obrázky

Závěrečné práce na Vysoké škole ekonomické obsahují tabulky, které jednoduše a přehledně prezentují data uspořádaná v řádcích a sloupcích. Každá tabulka musí mít číslo, název a zdroj. Pokud tabulka shrnuje výsledky vlastního výzkumu, lze použít např. formulaci „Zdroj: Autor“ nebo „Zdroj: Vlastní konstrukce“. Při práci s daty lze tabulku ozdrojovat např. formulací: „Vlastní konstrukce na základě (Zdroj dat, rok)“.

Cokoliv, co není tabulkou (například graf, diagram či schéma), je obrázkem. Také obrázky je třeba očíslovat, pojmenovat a ozdrojovat. Důvod je zřejmý: právě grafické výstupy jsou nejčastěji přejímanými částmi studentských prací. I ve chvíli, kdy závěrečnou práci nikdo citovat nebude, objeví se nejspíše v prezentaci na obhajobě. Jak u tabulek, tak u obrázků by mělo být na základě názvu a zdroje srozumitelné, jaké informace obsahují, a to bez nutnosti znát samotný text práce.

Pro práci s grafy dále platí:

- Každý graf má mít jasně popsané osy a legendu;
- Pokud graf nezachycuje všechny potřebné informace, je třeba čtenářům poskytnout i tabulku s potřebnými daty (obvykle v příloze);
- Pro výběr mezi desítkami typů grafů, které nabízí Excel, je třeba především rozlišovat mezi grafy sloužícími pro zobrazení jednotlivých datových bodů (např. sloupcový či spojnicový graf), korelací dvou veličin (např. XY bodový graf), anebo četností v rámci nějakého celku (např. výsečový či skládaný sloupcový graf);
- Pokud graf není dostatečně srozumitelný nebo dokonce čtenáře mate, je lépe informace předat pouze v textu nebo v tabulce.

7. Stylistická pravidla a doporučení

Tato kapitola se věnuje formální a stylistické podobě závěrečné práce. Vedle základních zásad obsahuje také doporučení pro lepší práci s jazykem. Cílem je co nejlépe pomoci studentům, pro něž je kvalifikační práce prvním rozsáhlejším autorským textem (včetně těch, pro něž čeština není mateřskou řečí), a zkušenějším autorům nabídnout inspiraci a odkazy na relevantní literaturu.

Jazyk je ve společenských vědách nejen pracovním nástrojem, ale i prostředím, v němž se celý výzkum odehrává. Výsledky výzkumu jsou většinou prezentovány především slovně, kultivace jazyka je součástí celého procesu tvorby. Odborný text má specifické stylové náležitosti, kterými se odlišuje např. od beletrie nebo poezie. Jejich zvládnutí však pomáhá stylistice všeobecně. Lépe psát znamená lépe myslet, a to opět napomáhá i k lepšímu psaní.

Čtyři obecné zásady, které jsou základem smysluplné komunikace, představil ve svém slavném textu filosof Herbert Paul Grice (1975). Tyto tzv. Griceovy maximy³⁶ platí pochopitelně i pro odborný text:

- Kvantita: Poskytovat tolik informací, kolik je třeba, nikoliv více.
- Kvalita: Neříkat to, co sami považujeme za nepravdivé. Neříkat to, pro co chybí adekvátní důkazy.
- Souvislost (relevance): Říkat to podstatné, mluvit k věci.
- Styl: Být srozumitelný. Vyhýbat se nejasnostem, víceznačností, usilovat o stručnost a systematickost.

Smyslem odborného textu je předat čtenáři relevantní informace. Tomuto cíli musí sloužit také jazyk. Neměl by strhávat pozornost sám na sebe, ale umožnit plynulé čtení, a případně i hodnocení textu. Proto má být především neutrální. I pokud má autor vyhraněný názor na danou problematiku nebo někomu přímo straní, nemělo by se to projevit na stylu. Používání citově zabarvených výrazů znemožňuje konstruktivní kritiku výsledků, protože emoční výrazy přitahují pozornost a jejich účinek závisí na naladění čtenáře nejen vůči informacím v textu, ale i vůči autorovi. Pokud je například něco označeno za „fantastické“, těžko lze měřit míru „fantastičnosti“ daného fenoménu, anebo toto tvrzení vyvracet bez posuzování osobnosti autora. Expresivní výrazy jsou přitom v běžné řeči používané častěji, než se zdá.³⁷ Podobně je v odborném textu nutné vynechat vágní výrazy: „trochu“, „víceméně“, anebo nadbytečné „velmi“, používané bezděčně jako slovní vata.

Odborný text je napsaný spisovnou češtinou (nebo slovenštinou).³⁸ To s sebou nese určitá specifika. Jak ve své knize mnohokrát připomínají Petr Sgall a Jarmila Panevová, „situace českého

³⁶ Grice tímto pojmem odkazuje na Kanta; super-maximou kooperativní, smysluplné komunikace je podle něj imperativ: „Usilujte o to, aby váš příspěvek [ke komunikaci] byl pravdivý“, angl. orig. „Try to make the contribution one that is true“. (Grice, 1975, s. 46).

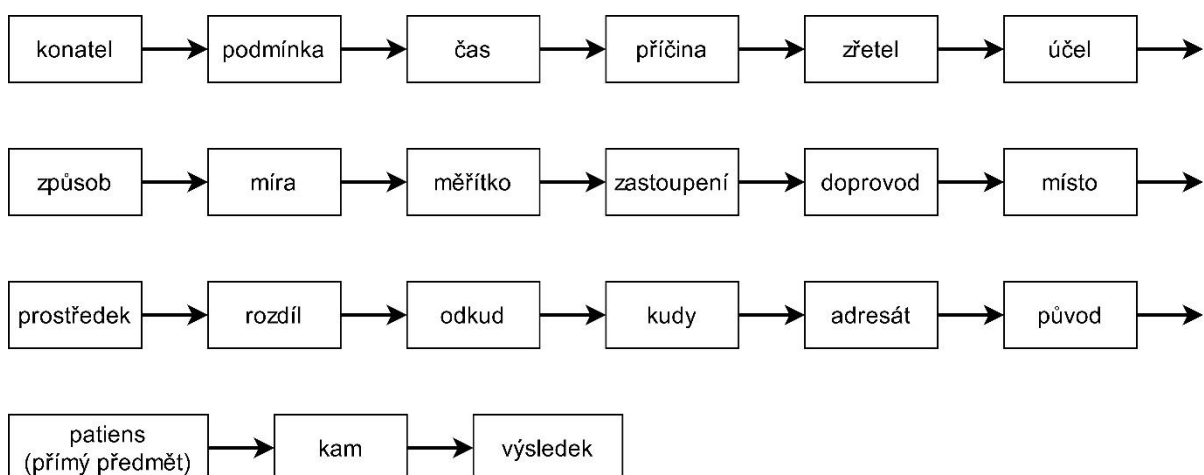
³⁷ Nejde jen o půvabná česká augmentativa (barák, velikánský) či deminutiva (domeček, maličký), ale také například o zesilovací částice (strašně, hrozně, šíleně). Expresivně působí také slova v určitém kontextu (například pokud je osoba označena jako „buldozer“ nebo odborný text jako „horor“).

³⁸ Studijní a zkušební řád VŠE v čl. 6 uvádí: „Ve studijním programu akreditovaném v českém jazyce může děkan na základě žádosti studenta povolit zpracování a předložení závěrečné práce v cizím jazyce; děkan stanoví, v jakém jazyce se zpracují posudky a bude probíhat obhajoba.“ (Vysoká škola ekonomická v Praze, 2023)

vyjadřování je velmi vzdálená tomu, aby bylo možné uvažovat o návodech jako „piš, jako bys mluvil“ (Sgall & Panevová, 2014, s. 14). Spisovná čeština vznikla v době národního obrození, je vzdálená obecné češtině a naprostá většina mluvčích si ji musí osvojovat. To vede v psaných textech nejen k používání nářečních či hovorových tvarů a spojení, ale i k přehnané hyperkorektnosti ve snaze psát spisovně, protože „tam, kde některý vyjadřovací prostředek (spojku, předložku nebo jiné slovo, popř. spojení slov) neznáme z mluveného jazyka, bývá v užívání takového prostředku nejistota“ (Sgall & Panevová, 2014, s. 80). Na některé projevy umí upozornit textové procesory³⁹, jindy pomůže vedoucí práce nebo jiný čtenář.

Čeština je specifická svým slovosledem. Oproti angličtině, němčině nebo francouzštině je pořadí slov v české větě volnější, byť ne zcela libovolné. Jazykový cit napovídá, že nejdůležitější sdělení se obvykle objevuje buď na samém začátku, anebo na konci věty. Podle jazykovědců je hlavním principem českého slovosledu rozdělení věty na východisko (téma) a jádro (réma). Zatímco téma adresát sdělení nejspíše zná, réma přináší posluchačům nebo čtenářům novou informaci. (Sgall & Panevová, 2014, s. 106) Pořadí slov v české větě se mění podle kontextu.⁴⁰ Rematická informace může větu otevírat nebo uzavírat. Obvyklé systémové uspořádání větných členů shrnuje následující schéma:

Obr. 13: Systémové uspořádání vybraných větných členů v české větě

Zdroj: Vlastní konstrukce podle (Sgall & Panevová, 2014, s. 110).

Jazyk je symbolickou formou, která se neustále proměňuje, a přitom konzervuje skutečnosti, které už neexistují. Spojení „natáčet film“ dávno neodpovídá skutečnosti, protože běžný kameraman už dávno netočí klikou, stalo se však označením procesu vzniku filmu v mnoha jazycích (viz např. německé

Slovenština je všeobecně přijímána u semestrálních prací, pokud s tvorbou práce ve slovenštině souhlasí vedoucí, není nutné výše zmíněnou žádost podávat.

³⁹ MS Word například upozorňuje na hyperkorektní tvar „dvěmi“ a automaticky opravuje jak v běžné řeči používané „bysme“, tak hyperkorektní „byjsme“ na spisovné „bychom“.

⁴⁰ Rematickou informaci vyjadřují slova „podle kontextu“. Réma by mohlo předcházet tématu: „Podle kontextu se mění pořadí slov v české větě“. Pokud by se předchozí odstavec věnoval například definici pojmu „kontext“, který by tedy byl tématem věty, mohla by formulace znít: „Podle kontextu se mění [dokonce i] pořadí slov v české větě“, popř. „Podle kontextu se pořadí slov v české větě mění“.

„Film drehen“ či italské „girare un film“) a odborný text se bez něj neobejde. Filmová klapka se pro synchronizaci zvuku a obrazu stále používá, přesto je zbytečné psát v odborném textu „klapla poslední klapka“, pokud je smyslem sdělení, že skončilo natáčení. Takové vyjádření by bylo vítaným osvěžením v žurnalistickém textu, v odborné práci však odvádí pozornost čtenáře, protože není zcela běžné. Obrazy a metafory je potřeba používat se snahou o maximální srozumitelnost. Text závěrečné práce by se měl obecně vyhýbat archaismům, zvláště pokud už nejsou srozumitelné, i neologismům, pokud nesměřují k obecnému přijetí.

S vývojem češtiny se mění také větné vazby. Sgall a Panevová (2014, s. 82) upozorňují na zastarávání předmětových vazeb s 2. pádem („Firma chce dosáhnout zisku“) ve prospěch 4. pádu („Firma chce dosáhnout zisk“). To může opět vést k nesprávnému použití vazby s 2. pádem ve snaze o vysokou jazykovou úroveň („Každý respondent použije vlastního dotazníku“). Aktuálním jevem je opouštění vazeb se 7. pádem. Ty jsou v odborném textu většinou známkou jazykové vyspělosti, někdy ale mohou vypadat zastarale.

Obr. 14: Spíše neobvyklé použití 7. pádu na vývěsním štítě – v tomto konkrétním případě lze vysvětlit snahou o kultivovaný projev majitelů provozovny, pro něž čeština není mateřským jazykem

Zdroj: Vlastní fotografie.

Zkušený autor může ve svém textu použít nejen metafory, ale dokonce i ironii, pokud si je jistý, že mu čtenář rozumí – k tomu více jazykově uměřený, a přitom ironický Umberto Eco (1997, s. 192–194). Pro začínajícího autora je však vhodné psát v jednoduchých větách, snažit se důsledně definovat všechny pojmy a nebát se opakovat stejný pojem vícekrát, pokud je to nutné pro přesnost sdělení.

Strohý styl odborného textu oživují přímé citace. Tvrzení, které si nemůže dovolit student písíci první rozsáhlejší práci, lze převzít z článku renomovaného vědce. A stylistické obraty, které nelze v žádném případě použít v autorském textu, lze čtenáři poskytnout ve formě přímé citace respondenta výzkumu.

Následující subkapitoly se věnují jazykovým jevům, které se opakují v mnoha závěrečných pracích, a autorům pravidelně způsobují problémy.

7.1 Vlastní jména

Jména osob je vhodné při prvním výskytu v textu psát celá, s křestním jménem i příjmením. Následně lze používat pouze příjmení, pokud je jasné, o kterou osobu jde. V odborném textu se až na výjimky⁴¹ nepoužívají akademické a jiné tituly, ani zdvořilostní označení. Důvod je zřejmý: téměř nikdy není možné dohledat tituly a funkce všech osob, o nichž text píše. Došlo by k paradoxní situaci, kdy by byli studentům známí respondenti nebo vyučující na pracovišti, kde práce vzniká, v textu uvedeni se svým akademickým titulem, autoři světově známých děl nikoliv. Je proto lépe přijmout ideál rovnosti a označovat všechny osoby v textu stejně, pouze jménem a příjmením.

7.1.1 Přechylování a gender

S psaním vlastních jmen je spojena také aktuální problematika přechylování ženských jmen. Nejde jen o skloňování nepřechýlených ženských příjmení, které se objevují stále častěji, k tomu více viz např. (Černá, 2021, s. XIV). Stále běžněji se také používají příjmení zahraničních autorek v originálním znění, tedy bez koncovky -ová. Způsob psaní je autorskou volbou, je však potřeba být v celém textu konzistentní – buď uvádět všechna příjmení v originálním tvaru, anebo naopak přechylovat všechna příjmení mimo některých výjimek (příjmení končící na samohlásku, např. Garbo či Aguilera, a také například islandská patronyma či matronyma s ženskou koncovkou -dóttir).

Autorský záměr však nesmí zasáhnout citace. Jména autorek a autorů musí být citována tak, jak jsou uvedena v tiráži. I v práci, která příjmení autorek zásadně nepřechyluje, je třeba v přeložených dílech citovat příjmení v přechýlené verzi a naopak, texty zásadně přechylující musí citovat příjmení autorek tak, jak je uvádí originální dílo.

Čeština jako flektivní jazyk rozlišuje gender u všech pěti ohebných slovních druhů. Proto je vždy třeba dohledat, zda osoba, o níž se v práci mluví, je mužem nebo ženou (popř. je nebinární, což vyžaduje zcela specifické zacházení s jazykem), aby se předešlo zbytečným omylům. Gender není vždy poznat pouze z křestního jména.⁴² Ve většině případů stačí zadat jméno dané osoby do internetového vyhledávače a dohledat si potřebné informace.

7.2 Názvy děl a institucí

Názvy knih, časopisů či uměleckých děl se obvykle píšou kurzivou. Jejich části, a to včetně názvů článků v časopisu, je zvykem psát v uvozovkách. Názvy institucí je třeba při prvním výskytu uvést v oficiální, kompletní podobě, v případě zahraničních institucí také v originálním jazyce (pokud nepoužívá latinku, tak nejlépe dokonce ve trojí podobě: v originální podobě, transliterované a v překladu). Následně lze zavést pojem (např. zkratku) označující instituci v celém dalším textu. Nelze

⁴¹ S akademickými tituly se například někdy píšou jména v úvodním poděkování. A pochopitelně, že tituly je nutné použít, pokud jsou přímo předmětem výzkumu.

⁴² Hlavou francouzského ministerstva kultury je například od května roku 2022 Rima Abdul Malak.

však používat různá označení pro stejnou instituci, například označit Národní filmový archiv někdy zkratkou NFA a jindy mluvit jen o „archivu“ či „filmovém archivu“.⁴³

7.3 Zpodstatnělá jména

Zpodstatnění (substantivizace) je běžnou součástí mnoha jazyků. Zpodstatnělá jména pomáhají zestručnit vyjadřování. V češtině nová podstatná jména vznikají například z přídavných jmen, aniž by se změnil jejich tvar – *Nový encyklopedický slovník češtiny* uvádí jako příklad pojmy „cestující“, „hostinská“ či „plzeňské“ (Rusínová, 2012–2020) Stále častější jsou však používána také podstatná jména slovesná, odvozená od slovesného kmene pomocí přípon „-ní“ nebo „-tí“. Zpodstatnělá jména mohou pomoci text zahustit, nesmí se ale používat příliš často, jinak působí až komicky.⁴⁴ Zvláště neobratné je používání slov odvozených od zvrtných sloves, jejichž součástí jsou následně i výrazy „se“ a „si“. Někdy je touha použít zpodstatnělé jméno tak silná, že vznikají i v případech, kdy existují běžně používaná podstatná jména. Neobratný novotvar „mýlení se“ je přitom běžný „omyl“.⁴⁵

7.4 Stupňování přídavných jmen a příslovčí

Tvůrci reklamních sloganů ve snaze získat pozornost nadužívají stupňovaná přídavná jména a od nich odvozená příslovce, a to jak ve 2. stupni („lepší“, „jemněji“), tak i v superlativu („nejčistší“, „nejvíce“). Do běžné řeči proto pronikají zbytečně stupňované tvary slov s pozitivním významem („dokonalý – dokonalejší – nejdokonalejší“). Ústav pro jazyk český (*Internetová jazyková příručka*, 2022a) z jazykového hlediska toleruje stupňování slova „optimální“, etymologicky je ale nadbytečné – latinské „optimus“ je tvarem třetího stupně přídavného jména „bonus“ (dobrý). Nesprávné je kombinovat dva způsoby vyjádření větší míry: stejný význam mají slova stupňovaná ve 2. stupni („produktivnější“) a přídavná jména v základním stupni použitá s příslovcem „více“ („více produktivní“). Spojení obou způsobů („více produktivnější“) vyjadřuje dvakrát totéž.

V odborném textu je třeba použití slov, která vedou k hodnocení, vždy obhájit. Superlativ lze použít jen v situaci, kdy je daný jev skutečně na prvním místě mezi všemi hodnocenými. Pokud to není zcela jisté, je lépe se superlativům úplně vyhnout.

7.5 Zájmeno jenž

Při skloňování zájmena „jenž“ je třeba sledovat nejen pád, ale také rod podstatného jména, k němuž se zájmeno vztahuje. Pro první pád jsou tvary zájmena dané, v množném čísle se liší pro mužský životný a mužský neživotný rod. V ostatních pádech, kde se zájmeno používá, je tvořeno tvary

⁴³ Opatrnost je na místě zvláště u institucí, které v historii měnily svůj název. Označit současný Národní filmový archiv jako „Filmový archiv“ znamená vztahovat se k stejnojmenné instituci existující mezi lety 1943–1945. (NFA Laboratory, 2022)

⁴⁴ Viz např. dialog z Havlova *Odcházení*: „VLASTA: (...) vzhledem k době, v níž žijeme, si lze představit leccos, například uplatnění zavedení exekutivního zadržování soukromého vlastnictví v případě podezření z vyhýbání se vyšetřování nějakého podezření – RIEGER: Jinými slovy: chceš, abych převedl svůj majetek na sobě blízké –“ (Havel, 2015, s. 80)

⁴⁵ Následující věta z hrubé verze reálné závěrečné práce obsahuje tři zpodstatnělé výrazy, z nichž dva se dokonce nechtěně rýmují: „Na jejich vyzvání se uskutečnilo už i několik veřejných setkání s vedoucími příslušných odborů, kde se projednávaly otázky budoucího dopravního směřování Pardubic.“ Řešením je nahradit neobratné „vyzvání“ výrazem „výzva“.

zájmena „on“ doplněnými koncovým „ž“ (Ve čtvrtém pádě například: „on – jeho“, proto „dlužník, jehož vidím“; „ona – ji“, proto „právnička, již potkám“ atd.) V případě, že zájmenu předchází předložka, používá se tvar začínající na „n“, v 6. pádě existuje pouze tato možnost.

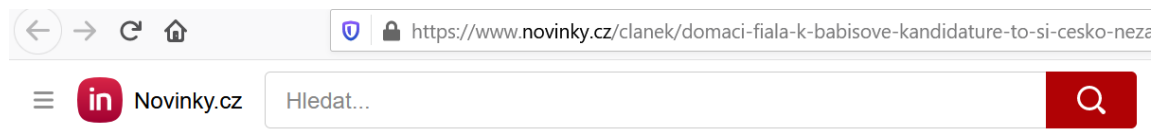
Vzhledem k množství chyb, jež se ve skloňování tohoto zájmena objevují, a archaičnosti většiny jeho tvarů, je vhodnější používat vztažné zájmeno „který“ a k tvarům zájmena „jenž“ se uchýlit jen v nutných případech. Hovorové „co“, jehož výhodou je nesklonnost, se zatím ve spisovném textu použít nedá.

7.6 Zájmeno svůj

Specifikem češtiny (i slovenštiny) je používání zvrátneho přivlastňovacího zájmena svůj, které „konkuruje osobním přivlastňovacím zájmenům můj, tvůj, jeho, její, jejich...jestliže přivlastňovaná věc, event. osoba patří osobě/věci, která je ve větě podmětem (původcem děje)“ (*Internetová jazyková příručka*, 2008). Toto pravidlo však neplatí absolutně, pokud je podmět v 1. nebo 2. osobě, není zájmeno svůj striktně vyžadováno. Vlivem angličtiny i kvůli reklamním sloganům typu „Zhodnoťte vaši investici“ je navíc zvrátne zájmeno svůj zjevně na ústupu. Vzhledem k nejistotě v jeho používání se pak mohou objevovat věty, kde je uplatněno chybně: „Nikde neexistují důkazy, že by akční výbor nějakého člena vyloučil pro své názory“.

Pokud odborný text začne slovy: „V mé diplomové práci se budu věnovat“, jde spíše o neobratnost. V jiných případech však použití nesprávného zájmena ohrožuje pochopení. To se nestává jen ve studentských pracích, příklady se objevují i v médiích. Autor následujícího článku například nechtěně připsal kauzy jednoho politika jinému (po několika hodinách bylo zájmeno v modře zbarvené části textu opraveno).

Obr. 15: Chybné použití zájmena „svůj“ může způsobit desinterpretaci

Novinky.cz » Domácí » Fiala k Babišově kandidatuře: To si Česko nezaslouží

Fiala k Babišově kandidatuře: To si Česko nezaslouží

dnes 21:12
[Jan Menšík](#)

Reakce čelních českých politiků na oznámení prezidentské kandidatury Andreje Babiše (ANO) na sebe dlouho nenechaly čekat. Podle premiéra Petra Fialy (ODS) si Česká republika nezaslouží, aby boj o Hrad fungoval jako záminka pro získání imunity před trestním stíháním. [Ministr vnitra Vít Rakušan se domnívá, že Babiš u voličů nevyhraje kvůli jeho kauzám.](#)

Zdroj: (Menšík, 2022).

7.7 Čas a rod sloves

Aby byl odborný text srozumitelný, musí co nejpřesněji pracovat s časovými údaji, především důkladně rozlišovat přítomnost a minulost. Čeština má jednodušší časování než například angličtina, pro vyjádření průběhovitosti využívá jiné prostředky než slovesný čas. Při psaní se tedy stačí řídit jednoduchým pravidlem: cokoliv se stalo v minulosti, je třeba psát v minulém čase. Zpřítomnění, které je funkční v beletrii, do odborného textu nepatří, protože může čtenáře znejistit. Věta: „Rozvoj ekonomiky a uvolňování kultury od šedesátých let 20. stol. předznamenává návrat Španělů k demokratickému modelu“ by byla správná, pokud by ve Španělsku ještě stále vládl frankistický režim. Vzhledem k tomu, že k „návratu k demokratickému modelu“ už došlo, je minulý čas ve větě nutný.⁴⁶ Vyjádření: „Ve Frýdku-Místku žije přibližně 50 000 obyvatel“ je přijatelné, pokud je zřejmé, že nejde o přesné číslo a dané město není předmětem zkoumání. V opačném případě je třeba informaci zakotvit v minulosti, tedy například napsat a ocitovat: „Podle výsledků Sčítání lidu, domů a bytů 2021 žilo ve Frýdku-Místku 53 698 obyvatel (ČSÚ, 2023)“.

Problematické je i následující vyjádření: „Z iniciativy Johna Maynarda Keynesa je po válce založen Arts Council, klíčová instituce podporující kulturu ve Spojeném království“ – instituce sice stále existuje, ale její založení bylo jednorázovým aktem, který je vhodnější spojit s konkrétním rokem.⁴⁷ Vzhledem k tomu, že knihy nebo jiná média umožňují, aby autor jejich prostřednictvím promlouval i po smrti, je však bez problémů možné napsat: „Jak ve své knize uvádí John Maynard Keynes“.

Podobně naformulované věty se používají také ve snaze vyhnout se trpnému rodu. Odborný text je z podstaty věci spojený s pasivními tvary, a to zvláště pokud je napsán ve 3. osobě. Čeština používá tzv. pasivum zvráté („Tento pojem se obvykle chápá jako...“) a pasivum složené („Tento pojem bývá obvykle chápán jako...“), které Sgall a Panevová (2014, s. 126) vnímají jako knižnější. Činný rod slovesa nijak nesnižuje odbornou kvalitu textu. Lépe zní aktivní „Jsou jimi například...“ než zdánlivě odbornější: „Jako příklad lze uvést...“ K omezení počtu pasivních vazeb napomáhá také nominalizace, tedy nahrazení pasivního tvaru například infinitivem, příčestím, podstatným jménem slovesným, nebo dokonce přechodníkem (Karlík, 2017).⁴⁸ Vedlejší větu s pasivním tvarem je možné také zcela zrušit a nahradit; třeba „nákladové položky, které se nalézají například na účtu...“ bez problému nahradit: „nákladové položky, například na účtu...“

⁴⁶ Je zřejmé, že autor věty se chtěl vyhnout problému s vícenásobným podmětem. Ve větě lze použít jak množné číslo („rozvoj a uvolňování předznamenaly“), tak sloveso vztáhnout jen k druhému výrazu („rozvoj ekonomiky a uvolňování kultury předznamenalo“), podle důrazu, který je kladen na roli kultury v demokratizaci země. Obojí nezní ideálně, přesnost vyjadřování je ale přednější.

⁴⁷ Během desetiletí své existence se navíc tato instituce rozdělila a přejmenovala. Lépe tedy napsat: „Z iniciativy Johna Maynarda Keynesa byl v roce 1946 založen Arts Council of Great Britain, který je dodnes klíčovou institucí podporující kulturu ve Spojeném království (v roce 1994 vznikl v rámci decentralizace Arts Council England a obdobné instituce ve Walesu a Skotsku).“

⁴⁸ Pokud se někdo ve svém textu rozhodne používat přechodníky, považuje je za součást svého stylu, musí se, myslé na čtenáře, důkladně poučit o jejich tvarosloví.

7.8 Předložková spojení

Ve snaze zestručnit výsledné sdělení jsou v odborném textu používány také předložkové vazby. Tzv. nevlastní předložky, které vznikly odvozením z jiných slov, je však potřeba používat s ohledem na jejich původní význam. To platí především pro předložkové spojení se slovem „díky“, jehož použití v negativním kontextu působí až nechtěně komicky. Ve větách typu „Díky povodním přišla knihovna o velkou část svých sbírek“ lze přitom použít množství neutrálních výrazů: „kvůli“, „následkem“, „vlivem“, a pochopitelně také nevlastní předložku vyjadřující přímo negativní kontext: „vinou“.⁴⁹

Vlivem angličtiny se v psaném projevu stále častěji objevuje germanismus „skrz“, často v hyperkorektní podobě „skrže“. Ta má legitimizovat výraz, který je stále považován za hovorový, resp. používaný pouze ve fyzickém kontextu („Strč prst skrz krk“). Při překladu anglického „through“ nebo německého „durch“ je lépe použít spisovné „přes“, anebo „kvůli“, „prostřednictvím“, „pomocí“ a další nevlastní předložky.

⁴⁹ Opačné případy – věty typu „Vinou kvalitního tréninku se probojoval až do olympijského výběru“ – se ve studentských textech nevyskytují.

Závěr

Závěrečná práce je v České republice ze zákona součástí studia na všech vysokých školách. Osvědčuje schopnost napsat a obhájit text naplňující obsahová i stylistická kritéria. Obhájené práce jsou následně veřejně dostupné. Vzhledem k tomu, že jde o plošnou povinnost, liší se tyto texty svou podobou i kvalitou. Na tom, že je psaní odborného textu pro vysokoškolské studenty přínosné, zatím ve střední Evropě panuje obecná shoda, kterou nenarušilo ani dostupné strojové generování textu. Rozvoj AI obrací pozornost k tomu, co umělá inteligence nedokáže – k samotné definici problému a hledání metod k jeho řešení.

Každá výstupní práce by měla obsahovat závěry, které korespondují s výzkumnou otázkou. Úvod a Závěr patří k sobě, a je proto ideální zpracovávat tyto části společně. Je přitom zbytečné opakovat v Závěru téma práce nebo pracovní postup, pokud přímo neovlivnil výsledky. Naopak vhodné je zasadit závěry do širších souvislostí, případně vyjádřit svůj názor na uvedená fakta. Lze také načrtnout plány pro budoucí výzkum nebo zmínit omezení, s nimiž se práce potýkala. V Závěru, stejně jako v Úvodu práce, není vhodné citovat nebo rozpracovávat nová, s výzkumem nesouvisející témata.

Tento materiál však není odborným textem, má sloužit budoucím autorům jako základní shrnutí podmínek a doporučení pro tvorbu kvalifikačních prací. Závěrem proto připomínáme, že všechna lidmi nastavená pravidla mají své výjimky a že naplnit všechna doporučení ještě neznamená napsat kvalitní text. Snad i tato e-skripta pomohou k tomu, aby na Fakultě podnikohospodářské vznikaly studentské texty, které je radost číst, přínosné pro své autory i pro čtenáře.

Reference

- Akademická etika. (2024). O projektu. <https://www.akademickaetika.cz/o-projektu/>
- American Psychological Association (Ed.). (2020). *Publication manual of the American psychological association* (Seventh edition). American Psychological Association.
- Buriánek, J. (1996a). Focus-groups. In Linhart, J., Vodáková, A., & Klener, P. (Eds.). *Velký sociologický slovník 1. A-O*. Praha: Karolinum. <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Focus-groups>
- Buriánek, J. (1996b). Reliabilita. In Petrušek, M., Vodáková, A., Maříková, H., & Linhart, J. (Ed.). *Velký sociologický slovník. 2: P-Ž*. Karolinum. <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Reliabilita>
- Clarivate. (2022, březen 11). [Vyhledávání „COVID and Theatre“]. Web of Science (WOS). <https://knihovna.vse.cz/zdroje/wos/>
- Čechák, V. (1996). Kausalita. In Linhart, J., Vodáková, A., & Klener, P. (Eds.). *Velký sociologický slovník. 1: A - O*. Karolinum. <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Kausalita>
- Černá, A. (2021, 11. února). Přechylování příjmení. *Živa*. <https://ziva.avcr.cz/2021-1/prechylovani-prijmeni.html>
- Český statistický úřad. (2022, 1. března). *Historie sčítání lidu na území České republiky I*. Český statistický úřad. https://www.czso.cz/csu/czso/historie_scitani_lidu_na_uzemi_ceske_republiky_i
- Český statistický úřad. (2023, 11. ledna). *Výsledky sčítání 2021—Otevřená data*. Český statistický úřad. <https://www.czso.cz/csu/czso/vysledky-scitani-2021-otevrena-data>
- Denscombe, M. (2021). *The good research guide: Research methods for small-scale social research projects* (Seventh edition). Open University Press.
- Disman, M. (2021). *Jak se vyrábí sociologická znalost. Příručka pro uživatele* (5. nezměněné vyd.). Karolinum.
- DOI Foundation. (2022). *What is a DOI*. DOI. <https://www.doi.org/the-identifier/what-is-a-doi/>
- Dvořák, P. (1996). Dotazování. In Linhart, J., Vodáková, A., & Klener, P. (Eds.). *Velký sociologický slovník. 1: A - O*. Karolinum. <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Dotazovani>
- EBSCO Industries. (2022, leden 28). [Vyhledávání „Marketing and Theatre ...“]. EBSCO. <https://knihovna.vse.cz/zdroje/ebSCO/>
- Eco, U. (1997). *Jak napsat diplomovou práci*. Votobia.
- Elsevier. (2022, leden 8). [Vyhledávání „Theatre and pandemic ...“]. Scopus. <https://knihovna.vse.cz/zdroje/scopus/>
- ExLibris. (b.r.). *Formulář vyhledávání*. Summon VŠE. Získáno 9. června 2022, <https://vse.summon.serialssolutions.com/advanced#!/>
- ExLibris. (2022, 9. června). [Výsledek vyhledávání „Art and COVID-19“]. Summon VŠE. <https://vse.summon.serialssolutions.com/advanced#!/>

- ExLibris. (2021, 20. prosince). [Výsledek vyhledávání „Artist and management“]. Summon VŠE.
<https://vse.summon.serialssolutions.com/advanced#!/>
- Greetham, B. (2019). *How to write your undergraduate dissertation* (Third edition). Macmillan international, Red Globe Press.
- Grice, H. P. (1975). Logic and Conversation. In Cole, P., & Morgan, J.L. (Ed.). *Syntax and Semantics*. 3. (s. 41–58). Academic Press.
- Havel, V. (2015). Zahradní slavnost. Odcházení. Artur.
- Hendl, J. (2009). Přehled statistických metod: Analýza a metaanalýza dat (3. přepracované vyd.). Portál.
- Hendl, J. (2012). Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace (3. vyd.). Portál.
- Chotaš, J., Prázný, A., & Hejduk, T. (Ed.). (2015). *Moderní univerzita. Ideál a realita* (1. vyd.). Filosofia.
- Karlík, P. (2017). *Nominalizace*. CzechEncy: Nový encyklopedický slovník češtiny.
<https://www.czechency.org/slovník/NOMINALIZACE>
- Králíková, V. (2017). *Analýza trhu s podvodnými seminárními a závěrečnými pracemi v ČR* [Diplomová práce, Mendelova univerzita v Brně]. https://theses.cz/id/r9uc3a/zaverecna_prace.pdf
- Kratochvíl, J. (2020). *Zotero*. Masarykova univerzita.
<https://is.muni.cz/do/sukb/kuk/materialy/cze/Zotero/index.html>
- Krejzová, A. (2022, 15. února). Mendeley: Jak psát odborné texty a zefektivnit práci s citacemi. *Informační Gramotnost*. <https://www.informacnigramotnost.cz/mendeley-jak-psat-odborne-prace-cit/>
- Maxwell, J. A. (2013). *Qualitative research design: An interactive approach* (3. vyd.). SAGE Publications.
- McAadoo, T. (2023, 7. dubna). *How to cite ChatGPT*. Apastyle.Apa.Org.
<https://apastyle.apa.org/blog/how-to-cite-chatgpt>
- McWhorter, K., & Sember, B. (2011). *Essential Reading Skills: Preparing for College Reading* (4. vyd.). Pearson.
- Menšík, J. (2022, 30. října). *Fiala k Babišově kandidatuře: To si Česko nezaslouží - Novinky*.
<https://www.novinky.cz/clanek/domaci-fiala-k-babisove-kandidature-to-si-cesko-nezaslouzi-40413040>
- Mills, C. W. (2002). *Sociologická imaginace* (2. vyd.). Sociologické nakladatelství.
- MOS-Městská a obecní statistika. (b.r.). Získáno 11. ledna 2023 z
<https://vdb.czso.cz/mos/content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679&from=CS>

- Nařízení Evropského Parlamentu a Rady EU 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES [obecné nařízení o ochraně osobních údajů], Úřední věstník Evropské unie L 119/1 (2016, 4. května). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679&from=CS>
- NFA Laboratory. (2022). *Historie – Národní filmový archiv*. <https://nfa.cz/cz/o-nas/historie/>
- Novotná, H., Špaček, O., & Šťovíčková Jantulová, M. (2020). *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy.
- ProQuest LLC. (2021, září 14). *ProQuest Central*. <https://knihovna.vse.cz/zdroje/proquest/>
- Punch, K. (2008). *Základy kvantitativního šetření* (1. vyd.). Portál.
- ResearchGate GmbH. (2019, 30. května). *Looking ahead with ResearchGate CEO and co-founder Ijad Madisch*. <https://www.researchgate.net/blog/looking-ahead-ijad-madisch>
- Rusínová, Z. (2017). SUBSTANTIVIZACE ADJEKTIV. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Masarykova univerzita, Brno https://www.czechency.org/slovník/SUBSTANTIVIZACE_ADJEKTIV
- Řehák, J. (1996). Korelace. In Linhart, J., Vodáková, A., & Klener, P. (Eds.). *Velký sociologický slovník. 1: A-O*. Karolinum. <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Korelace>
- Saunders, M., Lewis, P., & Thornhill, A. (2019). *Research Methods for Business Students* (8. vyd.). Harlow: Pearson.
- Sgall, P., & Panevová, J. (2014). *Jak psát a jak nepsat česky* (2. nezměněné vyd.). Karolinum.
- Smith, A. (2001). *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů* (Nové přepracované vyd. opatřené margináliemi). Liberální institut.
- Šanderová, J. (2009). Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách. Několik zásad pro začátečníky (1. vyd., dotisk). Sociologické nakladatelství (SLON).
- Štefan, V. (2020, 26. května). *Průzkum: Vláda si za počínání během koronakrizy vysloužila 2-, nejhorší známku dostala za zásobování*. iROZHLAS. https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/hodnoceni-vlady-opatreni-pandemie-pruzkum-spolecnost-koronavirus_2005260608_tef
- Švaříček, R., & Šedová, K. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Portál.
- Troníček, J. (2018). *Nastupující šéfka justice Taťána Malá podle expertů opisovala v diplomové práci*. iROZHLAS. https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/tatana-mala-diplomova-prace-plagiatorstvi_1806281500_ace
- Urbánek, T., Denglerová, D., & Širůček, J. (2011). *Psychometrika: Měření v psychologii* (1. vyd.). Portál.
- Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR. (2008, 2023). *Internetová jazyková příručka. Konkurence přivlastňovacích zájmen*. Jazyková poradna ÚJČ AV ČR. <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=630>

- Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR. (2022a). *Internetová jazyková příručka. Stupňování přídavných jmen a příslovcí*. Jazyková poradna ÚJČ AV ČR. <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=410>
- Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR. (2022b). *Internetová jazyková příručka. Značky, čísla a číslice*. Jazyková poradna ÚJČ AV ČR. <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=785>
- Vigen, T. (2023, 2. září). *Spurious Correlations*. Tylervigen.Com. <http://tylervigen.com/spurious-correlations>
- Vysoká škola ekonomická Fakulta podnikohospodářská. (2022, 1. října). *Diplomová práce*. <https://fph.vse.cz/studenti/magisterske-studium/diplomova-prace/>
- Vysoká škola ekonomická Fakulta podnikohospodářská. (2022, září). *Státní závěrečná zkouška*. <https://fph.vse.cz/studenti/magisterske-studium/statni-zaverecna-zkouska/>
- Vysoká škola ekonomická v Praze. (2023). *Studijní a zkušební řád Vysoké školy ekonomické v Praze platný pro studenty zapsané ke studiu od akademického roku 2019/2020 a později*. <https://www.vse.cz/predpisy/studijni-a-zkusebni-rad-vysoke-skoly-ekonomicke-v-praze-platny-pro-studenty-zapsane-ke-studiu-od-akademického-roku-2019-2020-a-pozdeji-3/>
- Vysoká škola ekonomická. (2018, 19. června). *Úplné znění Etického kodexu VŠE*. <https://www.vse.cz/informace-o-vse/informace-a-predpisy/eticky-kodex/eticky-kodex-uplne-zneni/>
- Vysoká škola ekonomická. (2023). *Vyhledávání v katalogu knihovny a e-zdrojích*. Katalog knihovny. <https://katalog.vse.cz/>
- Yin, R. K. (2016). *Qualitative research from start to finish* (2. vyd.). The Guilford Press.
- Zákon 111/1998 Sb. ze dne 22. dubna 1998 o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů ve znění pozdějších předpisů [zákon o vysokých školách]. Sbírnka zákonů ČR Částka 39 (2023, 2.9.). <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/46613/1/2/zakon-c-111-1998-sb-o-vysokych-skolach-a-o-zmene-a-doplneni-dalsich-zakonu-zakon-o-vysokych-skolach?vtextu=111/1998%20SB>

Příloha 1: Návrh projektového plánu pro tvorbu závěrečné práce podle Briana Greethama (2019)

Etapa	Časová náročnost	Datum zahájení	Datum zakončení	Zhodnocení
1. Sestavit seznam svých zájmů a preferencí				
2. Generovat nápady				
3. Vytvořit užší výběr možných výzkumných otázek/hypotéz				
4. Provést rešerši				
5. Prozkoumat možné metody výzkumu/ sběru dat/ analýzy				
6. Zvolit téma				Konzultace
7. Zvolit typ šetření/ výzkumné metody/nástroje/techniky				
8. Sepsat text vysvětlující tento výběr				
9. Napsat výzkumný projekt a prezentovat jej vedoucímu práce				Odevzdat vedoucímu práce
10. Naplánovat harmonogram/termíny/ revize				
11. Zajistit systém vyhledávání dat				
12. Navrhnout první verzi osnovy				
13. Napsat první část hrubé verze textu: rešerše/ úvod/ výzkumné metody				Odevzdat vedoucímu práce
14. Shromáždit data				
15. Roztřídit/analyzovat výsledky				Kontrola vedoucího práce

16. Popsat výsledky – vytvořit grafy, schémata atd.				
17. Navrhnout klíčové kapitoly				
18. Napsat klíčové kapitoly				
19. Sestavit hrubou verzi – zkontrolovat posloupnost – zkoordinovat Úvod/Závěr/ Rešerše				Zaslat vedoucímu práce
20. Zrevidovat strukturu				
21. Zrevidovat obsah				
22. Dodělat Reference				
23. Provést závěrečnou kontrolu: obsah/ poděkování/ názvy/ tabulky/ stránkování				
24. Svázat práci (<i>tento bod v případě závěrečných prací na FPH VŠE odpadá, pozn. VK</i>)				
25. Odevzdat práci				

Zdroj: (Greetham, 2019, s. 134–135).

Příloha 2: Výzkumné strategie v závislosti na účelu výzkumu podle M. Denscombeho

Výzkumná strategie	Základní znaky a <i>používané metody</i> (kurzivou)	Účel výzkumu
Výzkumné šetření	Empirický výzkum zjišťující relevantní informace, většinou formou dotazování vhodného vzorku lidí na vhodných místech (ať už formou <i>dotazníku</i> či <i>rozhovoru</i>); někdy také <i>analýzou dokumentů</i> či <i>pozorováním</i> .	Měřit určité aspekty společenských jevů. Shromažďovat fakta s cílem ověřit určitou teorii.
Případová studie	Výzkum zaměřený na konkrétní, přirozeně se vyskytující fenomén. Jde o hloubkový, celostní pohled zaměřený na vztahy a procesy. Využívá kvalitativní i kvantitativní data a rozličné metody (<i>pozorování, rozhovory, dotazníky</i> , někdy dokonce také <i>experiment</i>)	Porozumět vztahu mezi faktory, které působí v konkrétním sociálním prostředí. Vysvětlit obecné zákonitosti na konkrétním případě.
Experiment	Empirické zkoumání za kontrolovaných podmínek. Jeho podmínkou je precizní měření změn. Výzkumník usiluje o rozpoznání příčin a důsledků.	Popsat nové vztahy nebo vlastnosti zkoumaného předmětu či jevu. Identifikovat příčinný vztah mezi faktory.
Etnografický výzkum	Terénní šetření vyžadující, aby výzkumník strávil značný čas ve zkoumaném prostředí. Sleduje každodenní život, usiluje o porozumění a celostní přístup. Využívá <i>pozorování</i> a <i>srovnávání</i> .	Porozumět kulturním vzorcům či tradicím. Vysvětlit sociální interakce v rámci určité kultury.
Fenomenologický výzkum	Výzkum každodenní „žité zkušenosti“ lidí v určitém prostředí. Předpokladem a cílem je zbavit se vrstev sociálních významů, které jsou s touto zkušeností spojené. Základní metodou je nezaujaté a nepředsudečné <i>pozorování</i> .	Popsat podstatu určitých typů osobní zkušenosti. Pochopit věci očima něčeho jiného.
Biografický výzkum (Perspektiva životní dráhy)	Výzkum vysvětlující společenské jevy (vč. těch ovlivněných například třídí, genderovou nebo etnickou příslušností) s ohledem na životní etapy či události v životě jedince. Využívá a kombinuje rozličné metody. Často zkoumá celou osobní biografii, čerpá informace z <i>rozhovorů</i> či <i>dotazníků</i> . Využívá data z <i>longitudinálních studií</i> či <i>analyzuje dokumenty</i> .	Sledovat jevy či události optikou jednotlivých období lidského života.

Zakotvená teorie	Teoretický přístup usilující o vysvětlení podstaty jevů či procesů. Cílem ovšem není teorie sama o sobě, ale praktické výsledky, filosoficky tento přístup čerpá z pragmatismu. Teorie jsou konstruovány na základě <i>analýzy dat</i> , většinou kvalitativních.	Zabývat se novým tématem, poskytnout nový pohled nebo vytvořit novou teorii, která je „zakotvena v datech“.
Akční výzkum	Spojení akademického výzkumu a řešení aktuálních společenských problémů. Obvykle je spojen se zaváděním změn v konkrétním prostředí, jde o cyklický proces s neustálým vyhodnocováním důsledků (<i>pozorování, srovnávání, analýza dat</i>) a rychlé zpětné vazbě.	Řešit konkrétní problém, povzbudit k změnám.
Systematický přehled	Stručné shrnutí dostupných informací k jasně vymezenému tématu. Nejde o rešerši, která může být ovlivněna osobními preferencemi autora. Vyhledávání je systematické, podle stanovených kritérií. Systematický přehled může být základem pro <i>metaanalýzu dat</i> .	Získat objektivní přehled o důkazech ke konkrétnímu tématu.
Smišený výzkum	Spojení různých metod, v první řadě kombinace kvantitativních i kvalitativních přístupů, ve snaze nahlížet na problém z různých perspektiv. Pro vzájemnou validaci poznatků se používá pojem <i>triangulace</i> – více viz např. (Hendl, 2012, s. 147).	Kombinovat aspekty jiných strategií. Porovnat alternativní perspektivy nahlížení na konkrétní jev.

Zdroj: Vlastní konstrukce podle (Denscombe, 2021).

Příloha 3: Typy a příklady chyb v konstrukci dotazníkových otázek

Typ problému	Příklad nevhodné formulace	Popis problému	Možné řešení	Návrhy vhodnějších formulací
Mlhavá formulace	„Chodíte do divadla často? a) ano b) ne“	Otázka je binomická, nabízí pouze odpovědi ano – ne, pracuje přitom s vágním pojmem „často“, který si různí respondenti mohou vyložit různě.	Je třeba definovat, co je cílem otázky. Pokud zjištění, jak často chodí respondent do divadla, je třeba uvést přesnější varianty odpovědí, které se nebudou překrývat. Pokud je cílem zjistit, zda respondent chodí do divadla tak často, jak by chtěl, je nutné vytvořit škálu.	„Jak často obvykle chodíte do divadla? a) jednou za měsíc a častěji, b) dvakrát až desetkrát za rok, c) maximálně jedenkrát za rok, d) nikdy.“ „Divadlo navštěvuji a) častěji, než je nutné, b) adekvátně často c) méně často, než bych chtěl/a.“
Věcná náročnost	„Uvedte prosím průměrný měsíční příjem na osobu ve Vaší rodině“	Vedle toho, že otázka zjišťuje citlivé informace a nedefinuje jasně pojem „rodina“ (je jím téměř jistě myšlena domácnost) přenáší práci tazatele na respondenta, kterého nutí do matematických operací.	Pokud je skutečně potřeba znát příjem domácnosti, je nutné otázku rozdělit na dvě – a následně výsledky jednoduše vydělit.	„Kolik osob žije s Vámi v jedné domácnosti“? „Uvedte prosím celkový průměrný měsíční příjem všech osob žijících ve Vaší domácnosti.“

<p>Zneklidňující otázky/sociálně žádoucí odpovědi</p>	<p>„Jak často se opijíte?“</p>	<p>Otázky by respondenty neměly znepokojit nebo být výrazně nepříjemné. Téma je silně sociálně normované, je spojené s očekáváními, jak se lidé mají chovat – respondent má pocit, že „nejde říct úplnou pravdu“.</p>	<p>Otázku je nejlépe do výzkumu vůbec nezařadit. Lze ale zjišťovat postoj respondentů k tématu, a to vyjádřením souhlasu s baterií různě odstupňovaných výroků.</p> <p>(Pro rozpoznání alkoholismu existuje jednoduchý screeningový dotazník CAGE využívaný v klinické praxi.)</p>	<p>„Uvedte, nakolik souhlasíte s výrokem:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Alkoholu je třeba se vyhýbat, je to tvrdá droga. b) Alkohol je a bude součástí české kultury, kdo umí pít, tomu nemůže uškodit. c) Atd. atd.“
<p>Jazyková nesrozumitelnost</p>	<p>„Na škále 0–10 zhodnoťte přínos buskingu pro veřejný prostor“.</p>	<p>Dotazníkové otázky by měly používat jednoduché, široce srozumitelné výrazy. Přestože je pojem „busking“ používán stále častěji, většina společnosti jej stále nezná. K diskusi je také pojem „veřejný prostor“, i ten může respondenty vyvést z míry.</p>	<p>Otázku v této podobě lze použít pouze u dotazníku věnovanému buskingu, který v hlavičce jasně vysvětlí, s jakou definicí autor pracuje. Jindy je vhodné použít nějaký český opis. Pokud se dotazník netýká přímo veřejného prostoru, je možné nahradit také tento pojem.</p>	<p>„Na škále 0–10 zhodnoťte přínos pouličního umění pro veřejný prostor.“</p> <p>„Jsou podle Vás pouliční umělecké produkce přínosné pro život ve městě? Zhodnoťte na škále 0–10.“</p>
<p>Dvojitá (dvojhlová) otázka</p>	<p>„Známkami 1–5 (jako ve škole) ohodnoťte přínos buskingu pro rezidenty a cestovní ruch.“</p>	<p>Otázka nutí respondenty hodnotit dvě skutečnosti, které mohou být vnímány odlišně.</p>	<p>Otázku je třeba rozdělit tak, aby byla jednoznačná. Téměř jistě totiž vnímají busking rezidenti, a jinak turisté.</p> <p>(Otázka je poněkud sugestivní, slovo „přínos“ svědčí o tom, že autor nejspíše straní buskerům. Není to</p>	<p>„Jsou podle Vás pouliční umělci přínosní pro cestovní ruch ve městě? Oznamkujte 1–5 (jako ve škole).“</p> <p>„A nakolik jsou podle Vás pouliční umělci přínosem</p>

			však tak zřetelné, jako v následujících dvou případech.)	pro ty, kdo ve městě bydlí? Oznámkujte 1–5.“
Sugestivní otázky	„Líbí se Vám nová moderní fasáda školní budovy?“	Otázka není jazykově neutrální. Respondenti vždy s větší ochotou odpovídají ANO. Emoční sloveso „líbit se“ vyvolává libé pocity, stejně jako spíše pozitivně vnímané přídavné jméno „moderní“.	Je třeba zajistit, aby otázka zjevně nenaváděla k preferované odpovědi. Řešením je důsledná snaha o neutralitu používaných výrazů, včetně použití číselné škály.	„Na stupnici 0–10 zhodnoťte novou podobu fasády školní budovy.“
Otázky s odkazem na populární osobnost	„Souhlasíte s názorem starosty na zavedení poplatků za povolení k vjezdu do ulice Střední?“	Jde v podstatě o dvojhlavou otázku. Respondent je při vyjadřování svého názoru ovlivněn svým vztahem k dané osobnosti. Pokud je mu sympatická, častěji přejímá její názor. Spojením s osobností se tazatel vystavuje pochybnostem o své neutralitě (jde opět o sugestivní otázku). Pokud v nabídce odpovědí chybí „nevím“, jsou respondenti nuceni odpovídat, i když nemají dostatečné znalosti. Odpověď „nevím“ pak může znamenat jak lhostejnost vůči otázce, tak indiferentní vztah k dané osobnosti.	Pokud je cílem zkoumání zjistit vztah respondentů k danému problému, je třeba ptát se přímo. Pokud je (navíc) třeba zjistit vztah k osobnosti, která zastává určitý názor, lze se na něj zeptat v další otázce a ověřit hypotézu, zda spolu odpovědi na tyto dvě otázky korelují.	„Souhlasíte s tím, aby byly vybírány poplatky za vjezd do ulice Střední? a) rozhodně ano b) spíše ano c) spíše ne d) rozhodně ne“ „Na stupnici 0 (nejhorší) – 10 (nejlepší) ohodnoťte práci starosty. 0-1-2-3-4-5-6-7-8-9-10- Nemohu posoudit.“

Hypotetické otázky	„Jaký druh vzdělání byste chtěl/a, aby mělo Vaše dítě?“	Taktó naformulovaná otázka je nejen hypotetická, ale také nezdvořilá a potenciálně zraňující. I kdyby nebyla, odpovědi se budou zásadně lišit podle toho, zda respondenti děti mají nebo nemají, a případně v jakém věku. Vzhledem k proměným vzdělávání také nelze očekávat, že by respondenti mohli odhadnout, jak budou vypadat možnosti vzdělávání v budoucnu.	Je třeba důkladně promyslet, co je smyslem otázky. Hypotetickou otázku lze formulovat pouze směrem ke konkrétnímu jedinci, který v odpovědi vyjadřuje své současné (skutečné) hodnoty a postoje. Odpověď však nelze interpretovat jinak než ve spojitosti s otázkou, poskytuje pouze hypotetickou informaci.	„Pokud byste v následujících pěti letech měl/a čas i prostředky pro nerušené studium, který typ vzdělání byste si vybral/a?“ (Pro čerstvé absolventy): „Pokud byste měl/a zkušenosti a znalosti, které máte teď, vybral/a byste si znovu tuto školu?“
Chybný výčet kategorií	„Jaký druh pizzy máte nejraději? a) Prosciutto b) Hawaii c) Margherita d) Quattro Formaggi“	A kde je špenátová? Capricciosa? A pizza nasladko s banány? Otázka dále přísně vzato používá nesprávné zájmeno, neptáme se na jakost předmětu („Jakou pizzu? Inu, co největší!“), při výběru z konkrétních alternativ je třeba použít zájmeno „který“.	Každou otázku, která nenabízí konečný výčet odpovědí (například nejde o pevně daný a neměnný výběr v konkrétní pizzerii) je vhodné formulovat jako polootevřenou. Pokud je předmětem výzkumu otázka vhodnosti ananasu na pizze, je vhodné zeptat se na ni přímo.	„Který druh pizzy máte nejraději? a) Prosciutto b) Hawaii c) Margherita d) Quattro Formaggi e) Jiný, doplňte: ...“ „Je podle Vašeho názoru přípustné dávat na pizzu ananas? a) ano b) ne“

Zdroj: Vlastní konstrukce.

Příloha 4: Praktické příklady referencí

Tato příloha vychází z pravidel uvedených v sedmém vydání příručky citačního stylu APA (American Psychological Association, 2020), v podobě přizpůsobené potřebám akademické komunity Fakulty podnikohospodářské VŠE. Uvádí podobu referencí nejčastěji citovaných děl podle jednotlivých typů. Praktického průvodce můžete také najít na webových stránkách knihovny [https://knihovna.vse.cz/citace/prikлады/](https://knihovna.vse.cz/citace/prikklady/).

a) Knihy

Kategorie „kniha“ obsahuje autorské knihy, editované knihy, antologie a další díla. Patří sem také slovníky, encyklopedie (včetně internetových) a manuály. Následující tabulka uvádí různé varianty pro základní elementy reference podle stylu APA:

Autor	Datum	Název	Vydavatel	DOI/URL
Autor, J. J. Autor, A. A., & Autor, A. B. Instituce. Editor, E. E. (Ed.) Editor, E. E., & Editor, F. F. (Ed.)	(rok).	Název knihy. Název knihy (2. vyd.). Název knihy [Audiokniha]. Titre du livre [Název knihy]. Title of the book.	Vydavatel. První vydavatel; druhý vydavatel.	https://doi.org/xxx https://xxxxxx

Podoba referencí pro tištěné knihy:

Příjmení, J. (rok). *Název knihy* (vydání). Název vydavatele.

Johnová, R. (2008). *Marketing kulturního dědictví a umění*. Grada Publ.

Mertens, G. (2019). *Orchestermanagement*. [Řízení orchestru]. (2. vyd.). Springer VS.

Podoba referencí pro elektronické knihy:

Příjmení, J. (rok). *Název knihy* (vydání). Název vydavatele. DOI (pokud není přiděleno DOI, vkládáme URL).

Brown, L. S. (2018). *Feminist therapy* (2 vyd.). American Psychological Association.
<https://doi.org/10.1037/0000092-000>

Eco, U., Mongiat Farina, C., Farina G., & Erspamer F. (2015). *How to write a thesis*. MIT Press.
<https://ebookcentral.proquest.com/lib/vsep/detail.action?docID=3339948>

Furseth I., & Everett, E. L. (2013). *Doing Your Masters Dissertation: From Start to Finish*. SAGE Publications, Limited.
<https://ebookcentral.proquest.com/lib/vsep/detail.action?docID=1191085>

Hubinková, Z. (2008). Psychologie a sociologie ekonomického chování (3. akt., dopl. a přeprac. vyd.). Grada.

https://books.google.cz/books?id=PFxedT_gh1kC&printsec=frontcover&dq=ekonomick%C3%A1+sociologie&hl=cs&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=ekonomick%C3%A1%20sociologie&f=false

Norton, M. I., Rucker, D. D., & Lambertson, C. (Eds.) (2015). *The Cambridge handbook of consumer psychology*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107706552>

Kudashvili, N., & Todua, G. (2022). Information, Perceived Returns and College Major Choices. CERGE-EI. <https://www.cerge-ei.cz/pdf/wp/Wp717.pdf>

b) Články v časopisech

Kategorie „článek v časopisu“ zahrnuje články z odborných časopisů, magazínů, novin, newsletterů, a dokonce i blogy a další online platformy pro publikování článků. Následující tabulka uvádí různé varianty pro základní elementy reference podle stylu APA:

Autor	Datum	Název	Informace o časopisu	DOI/URL
Autor, J. J. Autor, A. A., & Autor, A. B. Instituce. Pseudonym.	(rok). (rok, měsíc). (rok, měsíc den).	Název článku. Naam van de artikelen [Název článku]. Title of articles.	<i>Název časopisu.</i> Ročník(číslo), rozsah stran.	DOI https://xxxxxx

Podoba referencí pro tištěný článek:

Příjmení, J. (datum vydání). Název článku. Název časopisu, ročník(číslo), první strana-poslední strana článku.

Novák, J. (2022). Analýza investičních strategií na trhu s kryptoměnami. *Economics letters*, 70(1), 220–289.

Podoba referencí pro elektronický článek:

Příjmení, J. (datum vydání). Název článku. Název časopisu, ročník(číslo), první strana-poslední strana článku. DOI (pokud není DOI pak vkládáme URL)

Novák, J. (2022). Analýza investičních strategií na trhu s kryptoměnami. *Economics letters*, 70(1), 220–289. <https://doi.org/10.1101/0222987>

Orhan, A., Benli V. F., & Castanho, R. A. (2020). Assessing the Systemic Risk Between American and European Financial Systems. *Prague Economic Papers*, 29(6), 649–971. <https://doi.org/10.18267/j.pep.756>

Haase, M., Wulf, C., Baumann, M., Rösch, C., Weil, M., Zapp, P., & Naegler, T. (2022). Prospective assessment of energy technologies: a comprehensive approach for sustainability assessment. *Energy, Sustainability and Society*, 12(1), 1–41. <https://doi.org/10.1186/s13705-022-00344-6>.

Podoba referencí pro článek v novinách:

Bhattarai, A. (2000, 15. červenec). Nobody wants to be in the office on. *The Washington Post*.
<https://www.washingtonpost.com/business/2022/07/15/its-official-fridays-office-are-over/>

Podoba referencí pro článek, který ještě nevyšel, ale je již dostupný:

Bello-Pintado A., Macucha J. A. D., & Danese, P. (2023, 12. leden). Stakeholder pressures and sustainability practices in manufacturing: Consideration of the economic development context. *Business Strategy and the Environment*. Nadcházející online publikace.
<https://doi-org.zdroje.vse.cz/10.1002/bse.3355>

Podoba referencí pro příspěvek v blogu:

Steiner, A. (2022, 12. květen). The Economic Benefit of Online Community Marketplaces. *Sound Economics*. <https://blogs.pugetsound.edu/econ/2022/05/12/the-economic-benefit-of-online-community-marketplaces/>

c) Příspěvky ve sbornících

Kategorie „Příspěvek ve sborníku“ zahrnuje příspěvky v editovaných knihách či v antologiích. Podle tohoto modelu lze citovat také hesla ve slovnících, tezaurech a encyklopediích. Následující tabulka uvádí různé varianty pro základní elementy reference podle stylu APA:

Autor	Datum	Název kapitoly	Informace o knize	Vydavatel	DOI/URL
Autor, J. J. Autor, A. A., & Autor, A. B. Instituce.	(rok).	Název kapitoly. Title of the chapter. Titel eines Kapitels [Název kapitoly].	In Editor, E. E. (Ed.) <i>Název knihy (s. 3–13)</i> . In Editor, E. E. & Editor, F. F. (Ed.) <i>Název knihy (2 vyd., s. 212–255)</i> .	Název vydavatele První vydavatel; druhý vydavatel	https://doi.org/xxx https://xxxxxx

Podoba referencí pro tištěný sborník:

Příjmení, J. (datum vydání). Název kapitoly/příspěvku. In Příjmení, J. (Ed.). *Název knihy* (první strana-poslední strana kapitoly/příspěvku). Vydavatel.

Jakubcová, A. (2013). Herec a stroj. In Petrasová, T., & Machalíková, P. (Ed.). *Člověk a stroj v české kultuře 19. století* (s. 211–220). Academia.

Podoba referencí pro elektronický sborník:

Příjmení, J. (datum vydání). Název kapitoly. In Příjmení, J. (Ed.). *Název knihy* (první strana-poslední strana kapitoly/příspěvků). Vydavatel. DOI (pokud není DOI pak vkládáme URL)

Gonsher, I. (2022). Beyond the Keyboard, Mouse, and Screen: New Paradigms in Interface Design. In K. Arai (Ed.) *Proceedings of the Future Technologies Conference (FTC) 2021* (s. 107–113). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-89906-6_8.

d) Příspěvek na konferenci

Kategorie „příspěvek na konferenci“ vyžaduje při citaci vložení data, kdy se konference konala. Příspěvek z konference:

- je publikovaný na stránkách konference,
- je publikovaný ve sborníku z konference. Sborník z konference může často mít ISBN i ISSN. V úvodu sborníku však bývá zmíněno, že šlo o konferenci, případně je tato informace přímo v názvu dokumentu.

Následující tabulka uvádí různé varianty pro základní elementy reference podle stylu APA:

Autor	Datum	Název kapitoly	Informace o konferenci	DOI/URL
Autor, J. J. Autor, J. J., & Autor, A. B.	(rok, měsíc, dny X–X).	Název příspěvku [typ příspěvku]. Title of the post [typ příspěvku]. <i>Titel des Konferenzbeitrags</i> [Název příspěvku] [typ příspěvku].	Název konference, místo jejího konání.	https://doi.org/xxx https://xxxxxx

Podoba referencí pro příspěvek na konferenci:

Příjmení, J. (datum vydání). Název příspěvku [typ příspěvku]. Název konference, místo jejího konání.
DOI (pokud není DOI pak vkládáme URL)

Fistek, A., Jester, E., & Sonnenberg, K. (2017, 12. – 15. června). *Everybody's got a little music in them: Using music therapy to connect, engage and motivate [příspěvek na konferenci]*. Autism Society National conference, Milwaukee, WI, Spojené státy americké.
<https://asa.con-fes.com/asa/2017/webprogramarchives/Session9517html>

Podoba referencí pro prezentaci výzkumu (paper presentation):

Maddox, S., Hurling, J., Stewart, E., & Edwards, A. (2016, 30. března – 2. dubna). *If mama isn't happy, nobody's happy: The effect of parental depression on mood dysregulation in children* [prezentace výzkumu]. Southeastern Psychological Association 62nd Annual Meeting, New Orleans, LA, Spojené státy americké.

Podoba referencí pro poster:

Person, J. (2018, 27. – 30. září). *Fat talk na its effects on state-based body image in women* [poster]. Australian Psychological Society Congress, Sydney, NSW, Austrálie. <http://bit.ly/2XGStHP>

Podoba referencí pro příspěvek na sympoziu:

De Boer, D., & LaFavor, T. (2008, 26. – 29. dubna). The art and significance of successfully identifying resilient individuals: A person-focused approach. In Schmidt, A. M. & Kryvanos, A. (chairs), *Perspectives on resilience: Conceptualization, measurement, and enhancement* [sympozium]. Western Psychological Association 98th Annual Convention, Portland, OR, Spojené státy americké.

e) Závěrečné/kvalifikační práce

Styl APA rozlišuje dva typy závěrečných prací: publikované (přičemž práce dostupná v repositáři v prostředí internetu, je považována za publikovanou) a nepublikované. Nepublikované práce se citují pouze s názvem školy, na které byly obhájeny (předpokládá se, že čtenář, který by měl o práci zájem, musí kontaktovat přímo danou vysokou školu, aby ji získal). Následující tabulka uvádí různé varianty pro základní elementy reference podle stylu APA:

Autor	Datum	Název práce	Zdroj
Autor, J. J.	(rok).	<i>Název dizertační práce</i> [nepublikovaná dizertační práce]. <i>Název diplomové práce</i> [nepublikovaná diplomová práce]. Title of dissertation [nepublikovaná dizertační práce].	Název instituce, která udělila diplom.

Podoba referencí pro nepublikované kvalifikační práce:

Harris, L. (2014). Instructional leadership perceptions and practices of elementary school leaders [nepublikovaná dizertační práce]. University of Virginia.

Podoba referencí pro publikované závěrečné práce:

Autor	Datum	Název práce	Zdroj	DOI/URL
Autor, J. J.	(rok).	Název <i>dizertační práce</i> [dizertační práce, Název instituce, která udělila diplom]. Název <i>diplomové práce</i> [diplomová práce, Název instituce, která udělila diplom]. Title of dissertation [dizertační práce, Název instituce, která udělila diplom].	Název databáze. Název archivu.	https://xxxxxx

Podoba referencí pro publikované kvalifikační práce:

Bolet, D. (2020). *"All politics is local": how local context explains radical right voting* [dizertační práce, London School of Economics and Political Science]. DART-Europe E-thesis Portal.
<https://www.dart-europe.org/full.php?id=1537659>

Lukes, D. J. (2022). *Select Works on the Economics* [dizertační práce, Harvard University].
DASH-Digital Access to Scholarship at Harvard.
<https://nrs.harvard.edu/URN-3:HUL.INSTREPOS:37371978>

f) Šedá literatura a zprávy

Kategorie „šedá literatura“ zahrnuje např. tiskové zprávy, etické kodexy, dokumenty státní správy či samosprávy, zprávy neziskových organizací, technické zprávy či výzkumné zprávy. Následující tabulka uvádí různé varianty pro základní elementy reference podle stylu APA:

Autor	Datum	Název práce	Zdroj	DOI/URL
Autor, J. J. Autor, A. A., & Autor, A. B. Instituce.	(rok). (rok, měsíc). (rok, měsíc den).	Název zprávy. <i>Název zprávy</i> (zpráva číslo 123). Název [popis]. Title. Der Name [Název] [popis].	Název vydavatele.	https://doi.org/xxx https://xxxxxx

Podoba referencí pro dokumenty veřejné správy nebo neziskových organizací:

National Cancer Institute. (2018). *Facing forward: Life after cancer treatment (NH Publication č. 18-2424)*. U.S. Department of Health and Human Services, National Institutes of Health.
<https://www.cancer.gov/publications/patient-education/life-after-treatment.pdf>

Podoba referencí pro etické kodexy:

Akademický senát Vysoké školy ekonomické v Praze. (2013, 23. září). *Úplné znění Etického kodexu VŠE*. Vysoká škola ekonomická v Praze.
<https://www.vse.cz/informace-o-vse/informace-a-predpisy/eticky-kodex/eticky-kodex-uplne-zneni/>

Podoba referencí pro výstupy z grantů:

Blair, c. b. (hlavní řešitel). (2015–2020). *Stress, self-regulation and psychopathology in middle childhood (projekt č. 5R01HD08252-04)* [grant]. Eunice Kennedy Shriver National Institute of Child Health & Human Development.
https://projectreporter.nih.gov/project_info_details_cfm?aid=9473071&icode=40092311

Podoba referencí pro tiskové zprávy:

Weiss, T. (2022, 6. listopad). *Sněmovna schválila mimořádnou daň z neočekávaných zisků*. Ministerstvo financí České republiky. <https://www.mfcr.cz/cs/aktualne/tiskove-zpravy/2022/snemovna-schvalila-mimoradnou-dan-z-neoc-48951>

Podoba referencí pro technické a jiné normy:

International Organization for Standardization. (2018). *Occupational health and safety management systems—Requirements with guidance for use* (ISO Standard No. 45001:2018).
<https://www.iso.org/standard/63787.html>

Podoba referencí pro brožury:

Cedars-Sinai. (2015). *Human papillomavirus (HPV) and oropharyngeal cancer* [brožura].
<https://www.cedars-sinai.org/content/dam/cedars-sinai/cancer/sub-clinical-areas/head-neck/documents/hpv-throat-cancer-brochure.pdf>

g) Online média

Také v případě online médií (např. webových stránek) je při citování nutné dohledat autora. Pokud není příspěvek na stránce podepsaný, je autorem instituce nebo osoba zodpovědná za obsah webové stránky (často jsou stránky doplněny © copyrightem). Teprve pokud nelze na stránce nikde dohledat autora, je možné ji prohlásit za stránku bez autora.

Pro citaci je třeba získat také co nejpřesnější datum. Některé online práce uvádějí, kdy byla práce naposledy aktualizována. Pokud lze toto datum jednoznačně přiřadit ke konkrétnímu obsahu, používá se datum aktualizace. Datum poslední revize v odkazu neuvádějte, protože obsah, který byl revidován, nemusí být nutně změněn. Pokud je u díla uvedeno datum poslední revize, pro účely odkazu jej ignorujte. Samozřejmostí je uvedení data, kdy byla citace získána – prostředí internetu se neustále mění, datum stažení rozhoduje. Následující tabulka uvádí různé varianty pro základní elementy reference podle stylu APA:

Autor	Datum	Název práce	Zdroj	URL
Autor, J. J. Autor, J. J., & Autor, A. B. Instituce.	(rok). (rok, měsíc). (rok, měsíc den). (b.r.).	Název stránky. Webpage title. <i>Website-Name</i> [název stránky].	Název domény.	Získáno datum citace, z https://xxxxxx

Podoba referencí pro webové stránky:

U.S. Census Bureau. (b.r.). *U.S. and world population clock*. U.S. Department of Commerce. Získáno 13. listopadu, 2022 z <https://www.census.gov/popclock/>

Vysoká škola ekonomická v Praze (b.r.). *E-zdroje*. Knihovna VŠE. Získáno 13. listopadu, 2022, z <https://knihovna.vse.cz/zdroje/>

Podoba referencí pro obsah získaný na sociálních médiích:

Autor	Datum	Název práce	Zdroj	URL
Twitter, Instagram, TikTok: Autor, J. J. [@username] Instituce. [@username] Facebook a ostatní: Autor, J. J. Instituce. username	(rok, měsíc). (b.r.).	Komentář do 20 slov [typ příspěvku]. Kommentar mit bis zu 20 Wörtern [<i>Komentář do 20 slov</i>] [typ příspěvku]. Comment up to 20 words [typ příspěvku].	Název domény.	https://xxxxxx Získáno datum citace, z https://xxxxxx (pouze u profilů osob nebo firem)

Philadelphia Museum of Art [@philamuseum]. (2019, 3. prosinec). *"It's always wonderful to walk in and see my work in a collection where it's loved, and where people are"* [Fotografie]. Instagram. <https://www.instagram.com/p/B5oDnnNhOt4/>

Cook, P. [@chemteacherphil]. (2021, 17. září). *Fighting fire with fire*. #sciencetok #learnontiktok [Video]. TikTok. <https://www.tiktok.com/@chemteacherphil/video/7008953610872605957>

News from Science. (2019, 21. červen). *Are you a fan of astronomy? Enjoy reading about what scientists have discovered in our solar system—and beyond? This* [Připojený obrázek] [Status]. Facebook. <https://www.facebook.com/ScienceNOW/photos/a.117532185107/10156268057260108/?type=3&theater>

American Psychological Association. (2019, 9. prosinec). Last month, APA joined more than 40 national and international psychology organizations to explore ways to collaborate and use psychological [Post]. LinkedIn. https://www.linkedin.com/posts/american-psychological-association_how-psychologists-are-combating-climate-change-activity-6609801161937612800-GvdC

Podoba referencí pro profil fyzické nebo právnické osoby:

Auckland University of Technology. (b.r.). *Home* [LinkedIn profil]. LinkedIn. Získáno, 11.11.2022, from <https://www.linkedin.com/school/autuni/>

h) Recenze

Následující tabulka uvádí různé varianty pro základní elementy reference podle stylu APA:

Autor	Datum	Název	Zdroj	URL
Recenzent, A.	(rok). (rok, měsíc).	Název recenze [Recenze díla Název díla od A. Autora, role]. Title [Recenze díla Název díla od A. Autora, role]. Titolo della recensione [Název recenze] [Recenze díla Název díla od A. Autora, role].	Název časopisu, ročník(číslo), rozsah stran. Název blogu.	https://doi.org/xxx https://xxxxxx

Podoba referencí pro recenze filmů (ve filmovém časopisu):

Mirabito, L.A., & Heck, N. C. (2016). Bringing LGBTQ youth theater into the [Recenze filmu *The Year we thought about love*, E. Brodsky, režisérka] *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 3(4),499-500. <https://dosi.org/10.1037/sgd0000205>

Podoba referencí pro recenzi televizního seriálu (na webových stránkách):

Perkins, D. (2018, 1. února). The good place ends its remarkable second season with irrational hope, unexpected gifts, and a smile [Dobré místo končí svou pozoruhodnou druhou sezónu s iracionální nadějí, nečekanými dary a úsměvem]. [Recenze epizody televizního seriálu *Somewhere else*, M. Schur, scénárista a režisér]. *A.V.Club*. <https://www.avclub.com/the-good-place-ends-its-remarkable-second-season-with-i-1822649316>

i) Audiovizuální díla

Následující tabulka uvádí různé varianty pro základní elementy reference podle stylu APA:

Autor	Datum	Název	Vydavatel	URL
Režisér, J. J. (Režisér). Host, J. J. (Host). Producent, J. J. (Výkonný producent). Umělec, J. J. (Umělec).	(rok). (rok – do současnosti). (rok–rok). (rok, měsíc den).	Název díla [popis]. Title [popis]. Der Name [Název] [popis].	Produkční společnost. Značka. Název muzea, adresa muzea. Název fakulty, název univerzity.	https://xxxxxx

Podoba referencí pro film nebo video:

Forman, M. (režisér). (1975). *One flew over the cuckoo's nest* [Film]. United Artists.

Asian Boss. (2020, 5. červen). *World's leading vaccine expert fact-checks COVID-19 vaccine conspiracy: Stay curious #22* [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=WQdLDMLrYIA>

Harvard University. (2019, 28. srpen). *Soft robotic gripper for jellyfish* [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=guRoWTYfxMs>

Podoba referencí pro umělecké dílo v muzeu:

Delacroix, E. (1826–1827). *Faust svádějící Markétku* [Litografie]. Louvre. Paříž. Francie.

Podoba referencí pro výstavu:

Design for eternity: Architectural models from the ancient Americas [výstava]. (2015–2016). The Met Fifth Avenue, New York, NY, Spojené státy americké.
<https://www.metmuseum.org/exhibitions/listings/2015/design-for-eternity>

Martinez, J.-L., & Douar, F. (2018–2019). *Archaeology goes graphic* [výstava]. The Louvre, Paris, France. <https://www.louvre.fr/en/expositions/archaeology-goes-graphic>

j) Data set (soubor dat) a software

Při citování data setu je vhodnější uvést publikaci, ve které byla data zveřejněna (např. článek v časopise), než samotný soubor dat. Ten je potřeba citovat v případě vlastní sekundární analýzy veřejně archivovaných dat nebo archivace vlastních dat (poprvé prezentovaných). Název souboru dat se uvádí kurzivou, číselný identifikátor a číslo verze údajů v závorce bez kurzivy, oddělené středníkem. Popis v závorce je flexibilní (např. "[Data set]", "[Data set a číselník]"). V prvku zdroj se uvádí vydavatel datové sady. Následující tabulka uvádí různé varianty pro základní elementy reference podle stylu APA:

Autor	Datum	Název práce	Zdroj	URL
Autor, J. J. Autor, A. A., & Autor, A. B. Instituce.	(rok). (rok– rok).	Název datové řady (verze) [Data set]. Title [Název] (verze) [Data set]. Der Name [Název] (verze)[Data set].	Vydavatel.	https://doi.org/xxx https://xxxxxx

Podoba referencí pro publikovaný data set:

United States Census Bureau, International Programs. (2018). *Demographic Overview - Custom Region - Albania, Demographic Indicators 1995 to 2025* [Data set]. United States Census Bureau. <https://www.census.gov/data-tools/demo/idb/region.php?N=%20Results%20&T=13&A=separate&RT=0&Y=2015&R=-1&C=AL>

UNWTO. (2018). *Number of international tourist arrivals worldwide from 2005 to 2017, by region* (in millions) [Data set]. Statista. <https://www.statista.com/statistics/186743/international-tourist-arrivals-worldwide-by-region-since-2005/>

Podoba referencí pro nepublikovaný data set:

Autor	Datum	Název práce	Zdroj
Autor, J. J. Autor, A. A., & Autor, A. B. Instituce.	(rok). (rok–rok).	[Název datové řady] (verze) [Data set nepublikovaný].	Zdroj nepublikovaných dat

Baer, R. A. (2015). [Nepublikovaná data o korelaci mezi Dotazníkem pěti aspektů všímavosti a Kentuckým inventářem dovedností všímavosti]. [Data set nepublikovaný]. University of Kentucky.

V případě softwaru není třeba citovat běžné programy, jen speciální oborově profilované. Do referencí tedy rozhodně nepatří například Microsoft Office, Adobe produkty, Java, statistické programy (např. SAS, R, SPSS), ty je třeba zmínit pouze v metodice práce. Výjimkou jsou práce, které srovnávají nebo porovnávají přímo tyto programy a informace z nich získané. Méně obvyklý software je třeba ocitovat v textu i v seznamu referencí.

Podoba referencí pro software:

Schoonjans, F. (2008). MedCalc Statistical Software [Statistický software MedCalc] (Version 9.5.2.0) [Computer software]. *3d2f.Com*. <http://3d2f.com/programs/13-638-medcalc-statistical-software-download.shtml>

Podoba referencí pro mobilní aplikace:

National Geographic Society (2012). *National parks by National Geographic* (Version 1.2) [Mobile app]. App Store. <http://www.apple.com/itunes/>

k) Legislativa

Název	Zdroj	Datum	URL (nepovinné)
Identifikační číslo a plný název legislativního dokumentu,	Název legislativního celku, část	(rok).	https://xxxxxx

Zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) (ve znění pozdějších předpisů), Sbírka zákonů ČR Částka 36 (2000). <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/49278/1/2>

Sdělení č. 54/2001 Sb. m. s. o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí, Sbírka mezinárodních smluv Částka 21 (2001).

Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/790 o autorském právu a právech s ním souvisejících na jednotném digitálním trhu a o změně směrnic 96/9/ES a 2001/29/ES (Text s významem pro EHP), Úřední věstník Evropské unie L 130 (2019).

l) Nástroje AI

Název	Datum	Zdroj	URL
Tvůrce AI nástroje.	(rok).	Název AI nástroje (verze) [popis typu AI]	https://xxxxxx

OpenAI. (2024). *ChatGPT-4* [Large language model]. <https://chat.openai.com/chat>

OpenAI. (2024). *Dall E 2* [AI generátor obrázků]. <https://openai.com/dall-e-2>

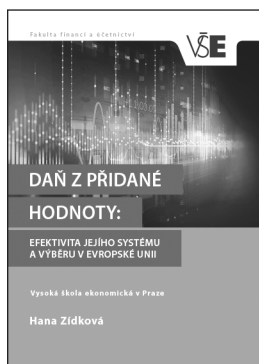
Midjourney, Inc. (2024). *Midjourney* (Model Version 6) [AI generátor obrázků]. <https://www.midjourney.com/home>

Perplexity. (2024). *Perplexity Copilot* [AI vyhledávač]. <https://www.perplexity.ai/>

Z produkce Nakladatelství Oeconomica

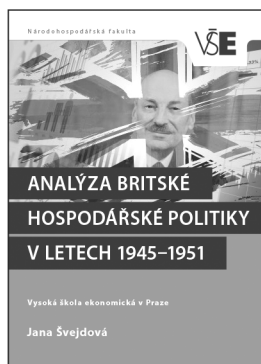
více informací na <https://oeconomica.vse.cz/>

Hana Zídková

Daň z přidané hodnoty: Efektivita jejího systému a výběru v Evropské unii

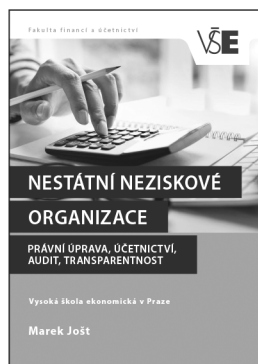
ISBN 978-80-245-2487-0,
1. vydání, 180 stran,
524 Kč

Jana Švejdvová

Analýza britské hospodářské politiky v letech 1945–1951

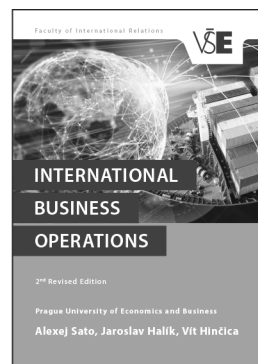
ISBN 978-80-245-2478-8,
1. vydání, 2023,
170 stran, 498 Kč

Marek Jošt

Nestátní neziskové organizace: právní úprava, účetnictví, audit, transparentnost (e-kniha)

ISBN 978-80-245-2495-5,
1. vydání v el. podobě,
250 stran, 343 Kč

Alexej Sato a kolektiv

International business operations

ISBN 978-80-245-2482-5,
2., aktualizované vydání,
164 stran, 365 Kč

Název
Autoři

Vydavatel

Doporučeno

Vydání

Návrh obálky

Počet stran

DTP

Sazba

Jak napsat kvalifikační práci

Ing. Vojtěch Kouba, Ph.D.

Mgr. Andrea Kučerová

Vysoká škola ekonomická v Praze

Nakladatelství Oeconomica

pro bakalářské a magisterské studium na VŠE v Praze

1. vydání v elektronické podobě

Daniel Hamerník, DiS.

92

Vysoká škola ekonomická v Praze

Nakladatelství Oeconomica

autoři

Zdarma ke stažení

Dílo neprošlo redakční a jazykovou úpravou.

ISBN 978-80-245-2522-8

DOI: <https://doi.org/10.18267/tb.2024.kou.2522.8>